

ANGELA PAVELIUC – OLARIU

ARTA POPULARĂ DIN ZONA BOTOȘANILOR

Ceramica populară

ANGELA PAVELIUC-OLARIU

ARTA POPULARĂ DIN ZONA BOTOȘANILOR
CERAMICA POPULARĂ

ANGELA
PAVELIUC-OLARIU

ARTA POPULARĂ
DIN ZONA BOTOȘANILOR

CERAMICA POPULARĂ

COMITETUL PENTRU CULTURĂ
ȘI EDUCAȚIE SOCIALISTĂ
AL JUDEȚULUI BOTOȘANI

MUZEUL JUDEȚEAN

1 9 8 1

Coperla și supracoperla :
JUGĂURS RĂDUȘ

Grafică :
PLATON EMILIA
BUIMISTRIUC FLORIN

Traducere franceză :
VALERIA KERNBACH

Traducere engleză :
AL. PASCU

Săpăturile arheologice efectuate în zona Botoșanilor, cu deosebire în ultimele trei decenii, au scos la iveală un număr impresionant de așezări dovedind practicarea meșteșugului olăriei din cele mai vechi timpuri. În acest ținut al Botoșanilor, cuprins între Siret și Prut, mărginit spre miază-zi de înălțimile Podișului Moldovenesc, urmele ceramice dovedesc o intensă și neabătută locuire, din zorii neoliticului pînă azi. Mulțimea stațiunilor precucuteniene și cucuteniene, a celor din epoca bronzului, a fierului, apoi a celor din epoca de formare a poporului român și din diversele epoci ale evului-mediu, au furnizat o mare bogăție de material ceramic, în care, uneori, se regăsesc, trăsături ale vaselor de pămînt ars produse în centrele rurale și urbane pînă aproape de zilele noastre, deseori chiar pînă azi. Hărțile întocmite ilustrează tocmai această densitate, a centrelor de ceramică din partea de nord-est a țării noastre, în acel ținut al „stepei“ Jijiei și al numeroaselor iazuri, mai puțin cunoscut și cercetat de către etnografi.

Marea varietate de forme a ceramicii cucuteniene descoperită la Corlăteni, Drăgușeni, Ghireni, Hănești, Ibănești, Todireni, Trușești, ca și frumusețea clasică a ornamenticii folosind doar albul, roșul și negrul, formează fundalul pe care se proiectează ceramica epocilor următoare, cea a așezărilor geto-dace de la Botoșani, Cucorăni, Dîngeni, Hănești, Liveni, Lunca, Stîncești, datate sec. II-III e. n. punînd interesante probleme, neelucidate încă deplin cu privire la apartenența sau rostul celor două tipuri de olărie aflate: ceramica rudimentară, lucrată în mare parte fără roată, și ceramica folosind o pastă mai fină, lucrată la roată. Fost-au ele indiciul unei stratificări sociale, a unei diferențe etnice, a unor producții destinate unor „piețe“ diferite? Tot așa ceramica secolelor VII-VIII pune problema superiorității tehnice și deci de civilizație a elementului autohton, în raport cu olăria din pastă grosieră a migratorilor. Cu timpul, aspectele ceramicii s-au diversificat, producția locală a centrelor din secolele al XV-lea pînă în cel de al XVIII-lea completîndu-se cu o ceramică de factură nu numai urbană, în care se va fi oglindit și aportul unor meșteri veniți din Transilvania dar și din Polonia, ci și de certă origine orientală, provenind din import și ilustrînd circulația bunurilor și a oamenilor din acea vreme.

Secolul al XIX-lea vede o deosebită înflorire a olăriei din zona Botoșanilor, formele în dezvoltare ale capitalismului facilitând producția vaselor de pământ ars atât în atelierelor individuale cât și în cele colective și, ales, în „fabrici“. Existența unor asemenea fabrici în care lucrau pînă la 40 de olari, menționate la sfîrșitul secolului al XIX-lea și în prima jumătate a secolului al XX-lea, constituie un aspect mai puțin cunoscut din istoria olăriei românești și este meritul Angelei Olariu de a-l fi pus în cuvenita lumină. Din cercetările întreprinse de autoare a reieșit că în această parte a țării au funcționat numeroase centre rurale și urbane de ceramică, harta generală a ceramicii din România fiind substanțial îmbogățită. După cum din aceleași cercetări, se poate desprinde în mod precis, și sfîrșitul acestui străvechi meșteșug, dispariția centrelor și a olarilor urmînd, relativ repede, momentului de înflorire din preajma anului 1900. Stingerea treptată, trecerea la alte forme de producție și, odată cu acestea, la alte aspecte ale olăriei din această parte a țării, este un moment din îndelungata istorie a ceramicii românești.

Ațit aspectele tehnice — materie primă, unelte, procedee, arderea în cupatoare — cât și tipologia formelor precum și decorul ceramicii „botoșănene“ se încadrează în marea familie a ceramicii populare românești, cu particularitățile firești, izvorîte din condițiile social-istorice locale. Privind formele de capacitate, sau străchinile, unele de mari dimensiuni, nu se poate să nu se remarce frumusețea volumelor obținute de meșteri în virtutea unei tradiții milenare. După cum ornamentica impresionează prin reținuta dispunere a motivelor geometrice sau vegetale pe fondul cafeniu, roșcat sau alb, punctat de accente verzi, mai rar albastre. Ceramica roșie, smălțuită sau nesmălțuită, ceramica neagră, s-a produs în mai toate cele circa 30 de centre de olari, servind nevoilor de viață ale oamenilor, unele forme ca „răvarul“ sau „durușleagul“ fiind expresia unui mod de viață întemeiat pe o civilizație sărănească evoluată, ca și în alle părți ale Moldovei.

Acestei civilizații îi este închinat de către autoare și prezentul volum, urmînd altor două deja apărute — Țesăturile și Portul — și impunînd continuarea cu un volum dedicat casei și artei lemnului, pentru a întregi imaginea artei populare botoșănene, căreia Angela Olariu i-a închinat ani de strădănie, pasiune și competență profesională egale doar de dragostea ce o poartă pămîntului și oamenilor din Țara de Sus a Moldovei

PAUL PETRESCU

05, iunie, 1980

Din punct de vedere geografic zona Botoșanilor se situează în cea mai mare parte în cîmpia depresionară a Prutului mijlociu. În partea sa nordică, cunoscută sub denumirea de depresiunea Jijiei superioare, se întinde între Podișul Sucevei spre vest, spre nord fiind delimitată de o șuviță a aceluiași podiș, care se arcuiește în lungul Prutului pînă în apropiere de Horodiște.¹ Spre est această cîmpie este delimitată de Prut, iar spre sud linia de dealuri împădurite, dintre Copălău și Cozancea încheie cadrul geografic al zonei care poate fi considerată ca o regiune cu aspect silvo-stepic, cu relief reprezentat în partea nordică printr-o zonă deluroasă cu coline ce nu depășesc 200 m altitudine, spre vest cu terase înalte pe malul stîng al Siretului cu înălțimi mai mari de circa 300 m, iar spre sud-vest prelungirea nordică a culmii Dealului Mare, atinge altitudinea maximă de 593 m.²

Părțile coborite ca altitudine și mai plane din lungul culmei Siretului, „Șeaua“ Bucecea, au oferit din foarte vechi timpuri, condiții prielnice pentru așezări omenești, au jucat rolul unei porți de vie circulație omenească între ținuturile de munte și cele de cîmpie³.

În urma cercetărilor arheologice s-au descoperit urme de viețuire omenească din paleoliticul inferior pînă în feudalism.

Popularea constantă a teritoriului dintre Siret și Prut este motivată de condițiile prielnice vieții umane, oferite de relieful cu terase joase, ape la dispoziție și pădure mai puțină (ținut de stepă și silvostepă).

Astfel, paleoliticul este dovedit prin resturile faunistice de la Darabani, Mitoc, Ghireni, Ștefănești, Dorohoi și Flămînzii, prin complexele de mamut, uneltele de silex, „atelier“ de prelucrare a silexului de la Ripiceni etc.

Ceramica, uneltele și obiectele de cult descoperite la Trușești, Drăgușeni, Corlăteni, Hănești etc. marchează neoliticul pe aceste locuri, remarcîndu-se intensitatea de locuire pentru această epocă. La Drăgușeni, Horlăceni, Crasna-leuca etc. cultura Cucuteni este bine reprezentată prin bogate și variate resturi materiale evidențiind un dezvoltat spirit gospodăresc și o superioară înțelegere a artei decorative⁴.

Numeroasele descoperiri din epoca bronzului (unelte, ceramică și alte materiale) de la Broscăuți, Ștefănești și Miorcani, remarcabil fiind depozitul de unelte și arme de bronz de la Ilișeni, comuna Santa Mare, documentează

procesul închegării triburilor proto-trace. În apropiere, 100 puncte arheologice între care și cetățile de pământ de la Stîncești, Dersca și Cotu-Copălău sînt mărturii care ilustrează perioada de cristalizare a civilizației traco-getice din prima epocă a fierului.

Împrejurimile orașului Botoșani sînt bogate în materiale aparținînd secolului I î.e.n., — I e.n. (Stîncești, Cătămărăști, Răchiți etc.) și perioadei carpice, corespunzătoare provinciei romane — Dacia (Cucorăni, Botoșani, Ipotești, Stăuceni).

Numeroasele așezări și necropole Sîntana de Mureș, din zonă, dintre care amintim : Dealul Cărămidăriei — Botoșani, Nichiteni, Hănești, Miorcani ilustrează arheologic și antropologic populația daco-romană, care, după retragerea Imperiului, evoluează pe cuprinsul întregului teritoriu al fostei Dacii.

Fortificațiile de pământ din secolele VII-XI de la Fundu Herții, Baranca, Dersca, Șendriceni, Tudora ș.a — atestă lupta dîră a românilor împotriva valului tîrziu de popoare în migrație. În legătură cu vechile drumuri care legau regiunile nordice ale Europei de zona mediteraneană, cît și partea occidentală de cea răsăriteană se pun și începuturile orașului Botoșani, pe la mijlocul secolului al XV-lea (1439)⁵. Cercetări recente confirmă acestea prin descoperirile de la Hudum, în apropierea Botoșanilor a numeroaselor produse meșteșugărești de proveniență orășenească. Și în secolele următoare, negustorii români cît și străini, vor străbate vechile drumuri ce trec pe aici, după cum ne-o dovedesc obiectele, monedele descoperite, dar și privilegiile comerciale date negustorilor bistrițeni, polonezi sau brașoveni. Într-un astfel de document ⁶ se menționa pentru prima dată Dorohoiul (1407), loc în care se plătea vamă pentru comerțul cu Lehia încă de pe vremea lui Alexandru cel Bun.

Pentru secolele XVI—XVII, documentele menționează numeroase așezări pentru zona studiată⁷.

Secolul al XIX-lea marchează o etapă nouă în dezvoltarea așezărilor din zonă.

Mai multă liniște și siguranță, intensificarea producției agricole, îmbunătățirea situației țărănimii, un început de dezvoltare a industriei, duce la apariția tîrgușoarelor și la o oarecare dezvoltare a tîrgurilor existente. Toate acestea au dat impuls așezărilor omenești, îndeșirii lor⁸.

Ocupațiile principale ale locuitorilor din zona Botoșanilor au fost agricultura și creșterea vitelor — dat fiind condițiile prielnice existente.

CERAMICA POPULARĂ DIN ZONA BOTOȘANILOR

ISTORIC

Meșteșug cu o îndelungată tradiție în zona Botoșanilor, olăritul poate fi urmărit în timp începând din neolitic, epocă strălucit reprezentată prin așezările de la Trușești⁹, Drăgușeni¹⁰, Corlăteni, Ibănești, Hănești, Ghireni, Todireni etc., unde s-a descoperit splendida ceramică de tip Cucuteni. Reprezentată în toate fazele de dezvoltare, cu trăsăturile caracteristice, ceramica cucuteniană descoperită în zona Botoșanilor, constituie un punct de plecare în cercetarea olăritului în această parte a țării. Am putea menționa chiar existența culturii precucuteniene¹¹, reprezentată aici în câteva așezări, dintre care amintim Belcea¹² (Leorda) și Cucorăni¹³, cu o ceramică cu forme variate, în care predomină vasele cu corpul bombat, cele mari, globulare, cu gîtul scurt, capacele, străchinile cu sau fără picior, castronașele¹⁴ (realizate dintr-o pastă de bună calitate, cu pereții subțiri), cu un decor imprimat combinat cu caneluri, incizii și aplicații practice.

Ceramica cucuteniană, avînd pasta fină, permitea realizarea vaselor cu pereți subțiri și netezi, cu forme de o varietate remarcabilă, dintre care amintim: vase de cult, vase binoclu, vase fructieră cu picior, vase cu capac, străchini, vase mari pentru provizii. Dintre acestea, unele mai apar și astăzi.

Ornamentica acestora, bazată pe îmbinarea celor trei culori (alb, negru și roșu), în diferite variante, cu diverse motive, îndeosebi spirala, dovedește o neîntrecută măiestrie.

Meșteșugul olăritului poate fi urmărit fără întrerupere în toate epocile istorice ce au urmat. Astfel perioada de trecere de la neolitic la epoca bronzului, cînd se produce prima mare diviziune socială a muncii, este atestată la Horodiștea (Păltiniș), Cucorăni, Hănești și Ibănești¹⁵

Epoca bronzului, în special în ultima fază a acesteia, aparținînd culturii Noua, este atestată la Trușești, Corlăteni¹⁶, Cătămărăști, Dorohoi, Ghireni și Vlăsinești¹⁷.

Ceramica descoperită la Trușești¹⁸, păstrează din formele amintite strachina cu marginea dreaptă sau ușor arcuită în interior, cu caneluri oblice pe margine sau caneluri orizontale paralele și ceașca cu buza fațetată, decorată pe umărul arcuit cu fațetele oblice.

Ceramica descoperită în așezarea de tip „cenușar“ de la Trușești și aceea de la Corlăteni, prezintă unele elemente de tradiție din epoca bronzului¹⁰.

Pentru epoca fierului, săpăturile efectuate în complexul getic de la Stîn-cești (secolele VI—III î.e.n.²⁰) au scos la iveală ceramică autohtonă de tradiție hallstattiană — vase cu formă întilnită anterior (străchini, borcane, vase de provizie), lucrate cu mâna, dintr-o pastă grosieră (în amestec cu diferite resturi pisate), de culoare cenușie. Cea de a doua epocă a fierului, La Tène (45 î.e.n. — secolul I e.n.), este, după cum se știe, perioada de înflorire a culturii geto-dacice, de constituire a statului dac.

Urme de locuire dacică din perioada corespunzătoare provinciei Dacia (secolele II—III e.n.), au fost atestate la Cucorâni, Stîn-cești, Botoșani, Dîngeni, Ștefănești²¹.

Concludentă pentru această perioadă este ceramica descoperită în așezarea de la Cucorâni, Medeleni, care se încadrează în cele două categorii tipice culturii geto-dacice: ceramica rudimentară, de uz comun, lucrată cu mâna și la roată, și ceramica fină (lucrată cu mâna sau la roata olarului²²). Culoarea cenușie-neagră, care a aparținut ceramicii dace, se perpetuează pînă azi.

Din categoria ceramicii rudimentare, caracterizată printr-o pastă grosieră, amestecată cu cioburi pisate, de culoare brun-cenușie, cu suprafața exterioară aspră, s-au găsit forme reprezentate prin vasele-borcan de mărimi diferite, cu pereții aproape verticali sau bombați, cu baza retezată sau evazată, decorate cu briie, linii incizate sau butoni, precum și străchini cu buza îndoită în interior²³.

Cea de a doua categorie de vase, lucrate din pastă fină, de culoare cenușie, este reprezentată prin vase cu corpul bogat, gîtul înalt, cu sau fără toarte, prin străchini cu buza evazată și vase cu picior (fructiere). Toate aceste vase au suprafața exterioară lustruită, de culoare brun-cenușie²⁴.

Pentru secolele II—III e.n., perioadă corespunzătoare provinciei Dacia, săpăturile arheologice de la Hănești, Liveni, Lunca, Ștefănești au scos la iveală ceramică cenușie din pastă fină lucrată la roată, într-o proporție mai mică decît cea din pasta grosieră. Aceste vase păstrează caracterele ceramicii din La Tène, și elemente din import, cu unele împrumuturi romane. Cel mai frecvent întilnite sînt străchinile și oalele.

Vorbînd despre meșteșugul olăritului pentru perioada dacică, se poate spune: „În cultura dacică din secolele II-III e.n., alături de producția meșteșugărească de olărie, documentată prin vase lucrate la roată, de tehnica superioară, întilnim o producție casnică, reprezentată prin vase grosolane, lucrate cu mâna. Cantitatea mare de vase lucrate cu mâna din așezările dacice (secolele II—III e.n.), arată că producția casnică de olărie avea încă de la data aceea rol însemnat în economia gospodărească. Spre deosebire de ceramica amintită, ceramica din așezările Sîntana de Mureș, lucrată cu mâna apare

cuprinzând vase de forme variate, executate într-o manieră foarte îngrijită, indică un înalt grad de specializare a meșteșugarilor respectivi. Numeroase cuptoare de olărie descoperite dovedesc prezența meșterilor olari în cele mai multe din aceste așezări — foarte posibil chiar în fiecare din ele. Este posibil că în cea mai mare parte produsele erau desfăcute pe loc de locuitorii aceleiași așezări. Nu se poate admite o „producție numai pentru nevoile locale“²⁵.

Pentru o etapă următoare, este vorba de sfârșitul secolului al III-lea — secolul al IV-lea e.n., descoperirile de la Albești, Pogorăști, Corlăteni, Stințești, etc²⁶), au indentificat urme materiale ale culturii Sintana de Mureș — Cerneahov.

Ceramica lucrată la roată, din pastă grosolană, sau cea fină, de culoare cenușie și cu luciu, descoperită la Trușești și Ionășeni²⁷, cuprindea o varietate de forme: cupe, farfurii, străchini, castroane, cești, ulcioare și oale, foarte asemănătoare cu unele vase dacice. Ornamentele acestor vase se bazau în special pe linii drepte, linii în zigzag, în formă de val etc., motive vegetale (brăduț, frunză), sau geometrice (rozete cu combinații de linii punctate²⁸).

Perioada secolelor al VI-lea — al X-lea, perioadă de desăvîrșire a procesului de formare a poporului român, este bine reprezentată în cuprinsul zonei Botoșanilor. Continuitatea de viațuire a elementului autohton și contactele culturale existente între acesta și elementele aloctone în perioada de formare a poporului român, sînt evidențiate de descoperirile arheologice făcute la Lozna — Dorohoi²⁹.

Ceramica de factură slavă descoperită aici (sfârșitul secolului al VII-lea — începutul secolului al VIII-lea), lucrată cu mîna, și cea autohtonă, lucrată la roată, argumentează cele afirmate mai sus. A doua categorie, ceramica lucrată cu roata, este reprezentată prin fragmente de vase tip borcan, cu buza înălțată, arcuită drept, cu umerii preeminenți și corpul bombat. Decorul acestora este format din benzi orizontale de linii drepte sau vălurite, stilizate, alternînd pe tot corpul vasului³⁰.

Perioada de desăvîrșire a formării poporului român pe teritoriul studiat se poate urmări prin studierea rezultatelor săpăturilor arheologice din horodiștea de la Fundu-Herții (comuna Cristinești³¹), unde au fost scoase la iveală două categorii de ceramică: cea lucrată cu mîna și cea lucrată la roata cu turație înceată și medie. Ceramica lucrată cu mîna este din pastă grosieră, în care sînt amestecate cioburi pisate. Ca forme, întîlnim borcane și tipsii decorate cu alveole și creștături. Cea lucrată la roată cuprinde trei grupe împărțite după particularitățile tehnice, și este reprezentată numai prin borcane ³² decorate cu benzi incizate, vălurite sau orizontale. După caracteristicile de formă, tehnică și decor, ceramica din aceste așezări aparține de două faze : secolele VIII — IX și secolele IX — X. Faza cea mai veche se caracterizează prin predominarea ceramicii lucrate cu mîna, iar cea de a doua prin ceramica lucrată la roată. Acestei ultime faze îi aparține ceramica cenușie, cu decor lustruit³³. Evoluția ascendentă a civilizației locale, poate fi urmărită pe baza resturilor ceramice descoperite în așezarea de la Hudum-

Botoșani, cuprinzând materiale ce aparțin secolelor al XII-lea, al XIII-lea și al XIV-lea³⁴ și prima jumătate a secolului al XV-lea. Fragmentele ceramice descoperite aici provin din vase de talie mijlocie, în special borcane din pastă cenușie, lucrate la roata cu turație medie, avînd analogii în alte așezări urbane și satești din ultimele decenii ale secolului al XIV-lea³⁵ și începutul secolului al XV-lea. Într-o proporție redusă s-au găsit și vase lucrate cu roata, prin culoare oxidantă, de factură arhaică³⁶.

Pentru secolele al XV-lea — al XVII-lea, adică faza mijlocie a feudalismului dezvoltat nu s-au făcut săpături arheologice în zonă. În urma perieghezelor și a sondajelor s-au făcut mai multe descoperiri și pentru această perioadă³⁷. Aceste descoperiri au fost completate în urma cercetărilor întreprinse pentru întocmirea repertoriului arheologic al județului Botoșani³⁸ cu noi puncte (Brăești, Concești, Cristești, Albești, Bălușeni, Botoșani, etc).

Ceramica rurală descoperită, de culoare cenușie sau brun roșcată, din secolele al XV-lea și al XVI-lea are unele tangențe cu produsele orășenești. În afară de această ceramică, s-a descoperit și o altă specie de ceramică fină de factură orășenească și unele resturi de cahle³⁹.

S-au găsit fragmente de oale cu marginile mai puțin îngroșate, fragmente de străchini, talere. Decorul este reprezentat de benzi adîncite orizontal, motive ștanțate aplicate pe umerii vaselor. Sporesc centrele de olărie în mediul rural.

Pentru secolele al XVI-lea și al XVII-lea olăria rurală este descoperită, în cuprinsul unor așezări cu resturi de ceramică orășenească sau otomană de import, și cu unele fragmente de cahle sau plăci decorative⁴⁰ (Brăești, Cristești, Durnești, Ghireni, Hănești etc.). Aici s-au descoperit fragmente de oale, căni, castroane, străchini, talere, tigăi, ulcioare, capace lucrate din pastă cenușie-roșietică, decorate cu dungi drepte sau vâlurite, impresiuni aplicate cu roțița, smalturi verzi, albe sau gălbui.

Faza tîrzie a feudalismului dezvoltat este bine cunoscută prin numeroase descoperiri⁴¹. S-au găsit și resturi ceramice cu caracter rural, cît și altele de factură orășenească sau import. Aspectul vaselor se apropie de cel actual.

CERAMICA POPULARĂ DIN ZONA BOTOȘANILOR LA SFÎRȘITUL SECOLULUI AL XIX-LEA

Studierea ceramicii din diferite epoci ale istoriei a demonstrat nu numai vechimea olăritului pe teritoriul zonei studiate, ci și perpetuarea unor forme și elemente de decor pînă astăzi. Dezvoltarea meșteșugului presupune existența materiei prime, implică perfecționarea modului de producție pentru asigurarea unui surplus destinat schimbului. Pentru zona Botoșanilor se pot aminti și alți factori care au contribuit la dezvoltarea acestui meșteșug: sărăcia solului neprielnic pentru agricultură în unele părți ale zonei (Rădeni, Poiana etc.), precum și existența posibilităților deosebite de desfacere a mărfii, asigurată prin rețeaua de țirguri cu piețe organizate. Acești factori au determinat apariția a numeroase centre de olari, în secolul al XIX-lea. Totodată, aici s-a putut ajunge mai repede decît în alte părți la o fază de industrializare a producției de ceramică, concretizată prin înființarea mai multor „fabrici“ de oale, amintite pentru secolul al XIX-lea în diferite materiale scrise. Astfel, în „Dicționarul geografic al județului Botoșani“, se menționează existența în județ a 16 fabrici de oale în 1891⁴², fără a se preciza localitățile unde acestea erau, se indică faptul că la acea dată se aflau în orașul Botoșani 22 de olari⁴³, că în comuna Poiana Lungă (azi comuna Vorona) „o parte din locuitori se ocupă cu agricultura, iar o parte cu olăria care este bine dezvoltată aici⁴⁴“. În continuare, în dicționar sînt amintite și localitățile Rădeni (comuna Frumușica), Unsa (azi Frumușica) și Poiana (în județul Iași), în care o parte din locuitorii lor se ocupau cu olăria. Pe lângă aceste centre, în secolul al XIX-lea existau în zonă și altele care nu apar în documentele scrise.

Dintre acestea amintim: Mihăileni, Ștefănești, Sulița, Fundu-Herții (comuna Cristinești), Smîrdan (comuna Suharău), Lișna (comuna Suharău), Pîriu Negru (comuna Mihăileni), Tudora, Darabani, Vlădeni (comuna Frumușica), Hudești, Rădăuți-Prut, Cristinești, ș.a.

În unele din aceste centre, producția ceramicii s-a dezvoltat într-o industrie locală, meșterii fiind concentrați în ateliere mici sau mai mari, transformate pe parcurs în fabrici de ceramică, așa cum a fost cazul la Mihăileni, Botoșani, Ștefănești.

Faza industrială a meșteșugului a marcat începutul unei perioade de decadență a ceramicii, atît în ceea ce privește perpetuarea elementelor tradi-

ționale cât și în privința valorii artistice a acestor produse. Dintre centrele amintite, astăzi sînt active numai opt : Mihăileni, Botoșani, Ștefănești, Frumușica, Sulița, Hudești, Lișna și Fundu-Ierții.

Centre de olari

MIHĂILENI. Tîrgul Mihăileni care a deținut rolul cel mai important între toate centrele ceramice din zona Botoșanilor, are o lungă tradiție a meștesugului. Avînd materie primă (argila de bună calitate) și o piață de desfacere asigurată (Mihăilenii fiind tîrg încă din 1702), aici au existat condiții pentru valorificarea olăritului.

Așa se explică faptul că acest centru a concentrat în secolul al XIX-lea cel mai mare număr de olari (circa 100–150) din zonă. Olarii din Mihăileni produceau atît ceramică neagră, cît mai ales ceramică roșie smălțuită și nesmălțuită, cunoscută pentru calitățile sale (Pl. 1).

Aceștia au lucrat individual pînă către sfîrșitul secolului al XIX-lea, cînd o parte din ei au fost organizați în ateliere ce cuprindeau 3 pînă la 10 lucrători (Pl. 2).

În 1913 existau 7 asemenea ateliere : al lui Iosif Vișinevschi, cu 4 lucrători, al lui Franz Vișinevschi, cu 4 lucrători, al lui Ițcu Braier, cu 10 lucrători, al lui Ștrul Reghenstraif, cu 6 lucrători, al lui Ion Manole, cu 3 lucrători și cel al lui Iorgu Solinschi, cu 3 lucrători⁴⁵).

Numărul mare de olari, precum și ceilalți factori amintiți mai sus, au dus la înființarea la Mihăileni a unei fabrici de ceramică în 1921. Fabrica aceasta concentra olari din Mihăileni, Pîriu Negru (un sat ce aparține de comuna Mihăileni), din Rădăuți-Prut și chiar din Cernăuți. În fabrică s-a folosit numai munca manuală, pînă în 1934, cînd s-au introdus instalații moderne de frămîntat lutul, motoare etc. Pămîntul era lucrat însă după procedeul obișnuit : umezit, frămîntat, curățat și transformat în pastă, fiind modelat, cu ajutorul roții, în vase diferite (străchini, oale, chiupuri, etc). Nu toți olarii din Mihăileni erau lucrători în fabrică. Multe ateliere au existat paralel cu aceasta, iar altele au apărut pe parcurs. În 1921, prefectul de Dorohoi amintea existența la Mihăileni a opt fabrici de oale⁴⁶), înțelegîndu-se prin aceasta și atelierele care erau la acea dată.

Numărul olarilor din Mihăileni a crescut după primul război mondial. În 1938 găsim aici 11 ateliere mici, între care și unele din cele menționate anterior, alături de altele nou înființate. Aceste ateliere aparțineau lui Ion Ungureanu, Ilie Hortopan, Vasile Manole, Franz Vișinevschi, Iorgu Solinschi, Ștrul Reghenstraif, Ion Manole, Mihai Solinschi, Toader Solinschi, Mihai Petroiu și Ion Hrenciuc⁴⁷).

Numărul olarilor individuali, care au existat totdeauna paralel cu micile ateliere și cu fabrica, începe să scadă după cel de-al doilea război mondial,

aceștia făcând tot mai greu față concurenței produselor de fabrică. Treptat, olarii renunță la atelierle individuale și se încadrează ca lucrători în fabrică. Astăzi, la Mihăileni nu mai lucrează nici un olar individual, toți fiind încadrați la fabrica „Granitul“, care produce ceramică ce păstrează doar în parte formele tradiționale (Pl. 3, 4).

Din acest centru puternic de olărit au plecat, „roit“ în secolele al XIX-lea și al XX-lea mulți olari, (la Sulița, Ștefănești, Hudești etc.), îndreptându-se spre alte sate din zonă cât și spre alte părți ale Moldovei (Roman).

BOTOȘANI. Foarte mulți olari s-au stabilit la Botoșani, fiind atrași de existența unei argile de bună calitate, aflată chiar la marginea orașului (bariera Teasc), a pădurilor apropiate, precum și de posibilitatea de a-și desface marfa în condiții avantajoase⁴⁸), în piața orașului sau la iarmarocul săptămânal. Aceștia au format un cartier al olarilor cunoscut sub denumirea de „Hirbărie“, în sec. al XIX-lea inf. prof. N. Zaharia, Iași).

În 1892, în „Dicționarul geografic al județului Botoșani“ erau amintiți 22 olari care locuiau în acest oraș. La Botoșani s-a lucrat atât ceramică neagră (pînă în jurul anului 1920), cât și ceramică roșie. Botoșaniul, alături de Mihăileni, a fost unul din cele mai puternice centre de olărit din zonă, cu o tradiție străveche ⁴⁹) (Pl. 5).

Meșteșugul s-a dezvoltat aici continuu, ajungându-se la o fază de industrializare concretizată prin existența în 1906 a unui atelier mare, atelier care avea 8 cuptoare de ars și 15 roți pentru fasonat olăria. Erau 25 de lucrători. Gama produselor era variată : oale, străchini, căni, ulcioare, chiupuri, ulcele, aproximativ 800 000 bucăți pe an, în valoare, atunci, de 40 000 lei. Marfa produsă se vindea la Bacău, Roman, Brăila, Vaslui, Podu-Iloaiei, Iași⁵⁰. Paralel cu acest mare atelier existau și ateliere mai mici în care lucrau olari individuali împreună cu membrii familiilor lor. Aceștia erau Dumitru Pomîrleanu, Mihai Vasiliu, Anton Lupașcu, N. Loghin, Gheorghe Vizitiu, Ilie Vizitiu, Vasile Buțerchi și alții⁵¹).

Numărul olarilor rămîne oarecum constant în anii ce urmează, astfel că-n 1915 se aflau 8 ateliere⁵² în care este inclus și atelierul mare al lui Ostfeld Wittal Steinberg. Între acestea, se mențin acum, doar unele din cele existente în 1906. Așa este cazul cu atelierele lui Mihai Vasiliu (str. Crinilor nr. 4), Dumitru Pomîrleanu (str. Sf. Neculai nr. 73), Anton Lupașcu (str. Furtuna nr. 1). Au apărut și altele : al lui Adolf Polak (str. Liceului nr. 23), Adam Sandric (str. Lahovari nr. 52), Iosub Olariu (str. Lahovari nr. 54), Anton Breintenfild. (str. Calea Națională nr. 260).

Pe parcursul timpului, pe măsură ce oalele de lut au căpătat o întrebuințare mai redusă, industria ceramică s-a orientat spre alte produse, cum ar fi : cărămida, folosită în construcțiile orășenești, și teracota, întrebuințată la sobele din orașe. Încă din 1915, două ateliere produceau, alături de oale, și teracotă.

Într-o dare de seamă asupra județului Botoșani pe anul 1922—1923, prefectul județului amintea de existența a 33 de ateliere de olărie, cărămida și teracotă⁶³).

Datorită unor condiții speciale — printre care — concurența marilor ateliere de ceramică, la începutul celei de a doua jumătăți a secolului al XX-lea, olarii individuali renunță treptat la practicarea acestui meșteșug. Olăritul începe astfel să decadă în orașul Botoșani și datorită faptului că produsele de ceramică nu mai sînt solicitate pe piață. Numărul olarilor scade, unii trec la alte meserii, alții se vor încadra în cooperativa „Progresul“ care are un atelier ce produce vase de ceramică și teracotă (Pl. 6).

În prezent, în orașul, Botoșani nu mai lucrează nici un olar individual.

ȘTEFĂNEȘTI. Un alt centru de tradiție în practicarea olăritului, este cel de la Ștefănești. Acesta concentra în secolul al XIX-lea, un număr mare de olari care aveau la dispoziție pămînt bun pe șesul tîrgului și posibilitatea de a-și desface marfa, Ștefăneștii fiind tîrg cu o piață săptămînală.

Acești factori au dus și aici, ca și-n celelalte centre amintite pînă acum, la înființarea unei mici industrii care a concentrat o parte din olarii locali, deveniți salariați ai patronului Pincu Rivinsohu, ce avea în 1915 o fabrică de oale, lucru amintit într-o dare de seamă a prefectului de Botoșani⁶⁴).

Aici se lucra atît ceramică neagră, cît și ceramică roșie. Această fabrică a avut pînă la circa 40 de lucrători. Treptat, numărul acestora a scăzut, mulți dintre ei îndreptîndu-se cîtredrept la alte profesii mai rentabile. Astăzi la Ștefănești se află doi olari, Petcovschi Gh. Constantin și Petcovschi Gh. Ilie care cunosc meseria de la tatăl și de la bunicul lor (Pl. 7, 8).

SULIȚA. Conform informațiilor culese, în Sulița au existat olari începînd din 1900. Nu este vorba de un centru puternic, ci de existența a 1 sau 2 olari în decursul anilor. După 1900 a fost Gheorghe Cantoreanu pînă în 1940. După acesta a venit de la Mihăileni Constantin Petroschi, care lucrează și azi. Acum se lucrează numai ceramică roșie (Pl. 9).

FRUMUȘICA. Frumușica este un centru vechi de ceramică, în producția căruia se resimte influența centrului de la Botoșani.

S-a lucrat doar ceramică roșie smălțuită și nesmalțuită. Astăzi, se află un singur olar, Pomârleanu Constantin, care a învățat meseria în atelierul tătalu său, Pomârleanu Dumitru, de la Botoșani (Pl. 10).

HUDEȘTI. Un alt centru de ceramică este Hudești, în producția căruia se resimte influența centrului de la Mihăileni. La Hudești au existat doar 2—3 olari, începînd din jurul anului 1900. Aici s-a produs și se produce atît ceramică neagră, cît și ceramică roșie. Astăzi se află un singur olar, Grigore V. Cramariuc, stabilit aici din 1937. El a învățat meseria de la tatăl său. A lucrat un timp în atelierul lui Spiridon Vasilevski, alături de alți 2 ucenici,

după care și-a făcut atelier propriu începând din 1945. Are un atelier cu 3 cuptoare. (Pl. 11, 12).

FUNDU-HERȚII (CRISTINEȘTI). La Fundu-Herții (comuna Cristinești), lucrează olarul Airinei S. Gheorghe, care a învățat meseria la Darabani și lucrează doar ceramică neagră. (Pl. 13).

LIȘNA În satul Lișna s-a stabilit în anul 1945, olarul Caciuc Mihai (în vîrstă acum de 70 de ani), care lucrează ceramică neagră și roșie nesmălțuită, (Pl. 14).

Centre dispărute

Dintre centrele de ceramică amintite, o parte astăzi nu mai există. Multe centre, Corni, Cotu-Ruși, Tudora, Chișcovata (azi comuna Vorona), Rădeni (comuna Frumușica), Vlădeni (comuna Frumușica), Rădăuți-Prut, Smîrdan, Darabani etc., au devenit inactive, din diverse motive, între care și faptul că începînd din prima jumătate a secolului al XX-lea mulți dintre olarii individuali din zonă au făcut cu greu față concurenței produselor de fabrică apărute pe piață.

Pe de altă parte, începînd tot din aceeași perioadă, produsele de ceramică nu mai sînt solicitate pe piață decît într-o măsură mai mică și astfel meșteșugul olăritului începe să devină nerentabil. Olarii, se vor orienta către alte profesii. Pe măsura trecerii timpului, tineretul s-a angajat tot mai puțin în învățarea meseriei de olar, așa că multe centre, prin plecarea sau moartea meșterilor existenți, s-au stins (Smîrdan, Corni, Cotu Ruși, Cristinești etc.).

Acest proces a durat mai mulți ani, începînd cu cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea (Corni, Cotu-Ruși, Cristinești, Tudora), continuînd cu prima jumătate a secolului al XX-lea, cînd pot fi amintite centrele de la Chișcovata (azi comuna Vorona), Protopeni (azi comuna Poiana), Vlădeni (comuna Frumușica) și Rădeni.

Între centrele care au devenit recent inactive, se pot aminti cele de la Darabani, Pîrîu Negru și Smîrdan.

În centrele amintite mai sus s-a lucrat atît ceramică roșie cît și ceramică neagră, cu excepția celor de la Pîrîu Negru și Smîrdan, unde s-a produs numai ceramică neagră.

Materia primă

Răspîndirea tuturor centrelor de ceramică pe întreg cuprinsul zonei indică existența materiei prime de bună calitate. Pămîntul pentru confecționatul oalelor trebuie să aibă anumite calități: să posede

în compoziția sa elemente necesare care asigură posibilitatea confecționării vaselor de bună calitate. Astfel, gropile de pământ pentru oale cuprind straturi bogate în bioxid de siliciu, oxid de aluminiu și oxizi ai mai multor elemente chimice dintre care nu lipsesc oxidul feric și cel feros. Acest lucru este confirmat de către olari, care indică totuși niște diferențe existente între calitatea argilei aflată în locuri diferite. Se găsește de obicei argilă de două calități : argila de culoare vînătă spre albastru, grasă, unsuroasă la pipăit, impermeabilă, și argila de culoare mai galbenă, puțin impermeabilă. Cea de culoare vînătă conține un procent mai ridicat de fier spre deosebire de cea galbenă, argila vînătă este mai bună pentru oalele negre și roșii nesmălțuite, iar cea galbenă este mai bună pentru oalele smălțuite. În zonă aceste două calități de argilă s-au găsit de obicei în toate centrele de olari.

Într-un tabel conținând numele tuturor olarilor din fostul județ Botoșani, alcătuit în 1915, se indică printre altele și locul de unde aceștia luau pământul pentru oale.

Comparînd situația pe atunci cu cea de azi, se poate vedea că de cele mai multe ori și astăzi, pământul bun pentru oale se extrage din aceleași locuri indicate în 1915, ceea ce înseamnă că exploatarea unor straturi, „vine“ de argilă bună pentru oale dura de multe ori ani de-a rîndul, pînă la folosirea completă a stratului respectiv.

Astfel, și astăzi, olarii din Botoșani iau pământ din apropierea orașului, din locul numit bariera Teasc, menționată în tabelul amintit.

Olarii din Poiana — comuna Deleni (azi județul Iași) luau pământul bun, în special pentru ceramică neagră, din locul numit „După vie“. Și astăzi Poiana a rămas un centru puternic de olari care produc ceramică neagră ce păstrează nealterate formele tradiționale. Materia prima este procurată și din locul amintit în 1915.

La Frumușica, pământul bun pentru oale, se găsește în șesul din apropierea tirgului, la Ștefănești la fel, iar la Sulița acesta este luat din marginea de răsărit a tirgului. La Fundu-Herții și la Hudești, pământul pentru oale se găsește tot pe imașul satului. Olarii de la Mihăileni, iau materia primă din locul numit „La Humărie“.

Unelte

În procesul de fabricare a vaselor de ceramică se întrebuințează mai multe, unelte, pe care le găsim în toate atelierele din zonă :

- Maiul pentru bătut lutul, lucrat din lemn de fag (Fig. 1).
- Cuțitoaia cu care se taie lutul pentru a-l curăța de impurități. (Fig. 2).
- Roata olarului, compusă din : roata mare și roata mică, unite între ele printr-un ax de transmisie fusul. În zona Botoșanilor roata mică se mai

numește „răgălie“ (la Ștefănești) și „vereșnic“ (la Hudești), iar roata mare se mai numește și „talpă“ (Hudești și Păltiniș) (Fig. 3).

— Ficheșul, o lopățică trapezoidală, de lemn, folosită pentru netezitul vaselor în timpul lucrului (Fig. 4).

— Sîrma, folosită pentru desprinsul vasului proaspăt lucrat.

— Hîrbul — un vas pentru apă (Fig. 5).

— Lavița sau masa pentru frămîntat lutul (Fig. 6).

— Rîșnița, folosită la măcinarea coloranților pentru angobe și ornamente, este formată dintr-un suport din lemn masiv (butuc) în care este scobit locul pentru două pietre mici de moară (Fig. 7).

Pe polița din atelierul olarului se mai află: o pensulă din păr de porc, cornul pentru înflorat, linguri și linguroaie pentru turnatul vopselelor (Fig. 8-11).

Faze de prelucrare a materiei prime

În zona Botoșanilor, ca pe întreg teritoriul țării noastre, prelucrarea argilei cunoaște aceleași faze.

Pămîntul este depozitat în gropi sau bazine special săpate, avînd dimensiuni și capacități diferite, unde este udat și lăsat să se înmoaie timp de mai multe zile (două zile la Fundu-Herții; 3 — 4 zile la Hudești; Mihăileni pînă la 4—5 săptămîni) în raport de calitatea și compoziția argilei respective.

Cînd a căpătat consistența unci aluat, lutul este scos din groapă și pus pe o platformă de scînduri, unde se calcă bine cu piciorul, pentru a se amesteca, și a deveni omogen (uneori, în acest scop se folosea maîul).

După această operație, lutul este adunat „în calupuri“, de dimensiuni diferite, după care, cu ajutorul cuțitoaiei se elimină impuritățile. Această urealtă de forma unei lame, era altădată făcută din oțel de coasă, de către fierarii din sate, astăzi fiind cumpărată din magazin. Din pămîntul astfel curățat și amestecat, se ia apoi cîte un boț și se frămîntă din nou „la bancă“ (masă lungă aflată în atelierul olarului) cu dosul palmelor. Se împarte apoi în boțuri mai mari sau mai mici în raport cu forma și volumul oalelor ce urmează să fie lucrate la roată.

ROATA. Tehnica de modelare a vaselor cuprinde cîteva etape. Întîi se lipește boțul de pămînt în centrul discului mare al roții olarului, asigurîndu-se apoi mișcarea de rotație întregului sistem al roții, cu ajutorul piciorului drept. Rotirea se face în sensul invers acelor de ceasornic. Cu ajutorul degetului mare de la mîna dreaptă, olarul face un orificiu în mijlocul acestui boț de pămînt. Acesta se lărgește treptat prin apăsarea degetului spre exterior.

Pe parcursul învîrtirii roții, olarul formează vasul întinzînd lutul în înălțime cu ajutorul mîinii, pereții vasului subțiiindu-se treptat. Mișcarea circulară a discului roții dă vasului o rotunjime egală (Pl. 15).

Mîna olarului contribuie la formarea umerilor, gîtului și buzei vasului, toate acestea realizîndu-se în circuitul continuu al roții. Pe parcurs, pereții

vasului se netezesc cu ajutorul pieptănului (ficheș). Ultima operație constă în atașarea toartei (și în cazul oalelor și al ulcioarelor) (Pl. 16).

Străchinile și castroanele necesită operații de modelare mai reduse în comparație cu vasele cu pereții înalți (ulcioare, chiupuri etc).

Vasul astfel format este desprins de pe disc cu ajutorul sîrmei și așezat cu grijă pe rafturi de scîndură, pentru uscare (în atelierul olarului în timp de iarnă, iar vara, afară la umbră).

USCAREA ȘI ARDEREA VASELOR. Pentru uscarea în bune condițiuni se cere o temperatură constantă, de dorit în jur de 25—30°. Uscarea durează iarna pînă la 3—4 săptămîni, iar vara 4—5 zile (în funcție de calitatea lutului).

După uscare urmează arderea vaselor în cuptoare speciale. Dacă procesul prezentat pînă acum este același atît la ceramica neagră cît și la cea roșie, arderea acestora se face diferit.

În cazul ceramicii roșii, (în special oale pentru lapte și căni) acestea sînt astfel așezate în cuptor, urmărind-se ca vasele mici să fie puse la mijloc, mai ferite de foc, iar cele mai mari către marginea cuptorului.

Pentru arderea oalelor se folosește lemnul de esență moale (plop, salcie, brad etc.) care asigură o flacără puternică, „mare și curată“. După o ardere de circa 10 ore, la temperatura de pînă la 700—800°, vasele se lasă să se răcorească, apoi sînt scoase din cuptor. Culoarea roșie a ceramicii se obține, atunci cînd jăratecul și flacăra la care aceasta arde, obține aer, oxigen continuu, cuptorul avînd „gură deschisă“. Oxigenul din aer oxidează fierul conținut de pereții vaselor. Gazele produse la arderea lemnului se evacuează rapid, iar sărurile și oxizii de fier se reduc la oxidul feric. Aceasta este arderea oxidantă, care se deosebește de arderea reductoare, întilnită în cazul ceramicii negre.

Ceramica smălțuită este dată de două ori la cuptor. O dată pentru arderea culorii și a corpului vaselor, a doua oară pentru arderea smălțului.

După uscare, vasele sînt date cu caolin „ghileală“, pămînt alb adus de la Miercurea Ciuc (la Botoșani) și de la Sînicolaul Mare (la Ștefănești). Acesta se rîșnește, se amestecă cu apă pînă cînd se obține o pastă subțire ca un lapte mai gros. Uneori, vasul este introdus într-un recipient mai mare cu ghileală, sau alteori, ghileala se toarnă pe corpul vasului.

Peste ghileală, vasul se ornamează cu diverse motive geometrice sau florale, dispuse pe umăr sau pe burta acestuia, în interiorul sau în exteriorul lui. Aceste motive erau executate cu diverși coloranți obținuți din pămînt, metal sau produși pe cale industrială. Culorile mai des întilnite în zona Botoșanilor au fost: albul, verdele, albastrul, negrul și roșul.

Procedeul de preparare a culorilor este diferit în funcție de nuanță și de materia primă avută la dispoziție. Verdele se prepară astfel: o bucată de aramă (oxid de plumb), se moaie cu apă sărată, se lasă la ruginit într-un vas stropindu-se mereu cu apă. Se dă la cuptor unde arde la o temperatură de

circa 1 200°, se scoate afară, se scutură rugina de pe metal. Aceasta este esența, care se amestecă în proporții diferite cu caolinul (100 gr la 1 kg) și apoi risnindu-se de 3—4 ori, duce la obținerea unei soluții de culoare verde.

Tot din metal se obținea și culoarea neagră. Se lua o bucată de tablă și se punea la ars. Ce rezulta se risnea și se pisa amestecându-se cu apă obținând — un negru spre cafeniu.

Culoarea roșie se obținea din pământ roșu, bogat în fier și-n mangan, proporția manganului dând nuanța mai bună. Acesta se ardea, se risnea și se amesteca cu apă (jumătate crud, jumătate ars).

Albastrul, cu oxid de cobalt, era o culoare scumpă, importată din Germania. De aceea se folosea cu economie în ornamentica ceramicii din zonă.

Nuanțele diferite în cadrul aceleiași culori se obțineau prin diluarea cu ghileală (caolin).

După prima ardere, vasele sînt decorate și date cu smalt, o pojghiță lucioasă și transparentă care se obține din oxid de plumb (litargă sau glazură), ce se macină, se amestecă cu cuarț 50% și apă. (Inf. olar Petcovshi Gh. C-tin., Ștefănești).

„Smaltul se făcea din plumb (praf roșu), care se risnea, se amesteca cu nisip cuarțos de Cacica în următoarea proporție : 15 kg smalt și 4 kg de nisip. Acest amestec se risnește din nou, și se adaugă apă pînă se obține o soluție ca un lapte mai gros“. (Inf. olar Pomirleanu D-tru — Frumușica).

Vasul se învîrte cu mîna, în timp ce smaltul este turnat cu polonicul. Smaltul din interiorul vaselor e mai subțire, cel din exterior mai gros (Pl. 17).

Vasele smălțuite erau lăsate să se usuce, după care erau date din nou la cuptor la o temperatură de circa 1 000—1 200°, timp de circa 10 ore. Erău lăsate să se răcească, apoi scoase din cuptor.

Smaltul dat pe oala care era pusă apoi la cuptor, aderă prin topire la suprafața vasului, devenind dur și incolor.

În timpul arderii vaselor, pentru smalt se produc reacții chimice care dau rezistență pereților acestora. Smaltul (oxidul de plumb roșu), format din cristale roșii, pătrate, provenit din plumbul încălzit la temperaturi de peste 480°C, are duritate mărită, 9,27, numindu-se litargă — ce este greu solubilă în apă (1/7000). Smaltul (litarga) are punct de topire și la temperatura de 884°, dar arderea smaltului în condiții optime trebuie să se facă la o temperatură de peste 900°C. În acest caz se va obține un smalt cu luciu. Ori de cîte ori nu se ajunge la această temperatură, smaltul rămîne fără luciu.

La Botoșani, ca un procedeu izolat relatat de olarul Pomirleanu Dumitru în vîrstă de 80 de ani, întîlnim arderea smaltului de două ori. Prima oară la temperatura de 300—500° timp de 10 ore. Vasele sînt scoase apoi din cuptor, se dau din nou cu smalt și se ard 12 ore la o temperatură de 950—1 000°.

După două focuri, smaltul nu mai cade la umezeală, devenind foarte rezistent. Procedeu acesta nu este întîlnit în restul zonei din considerente diverse : economie de timp, de materiale, de lemne etc.

TIPURI DE CUPTOARE. În urma săpăturilor arheologice s-au descoperit la Trușești și Botoșani (Dealul Cărămidăriei) cuptoare de olărie aparținând secolului III e.n. (cultura Sintana de Mureș — Cerneahov⁶⁵). La Botoșani, cuptorul propriu-zis era format din două camere suprapuse ; în cea de jos se făcea focul, iar în cealaltă se ardeau vasele. Ambele erau lipite cu lut. Intre camera de foc și camera de ardere se găsea un grătar perforat, fiind constituit din mai multe rînduri de lipituri susținute cu ajutorul unor vergi de lemn împletite. La cuptorul nr. 1 de la Trușești, grătarul a fost cruțat din pămînt natural, peste care s-a aplicat un strat gros de lut, el fiind susținut de un stîlp central, iar grătarul cuptorului II era sprijinit de un perete median⁶⁶). (Pl. 18) (Fig. 12, 13).

În cazul cuptorului de la Botoșani, grătarul era susținut de un perete median⁶⁷). Același grătar apare și aici, doar că sistemul de susținere e altul

După forma cuptoarelor și felul vetrei, cuptoarele actuale de ceramică din zona Botoșanilor se împart în două categorii⁶⁸) :

1. cuptoare tronconice ;
2. cuptoare semisferoidale — ovoidale.

Cuptoarele tronconice se împart la rîndul lor în cuptoare tronconice fără vatră organizată, în categoria cărora intră : groapa de ars vase de lut, folosită la arderea ceramicii negre (aceasta fiind întilnită și în alte părți din sud-estul Europei⁶⁹) ; este vorba de o groapă săpată în pămînt la adîncimea de 1,50 m, avînd la bază diametrul de 2,50 m, iar la gură diametrul de circa 1 m. Are o singură gură de foc (50 × 40 cm), făcută din șanțul de acces. Este forma cea mai simplă de cuptor. În zona Botoșanilor îl întilnim numai la Ștefănești. (Pl. 19, 20). (Fig. 14, 15).

Al doilea tip de cuptor tronconic îl reprezintă cuptorul tronconic cu vatră organizată⁶⁰), întilnit în zona Botoșanilor la Hudești, Frumușica, Rădeni. La Hudești este vorba de un cuptor de format tronconic, construit la suprafața solului, avînd diametrul la bază de 1,60 m și sus de 1,10 m. Are două guri laterale, una prin care se introduc vasele (42 × 82 cm) și cea de a doua „gura de foc“ (60 × 40 cm), pe unde se introduc lemnele. Deasupra are un coș drept, înalt de 3 m. În interior se formează cu ajutorul cărămizilor 4 cărări de foc într-o parte și 3 în cealaltă. Pe părțile laterale ale cuptorului sînt așezate două „capre“ (construcție de format trapezoidal, din cărămidă, care poate avea sau nu brațe). (Pl. 21, a, b)

Tot în categoria cuptoarelor tronconice cu vatră organizată intră și cuptorul „cu cai“⁶¹). Acest cuptor este întilnit la Rădeni-Frumușica. Este vorba de o groapă săpată în pămînt, la adîncimea de 1,50 m, avînd la bază diametrul de 2 m, iar la gură 0,60 m, cu o vatră care servește drept suport pentru aranjarea vaselor. Aceasta este construită din cărămidă, cu doi „cai“ din lut cruțat, adică lăsați din săpătură (Fig. 16).

Cele mai răspîndite tipuri de cuptoare în zona cercetată sînt cuptoarele semisferoidal — ovoidale, care se împart la rîndul lor în cuptoare cu coș și cuptoare fără coș, după modul în care este dirijat fumul⁶²).

În zona Botoșanilor întâlnim cuptoare cu coș la Hudești, Frumușica, Sulița și fără coș la Lișna, Rădăuți-Prut, Darabani, Fundu-Herții, Smîrdan.

Cuptoarele semisferoidal — ovoidale fără horn apar ca o movilă alungită, iar în secțiune seamănă cu un ou⁶³). Cum se construiesc ? Întii se amenajează locul pe suprafața solului unde se construiește vatra din cărămidă, apoi se construiesc pereții din același material. Uneori, cuptorul este parțial îngropat în pământ (Lișna). Acestea au, după cum am arătat, forma unui ou culcat, cu două guri — gura de foc și gura de introdus vasele, plasate la ambele capete. (Fig. 17, 18). La o distanță variabilă (50—60 cm) de la gura de foc în interiorul cuptorului este așezată „capra“. Capra se construiește din cărămidă, la marginea anterioară a cuptorului. Baza caprei este lungă de o cărămidă și jumătate, iar corpul se lățește treptat pînă la 2 cărămizi. Capra are de obicei 2 brațe formate la rîndul lor din cîte 2 cărămizi adosate, acestea fiind lipite cu lut. — Dimensiuni : înălțimea caprei pînă la bifurcarea brațelor 0,50 m, lățimea de bază 1/2 pînă la 1 cărămidă, iar la bifurcarea brațelor 2 cărămizi. De la bifurcarea brațelor pînă la tavan este un spațiu de 0,40 m⁶⁴) (Fig. 19).

De la gura de foc, de o parte și de alta a caprei sînt amenajate, din cărămizi, două cărări de foc pe ambele părți, în lungul cuptorului. Atunci cînd cuptoarele au coș, acesta este plasat pe mijloc.

La cuptoarele din Darabani și Hudești brațele caprei lipsesc. Care este rolul caprei ? Focul făcut în gura cuptorului degajă o căldură ce trebuie distribuită cît mai uniform în interiorul acestuia, „fără ca flăcările să vină forțat la oale“⁶⁵).

Un tip de cuptor evoluat este întâlnit în Botoșani⁶⁶). Acesta este apropiat de cel cu capră sau grătar cu horn. Este zidit la suprafață, avînd două guri de foc, cu horn sau coș. La cuptorul de la Botoșani deosebit este peretele, grătarul cu găuri și picioare, numit capră sau „stender“. Aerul cald pătrunde în interiorul cuptorului prin grătarul aflat înspre spate. Prin caracteristicile sale este un cuptor cu reverberație ⁶⁷). (Fig. 20). Din studiul cuptoarelor de ceramică aflate în zona Botoșanilor, putem trage concluzia că acestea păstrează în construcția lor unele elemente care se pot observa încă la cele din epoca migrațiilor, descoperite la Trușești și Dealul Cărămidăriei — Botoșani, ce se încadrează și ele în categoria celor cu vatră⁶⁸).

Categoriile și formele vaselor

Vasele de ceramică din zona studiată îmbracă o diversitate de forme, bazată pe funcția utilitară a acestora. Toate acestea sînt folosite în gospodăria omului pentru păstrarea, pregătirea și transportul alimentelor. Obiecte destinate în special înfrumusețării locuințelor nu s-au lucrat în zonă. Determinate de funcția practică pe care o îndeplinesc, vasele se împart în : vase de păstrat

alimentele ; vase de preparat mîncarea ; vase de servit mîncarea ; vase de transportat mîncarea ; vase de păstrat băutura ; vase pentru servit băutura.

În categoria vaselor pentru păstrat alimente întră gavanoasele, chiupurile și hîrgăile, cu un volum mare (15—20l) și forma adecvată funcției ce o îndeplinesc. Astfel, gavanosul, în care se păstra grăsimile, era mai mic decît chiupul, avînd formă ovoidală, cu gura largă, gîtul scurt și baza îngustată.

CHIPUL, folosit la păstrarea murăturilor și uneori a grăsimilor, are formatul ovoidal; cu umerii înălțați, de care sînt lipite două toarte verticale (specifice ceramicii moldovenești), se îngustează spre o bază redusă față de volumul vasului. Gura largă, cu buza ușor răsfrîntă în afară, aparține de asenenea tipului moldovenesc. (Pl. 22).

Data fiind funcția acestor vase, ele sînt smălțuite, de cele mai multe ori neornamentate (chiupurile au culoarea cărămizie, iar gavanoasele sînt de obicei colorate la fel, mai rar avînd motive florale). (Pl. 23)

HÎRGAIILE sînt vase cu format tronconic cu două toarte pe margine, avînd o capacitate de 10—15 l. Forma acestui vas își are originea în preistorie (hîrgăul fiind identic cu un vas de la Stațiunea dacică Poienesti — Tecuci așa cum arată Fl. B. Florescu, „Ceramica neagră de la Marginea“, ESPLA, 1958) (Pl. 24)

VASELE DE PREPARAT MÎNCAREA, constituie categoria cea mai bine reprezentată. La oalele de gătit surprindem aceeași linie ca și la chiupuri, cu un adînc filon în tradiția ceramicii locale -- formă ovoidală, umeri înălțați, gură largă, bază îngustă. Au o singură toartă mică, prinsă de buză.

Oala este smălțuită în interior și exterior, de cele mai multe ori fiind neornamentată. (Pl. 25).

OALELE DE SARMALE, de format ovoidal, cu două toarte mici pe margine, cu baza îngustă, au dimensiunile: înălțimea de circa 30 cm; diametrul gurii de circa 15 cm. circumferința de circa 1 m. Ele erau nelipsite în bucătăria unei gospodine și se foloseau la sărbători sau alte ocazii: nunți, praznice etc. (Pl. 26).

În categoria vaselor de preparat mîncarea intră marcotețele (pentru măcinat macul), durușleagurile (pentru strecurat colțunașii), răvarele (pentru frămîntat coca) și oalele pentru prelucrarea laptelui.

MARCOTEȚELE s-au lucrat numai la Mihăileni și Hudești pînă acum 30—40 ani în urmă. Acestea au format tronconic, cu buza dreaptă, cu fundul drept rețezat, avînd dimensiunile: înălțimea circa 15 cm, diametrul gurii de circa 34 cm.

Ele nu sînt smălțuite în interior, lăsîndu-se chiar unele neregularități voite pe peretele vasului, pentru a se realiza mai bine zdrobirea macului. Nu sînt ornamentate. (Pl. 27).

DURUȘLEAGURILE pentru strecurat colțunașii au același format, cu singura deosebire că tot corpul este găurit pentru scurgerea apei. Sînt

smălțuite în interior, nu sînt ornamentate. (Dimensiunile — înălțimea circa 15 cm, diametrul gurii circa 34 cm, diametrul fundului circa 15 cm). (Pl. 28).

RAVARELE, străchinoaie mari pentru frămîntat coca, au o capacitate de pînă la 15 l. În colecția Muzeului județean Botoșani, se află un asemenea răvar datat din 1903, lucrat la Botoșani de olarul Pomîrleanu Dumitru. Are formatul troconic, cu fundul drept, cu buza dreaptă, smălțuit în interior, și este frumos ornamentat cu motive vegetale. Dimensiuni: înălțimea de 23 cm, diametrul gurii 60 cm, lățimea de 4 cm, diametrul fundului 23 cm. (Pl. 29).

OALA DELAPTE (pușor) un dintre vasele specifice ceramicii moldovenești de culoare neagră sau roșie, avînd aceeași bază îngustă caracteristică (unchi sau cant) cu gîtul alungit și gura largă (usna), care la oalele mai mari și noi primește și un gîrlici (vrană). Un element caracteristic apare și aici: toarta (pipca) mică în raport cu volumul vasului. Dimensiuni: înălțimea circa 27 cm, diametrul gurii circa 15 cm, diametrul fundului circa 12 cm. Oalele acestea sînt smălțuite și neornamentate. (Pl. 30). Categoria vaselor pentru transportat mîncarea este reprezentată prin *bîtcă*.

BÎTCA. Acest vas, a fost lucrat numai de olarii de la Mihăileni. El era folosit pentru transportul ciorbei (borșului) la cîmp. Este vorba de o cană cu fundul drept, lat, cu gîtul foarte îngust, cu toarta mică. În ea se turna ciorba, se pune un dop de mămăligă și astfel se putea transporta foarte ușor la distanțe mari. Era smălțuită și neornamentată. (Fig. 21).

ULCIOARELE se foloseau pentru păstratul băuturilor (vinul, țuica, apa). Cu o capacitate de 15—20 litri, avînd formatul sferoidal caracteristic, cu umerii înălțați, în jurul gurii cu un „guler“ de care este prinsă toarta mică, gîtul înalt și buza puțin răsfrîntă, cu baza foarte îngustă. Dimensiuni: înălțimea circa 35 cm, înălțimea gîtului 2—3 cm, diametrul gurii circa 4—5 cm, diametrul fundului circa 11 cm.

Aceste vase erau smălțuite și frumos ornamentate. (Pl. 31, 32),

Pentru luat vinul de la canea butoiului se foloseau căni cu fundul lat, gîtul mic și foarte îngust, cu gîrlici (pipcă), avînd o capacitate de 3 pînă la 5 litri. Acestea se numeau *șapcani* și se lucrau la Mihăileni și Botoșani. (Pl. 33),

În categoria vaselor de servit mîncarea intră *strachina* și *talgerul*.

STRACHINILE de format tronconic, cu buza (usna) dreaptă, cu fundul retezat, drept, se caracterizează prin dimensiuni mai mari decît cele din alte părți (Muntenia, Banat etc). Au dimensiunile următoare: înălțimea circa 5—7 cm, diametrul gurii circa 20 cm, diametrul fundului circa 8 cm, buza lată circa 2 cm. De obicei, erau smălțuite și ornamentate. (Pl. 34).

CASTROANELE (talgerele) aveau același format tronconic, cu buza dreaptă, înaltă și fundul retezat ca și la străchini — doar că aveau dimensiunile mai mari decît ale acestora. Erau smălțuite și ornamentate de obicei. (Pl. 35).

CANA DE BĂUT APĂ este mai mică, cu gura largă față de volumul ei, cu fundul îngust, cu toarta mică. Dimensiuni: înălțimea circa 9 cm, diametrul gurii circa 9 cm, diametrul fundului circa 5 cm. Aceste căni se numeau și „filigenii“ în zona Mihăilenilor. (Pl. 36).

Studiind formele ceramicii produse în zona Botoșanilor, se observă respectarea tradiției care apare în linia ovoidală cu umerii înalți, (la chiupuri, și la oale), cu buza îngustă față de corpul vaselor, gura largă, toarta mică.

Toarta mică în general, apare la chiupuri, în poziție verticală, ceea ce constituie o notă caracteristică a ceramicii tradiționale moldovenesti. Același caracter local îl surprindem și-n linia străchinilor, a marcotețelor și a durușleagurilor, cu forma tronconică, cu fundul rețezat și buza dreaptă, înălțată.

Ceramica neagră produsă în zonă (oale, căni, străchinoaie, hîrğaie etc) menține forme preistorice ⁶⁹⁾.

Oalele pentru prins lapte, cu forma alungită, își găsesc analogii în ceramica dacică⁷⁰⁾.

Repertoriul formelor întilnite nu este la fel de bogat ca-n alte zone (Banat, Oltenia etc.), dar prezintă totuși o diversitate care se încadrează în unitatea tipologică caracteristică Moldovei și poate fi sesizată cu ușurință. (Fig. 22). Această diversitate apare mai pronunțată la Mihăileni, și Botoșani, unde pe parcursul timpului s-au acumulat unele categorii de vase neîntilnite în altă parte. Răvarele de pildă, se lucrau numai la Botoșani, iar marcotețele numai la Mihăileni, unde se mai lucrau filigene și bitce.

În forma și linia unor vase lucrate în zonă descoperim unele caracteristici specifice. Așa este cazul străchinii tronconice care în vechime avea o particularitate demnă de semnalat în forma sa: „scaunul“ (o întrerupere în linia care dă contrul obișnuit al străchinii).

Strachina „cu scaun“ accentuează o dată în plus moștenirea unei tradiții perpetuată pînă azi în ceramica zonei. (Fig. 23)

Pot fi sesizate și unele deosebiri ce apar de la un centru la celălalt. Așa de pildă, la Mihăileni se lucrau căni cu picior, iar la Botoșani aceste căni aveau fundul lat. (Fig. 24, 25)

În general, se poate spune că formele ceramicii din zona studiată sînt adaptate perfect funcției utilitare, fiecare detaliu corespunde anumitor necesități practice.

Dacă în procesul de lucru al vaselor, bărbatul a avut rolul primordial, fiind vorba de o muncă grea, care cere atît pricepere și îndemînare cît și forță fizică, la ornamentarea vaselor, unde se cere talent și imaginație, lucrau mai mult femeile.

La ornamentarea vaselor se folosesc unelte cunoscute în toată țara: cornul, pensula.

Cornul este un corn de vită folosit ca recipient, terminat la vîrf cu o pană de gîscă.

Pensula, este făcută din cîteva fire de păr (luate de la coada vițelului) prinse de o bucată de lemn.

După ce vasele erau date cu ghileală, „angobate“ și lăsate să se usuce, începea ornamentarea lor. Pensula și cornul, se foloseau împreună sau separat.

O altă tehnică întîlnită altă dată doar la Mihăileni în ornamentarea vaselor, a fost zgrăfitajul. În acest scop se folosea un vîrf metalic (cui) cu care se zgîria angoba vasului, în așa fel încît apărea culoarea fondului în motive desenate. Se pare că acest procedeu a fost împrumutat din Bucovina sau Maramureș, numai de olarii din Mihăileni, el nefiind utilizat de ceilalți olari din zonă.

Stropitul cu culori diferite, scurgerea culorilor, sînt procedee ce țin de o tehnică decorativă mai nouă (secolul al XX-lea). (Pl. 37).

Ceramica din zona Botoșanilor se distinge printr-o sobrietate deosebită în ornamentică, comparativ cu cea a ceramicii din alte centre din țară (Horezu, Oboga, Negrești-Oaș etc.). Ea este reținută, bine dozată, fără excese, fără adaosuri supărătoare, încadrîndu-se în stilul unitar al ornamenticii moldovenești prin gama de motive desfășurate, prin caracterul acestora și modul propriu de interpretare.

O notă caracteristică a ceramicii de Moldova este fondul alb, pe care sînt proiectate motivele, aerat, avînd fiecare personalitate. (Pl. 38).

În general, în ornamentica veche întîlnim o gamă variată de motive geometrice, bazate în special pe linii și joc de linii. (Pl. 39). (Fig. 26-28). Alături de linia dreaptă (dunga) apare linia vălurită. Linia spiralată se numește în termeni locali fie „colbec simplu“, fie „colbec dublu“. (Pl. 40).

(Fig. 29, 30). Linia zig-zag, suprapusă pe un registru de linii paralele, este cunoscută în zonă sub denumirea de „ștraif“ sau „zig-zag pe ud“. (Fig. 31).

În afară de motivele liniare, apar și altele compuse din buline. Atunci când acestea sînt grupate diferit, formează motivele cunoscute în zonă sub denumirea de „ochelari“. (Fig. 32-34).

Brădușul apare frecvent în ornamentica ceramicii vechi, singur sau asociat cu alte motive. (Pl. 41). (Fig. 35, 36).

Între motivele ornamentale ale ceramicii vechi, un loc deosebit îl ocupau cele cosmice (steaua, soarele), precum și cele cu caracter simbolic, dintre care amintim crucea. Acestea apar stilizate într-o manieră caracteristică pentru arta veche populară din întreaga Moldovă. (Fig. 37-38).

Într-o fază mai recentă găsim și motivele vegetale tratate naturalist, între care distingem : flori, fructe (strugure, măr) și zoomorfe (aripi de liliac etc). (Pl. 42). (Fig. 39-43).

Florile prezentate pe vas nu reprezintă o anumită specie, ele nu pot fi identificate decît cu oarecare aproximație.

De multe ori întîlnim o îmbinare reușită a motivelor : geometrice (linii, buline etc.), cu altele mai noi, vegetale. (Pl. 43). (Fig. 44, 45).

Remarcăm că motivele zoomorfe nu apar decît incidental în ornamentica vaselor din zona studiată. Așa după cum arătam anterior, scurgerea culorilor, stropitul cu culori diferite, țin de o tehnică decorativă mai nouă care se folosea în special la Mihăileni, unde se obțineau vase „marmorate“ prin amestecul mai multor culori. În acest scop se folosea o cutie cu mai multe despărțituri unde intrau culori diferite. Vasul se învîrtea cu mîna, în timp de culorile curgeau și se amestecau în mod plăcut.

Tot într-o fază mai recentă, după cel de-al doilea război mondial, s-a folosit pentru decorare și buretele cumpărat din comerț. Acesta era muiat în vopsea și aplicat pe vas — intercalat cu alte motive. Rezulta un ornament plăcut, dar care nu mai cerea din partea olarului imaginație și nu mai însemna creație proprie, originală.

Disponerea motivelor

Sobrietatea ornamenticii din zonă este caracterizată printr-o folosire cu maximum de economie a motivelor.

De aici poate și grija deosebită în amplasarea acestor motive, în așa fel încît ele să fie vizibile, să poată fi puse în evidență. Există bineînțeles o legătură între ornament și scopul funcțional al vasului creat. Ornamentul discret, lipsit de ostentație este amplasat de obicei într-o singură friză, care se află întotdeauna în partea superioară a vaselor, pe umerii lor (ulcioare, chiupuri). (Fig. 46, 47).

În cazul străchinilor și străchinoaielor, acestea au motivele ornamentale repartizate în interior, de obicei bazate pe îmbinarea liniilor drepte, și-n

zig-zag, dispuse în cercuri concentrice, de la buză (usnă) pînă la fundul străchirii, unde se află adeseori un motiv central bine conturat. (Pl. 44). (Fig. 48-50).

Cănille și oalele, mai puțin ornamentate, de obicei, aveau motive dispuse la „buză“ și pe „burtă“. (Pl. 45). (Fig. 51, 52).

Disponerea motivelor este aerată, cu mult spațiu de fond, fără nimic de prisos, fără nimic supărător. Coloritul este la fel de sobru. Cele trei culori — albul, cafeniul și verdele — sînt culorile de bază întîlnite mai des. Imbinaarea acestora este totdeauna reușită, fără stridențe.

În general, se poate spune că și aici, ca și-n celelalte genuri ale creației populare, talentul și măiestria țăranului și-au pus amprenta.

Desfacerea comercială a vaselor

În „planificarea“ muncii lor, olarii țineau cont de cele două perioade pe an : moșii de iarnă și moșii de vară. Pentru moși, pregăteau din vreme în special străchiri și ulcele, căni de diferite mărimi etc.

În afară de vînzarea efectuată cu ocazia moșilor, vasele erau vîndute în restul anului la iarmaroacele periodice și la țîrgurile organizate săptămînal. La Botoșani exista în 1906 iarmarocul care ținea de la 15 septembrie pînă la 10 octombrie, înființat încă din 1873⁷¹.

La Dorohoi, iarmarocul ținea în fiecare an de la 15 pînă la 25 august⁷².

Iarmarocul de la Săveni ținea de la 25 iunie pînă la 5 iulie, încă din 1883⁷³.

Zilele de iarmaroc erau : miercuri la Botoșani, duminică și marți la Dorohoi și duminica la Săveni.

O situație oarecum specială în zona Botoșanilor este faptul că-n toate țîrgurile existente în zonă erau și centre de olari. În felul acesta desfacerea mărfii era asigurată pe loc (Botoșani, Mihăileni, Săveni, Sulița, Ștefănești, Rădăuți-Prut, Darabani).

Uneori, vasele de ceramică produse în anumite centre erau transportate la distanțe mari, atît în zonă cît și-n afara ei. Olarii de la Sulița se deplasau la Iași de două ori pe an, sau mergeau la Călărași, Hlipiceni și Todireni (sate din zonă). Ceramica produsă în centrul de la Hudești ajungea pînă în Bucovina și Basarabia.

Ceramica produsă de fabricile din Botoșani se vindea la Roman, Brăila, Vaslui, Podul Iloaiei, Iași⁷⁴), iar cea produsă la fabrica din Mihăileni se vindea la Vaslui, Iași, Galați, Botoșani, Piatra Neamț, Cernăuți și Hotin.

Ceramica era transportată cu căruțele, iar vasele erau vîndute pe bani sau în schimbul produselor alimentare.

CONCLUZII

Ceramica țărănească din zona Botoșanilor, constituie un element de bază al culturii populare, în spațiul dintre Siret și Prut, avînd o străveche tradiție.

Condiționată și favorizată de permanența viețuirii omenești de-a lungul istoriei, în ținutul amintit, ceramica populară de azi, însumează elemente de tradiție, marcate de adaptări și transformări impuse de nevoile de viață și gustul oamenilor pentru frumos. Modul de producere al ceramicii țărănești, în zonă, a păstrat elemente caracteristice, arhaice, cum ar fi de pildă persistența tipurilor de cuptoare pentru ars vasele, sau procedeul de obținere al ceramicii negre. În privința formelor se evidențiază o mare diversitate în care se recunosc tipurile ce-și au originea în vechea olărie romană, îmbogățită prin contactele repetate cu Imperiul bizantin. Ornamentica sobră, reținută caracterizată printr-o dozare riguroasă a motivelor și coloritul redus la câteva nuanțe de cafeniu, verde, roșu și mai rar albastru dau o notă specifică, oarecum, ceramicii de aici diferențiind-o de cea a altor zone Oltenia, Banat etc).

Cu toate particularitățile firești, impuse de realitățile social — istorice și economice existente, ceramica populară din zona Botoșanilor se încadrează în marea familie a ceramicii românești atât prin tipologia formelor cît și prin aspectele de ordin tehnic.

1. V. Tufescu, *Dcalu Mare Htrlău*, în Buletinul Societății Reg. de Geografie, LVI, 1 937, pag. 50 și următoarele ; C. Marliniuc, *Geografia fizică a R.P.R.*, 1 955, capit. Podișul Moldovenesc, pag. 514.
2. N. Bucur și N. Barbu, *Complexul fizico-geografic din regiunea masivilor deluroase Copălău — Cozancea — Guranda*, în Analele științifice ale Universității Iași, secția II, T. VII, 1961, fascicola L, pag. 155—156.
3. V. Tufescu, *Dcalu Mare Htrlău*, București, 1937, pag. 132—133.
4. M. Petrescu — Dîmbovița, *Les pinceaux résultats des fouilles de Trușești*, în Analele științifice ale Universității, Iași, III, T. 3, f. 1 —2, 1 957 ; Vl. Dumitrescu, *Originca și evoluția culturii Cucuteni — Tripolic*, (1), în S.C.I.V., XIV, 1, 1 963 Idem, *Unle probleme ridicate de așzarca cucuteniană de la Drăgușeni*, în : Din trecutul județului Botoșani, 1 964, pag. 37—39.
5. Grigore Ureche și Simion Dascălu *Letopisețul Țării Moldovei*, Craiova, 1 934, pag. 20.
6. C.C. Giurăscu, Dinu C. Giurăscu, *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri până astăzi*, București, 1 971, pag. 223.
7. M. Costăchescu, *Documentele moldovenști înainte de Ștefan cel Mare*, vol. I, (1 374 —1 437) ; vol. II (1 438—1 456), Iași, 1 931—1 932 ; Idem, *Documente de la Ștefan cel Mare*, Iași, 1 948 ; Idem, *Documentele moldovenști de la Ștefan cel Mare*, (1 517—1 527), Iași 1 943 ; *Documenta Romania Historica*, Seria A, vol. I—II, București, 1 975.
8. V. Tufescu, *Tirgușoarele din Moldova și importanța lor economică*, în Buletinul Societății Reg. de geografie, tom. LX, 1 941, pag. 128
9. Adrian C. Florescu, *Șantierul arheologic Trușești*, în „Materiale și cercetări arheologice”, vol. III, Ed. Academiei R.P.R., 1 957, pag. 203.
10. Vladimir Dumitrescu, *Unle probleme ridicate de așzarca cucuteniană de la Drăgușeni*, în „Din trecutul județului Botoșani”, 1 974, pag. 36 și următoarele.
11. Silvia Marinescu-Bilcu, *Cultura precucuteni în cîmpia Moldovei*, în „Din trecutul județului Botoșani”, 1 974, pag. 52.
12. Idem, pag. 52
13. Ibidem
14. Ibidem
15. N. Zaharia, M. Petrescu-Dîmbovița, *Așezări din Moldova de la paleolitic pînă la secolul al XVIII-lea*, București 1 970, pag. 26 și următoarele.
16. ** Istoria României, vol. I, pag. 131.
17. N. Zaharia și colaboratorii, opera citată pag. 42—43
18. Adrian C. Florescu, *Șantierul arheologic Trușești*, în „Materiale și cercetări arheologice”, vol. III, 1 957, pag. 210.
19. Ibidem, pag. 213
20. Adrian C. Florescu, Simion Rață, *Complexul de cetești traco-getice de la Stînțești Botoșani*, în „Studii și materiale”

- culegere editată de Muzeul Suceava, 1 960, pag. 9.
21. N. Zaharia și colaboratorii, opera citată, pag. 65.
  22. Silvia Teodor, *Contribuția cercetărilor arheologice de la Cucorâni*, în „Din trecutul județului Botoșani” 1 974, pag. 66 și următoarele.
  23. Ion Horațiu Crișan, *Ceramica daco-getică*, București 1 968, pag. 8
  24. Silvia Teodor, opera citată, pag. 69
  25. Ion Ioniță, *Contribuții cu privire la cultura Sîntana de Murș-Cernehov, pe teritoriul R.S.R.*, în „Arheologia Moldovei”, vol. IV, București, 1966, pag. 219.
  26. N. Zaharia și colaboratorii, opera citată, pag. 79.
  27. Ion Ioniță, opera citată, pag. 201.
  28. Ibidem, pag. 202
  29. Dan Gh. Teodor, Ion Mitrea, *Cercetări arheologice în aș zarca prefeudală de la Lozna*, în „Arheologia Moldovei”, vol. IV, pag. 282.
  30. Ibidem, pag. 286
  31. M. Petrescu-Dîmbovița, Dan Gh. Teodor, Victor Spinei, *Principalele rezultate ale săpăturilor arheologice din Horodiștea, de la Fundu Herșii* în „Din trecutul județului Botoșani”, pag. 78 și următoarele.
  32. Idem, pag. 88
  33. Idem, pag. 93
  34. Victor Spinei, Rodica Popovici-Baltă, *Rezultate ale săpăturilor de la Hudum, din anii 1 970—1 972*, în „Din trecutul județului Botoșani”, 1974, pag. 114 și următoarele.
  35. Ibidem, pag. 119
  36. Ibidem
  37. N. Zaharia, P. Petrescu-Dîmbovița Emilia Zaharia, opera citată, pag. 165
  38. Alex. Păunescu, Paul Sadurschi, Vasile Chirica, *Repertoriul arheologic al județului Botoșani*, vol. I, București 1976, pag. 39, 44, 47, 50, 58, 68.
  39. N. Zaharia și colaboratorii, opera citată, pag. 65.
  40. Ibidem.
  41. Alex. Păunescu, Paul Sadurschi, Vasile Chirica, opera citată, pag. 385.
  42. W. C. Nădejde, I. Tițu, *Dicționar al județului Botoșani*, 1891, pag. 37.
  43. Ibidem, pag. 48.
  44. Ibidem, pag. 172.
  45. Informator Horopciuc Constantin.
  46. * * * *Expunerea situației județului Dorohoi pe anul 1921*, pag. 6.
  47. Informator Horopciuc Constantin, olar din Mihăileni.
  48. Corina Nicolescu, Paul Petrescu, *Ceramica românească tradițională*, București, 1974, pag. 23.
  49. * * * Arhivele Statului Botoșani, Fond Prefectura județului Botoșani, Dosar 18/1915, pag. 176. În 1970, cu ocazia săpării unor fundații s-a descoperit în Botoșani un cuptor de ars oale din secolul al XVIII-lea (informator Paul Sadurschi, muzeograf principal, Muzeul județean Botoșani).
  50. * * * *Dare de seamă asupra stării economice a județelor din Botoșani, Dorohoi, Suceava*, Botoșani 1906, pag. 205.
  51. Informator Pomirleanu Dumitru, olar din Botoșani.
  52. * * * Arhivele Statului Botoșani, Fond Prefectura Botoșani, dosar 18/1915, pag. 152.
  53. D. Wizanthy, *Situația județului Botoșani pe anul 1922—1923* Botoșani, 1923. pag. 38.
  54. Petru Irimescu, *Situația județului Botoșani pe anul 1920*, Botoșani 1920, pag. 29.
  55. Ion Ioniță, opera citată, pag. 198.
  56. Ibidem, pag. 199.
  57. Ibidem
  58. * * * *Arta populară românească*, București 1969, pag. 44.
  59. Florea Bobu Florescu, *Evoluția cuptoarelor de ceramică din Moldova în „Studii și cercetări de etnografie și artă populară”*, București 1965, pag. 160.

60. * * * *Arta populară română ască*,
București 1969, pag. 544
61. Ibidem
62. Ibidem, pag. 545
63. Florea Bobu Florescu, opera citată,
pag. 73.
64. Ibidem
65. Informator Airinei P. Gheorghe, olar
din Fundu Herții, comuna Cristinești.
66. Florea Bobu Florescu, opera citată,
pag. 186, 187.
67. Ibidem
68. Ibidem
69. Barbu Slătineanu, *Studii de artă popu-
lară*, București 1972, pag. 331.
70. * * * *Arta populară română ască*,
București 1969; pag. 552.
71. * * * *Dare de s amă asupra stărtii eco-
nomice a jud Țelor Botoșani, Dorohoi,
Suceava Botoșani*, 1906, pag. 262.
72. Ibidem
73. Ibidem
74. Ibidem, pag. 205.

1. Bănăţeanu Tancred, *Ceramica din Glogova*, Bucureşti, 1956.
2. Bănăţeanu Tancred, *Ceramica din Ţara Oaşului*, Bucureşti, 1958.
3. Butură Valer, *Etnografia poporului român — Olăritul*, Cluj-Napoca, 1978.
4. Busuioc Elena, *Ceramica de uz comun nesmălţuită din a doua jumătate a secolului al XV-lea de la Succava*, S.C.I.V. XVIII, 1967.
5. Bucur Corneliu, *Măşuşugul olăritului ilustrat în Muzeul tehnicii populare din Dumbrava Sibiului*, în „Cibinium” 1967—1968.
6. Dunăre Nicolae, Bielz Iulius, *Arta populară din Valca Jiului*, *Ceramica*, Bucureşti, 1963.
7. Mihăilescu Liviu, *Caracteristici ale ceramicii din sud-vestul României*, în Studii şi comunicări, etnografic-istoric, Caransebeş, 1975.
8. Mozeş Tereza, *Ceramica populară din Crişana*, Oradea, 1967.
9. Nicolescu Corina, *Ceramica smălţuită din secolele X-XV în lumina ultimelor cercetări arheologice*, S.C.I.A., VI, 1959.
10. Nicolescu Corina, *Ceramica decorativă în arhitectura veche românească*, „Arhitectura în R. P. Română”, 1954.
11. Nicolescu Corina, Petrescu Paul, *Ceramica românească tradiţională*, Bucureşti, 1974.
12. Petrescu Paul, ş.a., *Arta populară în R.P.R.*, *Ceramica*, E.S.P.I.A., Bucureşti, 1958.
13. Petrescu Paul, *Motive decorative celebre*, Bucureşti, 1975.
14. Petrovsky Maria, *Măşuşugul olăritului la Biniş*, în Studii şi comunicări etnografic-istoric, Caransebeş, 1975.
15. Slătineanu Barbu, *Contribuţii la studiul originii ceramicii româneşti*, „Convorbiri literare”, mai-iunie, 1933.
16. Slătineanu Barbu, *Ceramica feudală românească şi originile ei*, Bucureşti, 1958.
17. Slătineanu Barbu, *Ceramica românească*, Bucureşti, 1938.
18. Slătineanu Barbu, *Figurine de ceramică de tradiţie populară*, „Arta şi tehnica grafică”, 1939, nr. 7.
19. Slătineanu Barbu, *Plăci de ceramică românească din secolul al XVIII-lea*, Revista istorică română, nr. 8 (1938).
20. Slătineanu Barbu, *Trei plăci de ceramică din secolul al XVI-lea*, Revista istorică română, 5/6, (1935). (1936).
21. Vlăduţiu Ion, *Etnografia românească, Olăritul*, Bucureşti, 1973.
22. Zderciuc Silvia, Pastor Mihai, Gheorghe Mihai, *Aşezări de olari pe valea Olteţului*, în Revista Muzeelor, nr. 2. 1969.

- BÎTCĂ** — cană de ceramică, cu gîtul foarte îngust și toartă mică folosită pentru transportat ciorba la cîmp.
- COLBEC** — motiv geometric realizat dintr-un joc de linii curbe.
- DURUȘLEAG** — vas de ceramică, de format tronconic, lucrat cu găuri, pentru scurgerea apei.
- FUS** — ax de transmisie de la roata olarului.
- FICHEȘ** — lopățică de lemn, de formă trapezoidală, folosită de olari la netezirea pereților vaselor, în exterior.
- FILIGENIE** — cană mică, cu gura largă, pentru băut apă.
- GHILEALĂ** — pastă subțire, obținută prin amestec din pămînt alb, rișnit și apă.
- GLAZURĂ** — smalt pentru vase de ceramică obținut din oxid de plumb (Pb O) și cuarț (SiO₂) ce se găsește în stare amorfă (nisip).
- HÎRGĂU** — vas de format tronconic cu două torți pe margine avînd, o capacitate de 10–15 l.
- HÎRBĂRIE** — fost cartier al olarilor din Botoșani
- LITARGĂ** — oxid al plumbului, obținut prin topirea și încălzirea metalului în aer, întrebuițat la ceramică.
- MARCOTET** — vas de ceramică, de formă tronconică, nesmălțuit, utilizat la pisarea macului.
- OCHELARI** — motive decorative întîlnite pe ceramică din zonă, realizate din combinație de buline.
- PUIȘOR** — oală de lapte, din ceramică cu buză îngustă, gît alungit și gura largă.
- PIPCA** — denumire locală indicînd toarta vaselor de ceramică.
- RAVAR** — vas mare de ceramică, de format tronconic, avînd o capacitate de 15 l. pentru frămîntat coca.
- ROIRE** — plecarea unor olari dintr-un centru de ceramică în altă localitate pentru a-și practica meseria.
- RĂGĂLIE** — denumire locală (Ștefănești) pentru a indica discul mic al roții olarului.
- ȘTRAIȚ** — motiv geometric întîlnit în ornamentica ceramiceii din zonă, realizat dintr-o linie în zig-zag, suprapusă pe un registru de linii paralele.
- TALGER** — vas de ceramică de format tronconic (castron) cu buza dreaptă și fund îngust.
- ȚAPCANI** — căni pentru vin, din ceramică, cu gîtul mic și foarte îngust, cu o capacitate de 3–5 litri.
- USNA** — gura largă a oalei de lapte.
- UNCHI** — baza îngustă a oalei de lapte.
- VEREȘNIC** — denumire locală (Hudești) pentru a indica discul mic al roții olarului.

AREA OF BOTOȘANI — HISTORICAL SURVEY

From a geographical point of view the area of Botoșani is situated in the depression fields of the middle part of the river Prut. In its northern part known under the name of the depression of upper Jijia it is bordered by the plateau of Suceava, and to the north by a part of the same plateau which arches along the river Prut up to the limits of Horodiste¹. To the east part it is limited by the river Prut, and to the south by a line of wooded hills between Copalau and Cazancea enclosing the geographical frame of the area which may be considered as a region with a silvo-steppe aspect of a hilly northern relief with heights not exceeding 200 m altitude, with high plateaus on the left side of the river Siret with heights of over 300 m, and with northern extensions of the height Dealu Mare with a maximum altitude of 593 m to the south west².

The lower and plane surfaces along the river Siret named 'the saddle of Bucecea' offered from early times good conditions for human settlements, and played the role of a gate for the traffic from the mountains to the valley regions³.

After archaeological investigations traces of human inhabitation since inferior palaeolithic until feudal period were discovered.

The constant inhabitation of the territory between the two rivers Siret and Prut is reasoned by the good conditions for human life offered by the relief with low terraces, waters and lush woods (this being a steppe and silvo-steppe region).

Thus the palaeolithic is evidenced by the reminiscences of fauna in Darabani, Mitoc, Ghireni, Ștefănești, Dorohoi and Flămânzi, by mammoth complexes silex tools, „workshops“ of silex processing in Ripiceni, etc.

Ceramics, cult tools and objects discovered in Trușesti, Draguseni, Corlateni, Haresti, etc. marked the neolithic on this area, remarking the intensity of the inhabitation on this territory. In Draguseni, Horlaceni, Crasnaleuca, etc., the culture of Cucuteni is well represented by rich and various material relics bringing into evidence a developed householding spirit and a superior understanding of decorative art.⁴ The numerous discoveries belonging to the Bronze Age (tools, ceramics and other materials), in Bioscauti, Ștefănești, Miorcani and Ilieni, belonging to the commune Santa Mare, are documents for the process of the formation of proto-Thracian tribes. On almost 100 archaeological sites among which are the earthen cities of Ștefănești, Dersea, Cotu-Copalau are testimonies which illustrate the period of Thracio-Gaetic civilization of the first Iron Age.

The surroundings of the city of Botoșani are rich in materials belonging to the Ist century B.C. and Ist century of our era (Stincesti, Catamarești, Rachiși, etc.) and to the Carpic period, corresponding to the Roman province of Dacia (Cucorani, Botoșani, Ipotești, Stauceni).

Numerous settlements and necropolises in Sîntana de Mureş among which we remind Dealul Cărnăidăriei, Botoşani, Nichiteni, Haneşti, Miorcani illustrate archaeologically and anthropologically a Dacian-Roman population which, after the withdrawal of the Empire developed on the territory of Dacia.

The earthen fortifications in the 7th to 11th centuries from Fundu-Hertii, Baranca, Dersca, Şendriceni, Tudora prove the audacious struggle of Romanians against the later wave of migratory peoples. In connection with the old roads which offered the passage from the north regions of Europe to the Mediterranean areas, as well as those which connected the Western world with the Eastern places the beginnings of the town of Botoşani is placed at the middle of 15th century (1439)⁵. Recent investigations confirmed this opinion by the discovery in Hudum near Botoşani of numerous manufactured products of urban origin. In the centuries which followed Romanian merchants and foreigners passed on the old ways as it is proved by the discovered objects and coins, as well as the documents by which numerous commercial privileges were given to the merchants from Poland, Bistriţa and Braşov. In such a document⁶ the town of Dorohoi was mentioned for the first time (1407) a place where the customs was paid the commerce with Poland during the reign of Alexander the Good. There are many documents testifying numerous villages in this area⁷.

The 19th century marked a new stage in the development of the villages. Quietness and safety, intensified agricultural activity, the improvement of peasants' situation, a beginning of industrial development led to the appearance of small towns and the development of the existing ones. These facts determined an impulse to the settlements and their increase in number⁸.

The main activities of the inhabitants of the area of Botoşani were agriculture and breeding animals partly due to the existing good conditions of this region. There is evidence that since the neolithic the inhabitants of this region primitively grew plants and bred animals.

FOLK CERAMICS IN BOTOȘANI AREA

A trade with a long tradition in Botoșani area, the art of pottery may be followed in time beginning with the neolithic — an era brilliantly represented by inhabited places like Trușești⁹, Drăgușeni¹⁰, Corlateni, Ibănești, Hanești, Ghireni, Tădăreni a.o. where the splendid ceramics of Cucuteni type was discovered. Represented in all its stages of development, with distinct characteristics, the Cucutenean ceramics discovered in Botoșani area constitutes a starting point in the research of the art of pottery in this part of the country. We could also mention even the existence of a pre-Cucutenean¹¹ culture represented here in some human settlements among which we mention Belcea (Leorda)¹² and Cucorani¹³ with ceramic pieces of various shapes where the vases with bulging bodies and the big ones with a short neck, the lids, legged or unlegged plates, the bowls¹⁴ (made of high quality paste with thin walls) decorated with imprints combined with grooves, incisions and practical applications predominate.

The Cucutenean pottery, being made of refined paste, allowed the achievement of vases with thin and smooth walls, with shapes of a remarkable variety of which we mention: vases for cult, binoculars, legged fruit trays, vases with lids, plates and large containers for victuals. Some of them also appear nowadays.

Their ornaments which are based on the use of three colours (white, black and red) in different variants and with various motives especially the spiral line prove an unequalled craftsmanship.

The trade of the art of pottery can be traced uninterruptedly in all the other epochs that followed. The period of transition from the neolithic to the epoch of bronze when there occurs the first great division of labour is attested at Horodiștea, (Paltinis), Cucorani, Hanești and Ibănești¹⁵.

The epoch of bronze and especially its last phase belonging to „Noua“ culture is attested at Trușești, Corlateni¹⁶, Cătămărești, Dorohoi, Ghireni, and Vlasinești¹⁷.

The ceramic pieces discovered at Trușești¹⁸ maintain among the above mentioned shapes the plate with straight margins or slightly curved to interior with sloping grooves on the margins or parallel horizontal lines and the cup with faced rims decorated on the curved shape with sloping faces.

The ceramic pieces discovered in the settlement of „ashery“ (place containing ashes) type from Trușești and that from Corlateni show some traditional elements from the epoch of bronze¹⁹.

For the epoch of iron, the diggings carried out on the Thraco-Gaetic complex in Stinesti (6th and 3rd centuries B.C.)²⁰ brought traditional Hallstattian native ceramic pieces — vases with

shapes mentioned previously (plates, bowls, containers for victuals) handmade of a rough paste (mixed with various pounded reniscences) of brown colour. The second iron epoch, La Tène (450 B.C. to 1st century A.C.) is — as it is already known — a flourishing period of Gaeto-Dacian culture, and it was the time when the Dacian slave state was founded.

Traces of Dacian life during the period corresponding to the province of Dacia (2nd and 3rd our era) have been attested at Cucorani, Stințești, Botoșani, Dingeni, Ștefănești²¹.

The ceramic pieces discovered at Cucorani, Medeleni which fall into the two categories characteristic for the Gaeto-Dacian culture are conclusive: rudimentary pieces for common use handmade on the wheel and refined ceramics (handmade or on the potter's wheel)²². The brownblack colour that had been used by Dacians is maintained until nowadays.

Out of the category of the rudimentary ceramics, characterized by a raw paste mixed with pounded fragments of dark brown colour and with rough surface there have been found various shapes represented by bowls of various forms, with almost vertical walls or curved walls with cut bases orned with girdles incised lines or buttons as well as plates with rims curved toward interior²³.

The second category of vases worked with fine paste, brown, is represented by pots with a rich body, high neck, with or without handles and plates with large rims and fruit trays with legs. All these pieces of pottery have the exterior surfaces polished of brown grey colour²⁴.

For the 2nd and 3rd centuries o.e., a period corresponding to the province of Dacia, the archaeological diggings from Hanesti, Liveni, Lunca and Ștefănești produced brown ceramic pieces of fine paste and modelled on the wheel in a smaller proportion than the ceramic made of gross paste. These pieces maintain the characteristics of Tène ceramics and also some imported elements and some Roman influences. The most frequent pieces are plates and pots.

Speaking about the art of pottery for the Dacian period one can say; "Within Dacian culture of the 2nd and 3rd centuries o. e., besides the production of the pottery documented by vases worked on the wheel with a superior technique, it is met a household production represented by rough handmade vases. The large quantity of handmade vases found on the Dacian territory (the 2nd and 3rd centuries o.e.) shows that the household production of pottery played at that time an important role in the household economy. In contrast with the above mentioned pottery, the one found at Sintana on Mureș is handmade and comprises vases of various shapes worked in a very careful manner which points to a high degree of specialization of the respective artisans. Numerous pottery kilns discovered prove the presence of artisans in most of the inhabited places — possible in each of them. It is also possible that the largest part of the products were sold by the inhabitants among themselves in those very places. One cannot admit a „production for only local necessities“²⁵.

For a next stage, i.e. the end of the 3rd—4th century o.e. the discoveries from Albești, Pogorasti, Corlateni, Stințești etc.²⁶. identified material traces of the culture Sintana on Mureș—Cerniahov.

The ceramic worked on wheel of gross pasate or of fine one, polished and brown in colour discovered in Trușești and Ionașeni²⁷ comprised a large variety of shapes: cups, plates, dishes, pots which are very similar with certain Dacian vases. The ornaments on these vases based especially on straight lines, or in zigzagg, waved etc, vegetal motives (firtrees, leaves) or geometric ones (rosette with combinations of dots)²⁸.

The period of 6th and 9th centuries — a period of the completion of the process of Romanian people's formation is well represented on Botoșani area. The continuity of existence of the abori-

ginal element and the cultural contacts between this one and the aboriginal elements in the period of Romanian people's formation are brought into relief by the archaeological discoveries of Lozna-Dorohoi²⁹.

The ceramics of Slavian origin discovered here (the end of 7th and the beginning of the 8th century) is handmade and the native one worked on the wheel are evidences for the assertions made above. The second category — the ceramic pieces modelled on the wheel — is represented by vases of bowl type with raised rims, straightly bowed, with prominent shoulders and swollen body. Their ornaments are formed by horizontal strips of straight or waved stylised lines which alternate on the whole surface of the vase³⁰.

The period of the completion of Romanian people's formation on the territory under investigation may be followed by studying the findings of the archaeological diggings from Horodiștea and Fundu-Hertii (Commune of Cristinești)³¹ where were found two categories of ceramic pieces: handmade pieces and pieces worked on the wheel at slow and medium speed of rotation. The handmade pieces are made of gross paste mixed with bounded glass. They are mainly bowls and dishes orned with cells and notches. The pieces worked on the wheel consist of three groups divided according to their technical peculiarities and is represented only by bowls³² decorated with incised strips horizontal or waved. According to their characteristics of shape, technique and decoration the ceramic pieces in these places belong to two phases; 8th — 9th centuries and 9th — 10th centuries, respectively. The early phase is characterized by the predominance of the handmade ceramics and the latter one by the ceramic pieces worked on the wheel. To this latter phase the brown polished pieces belong³³. The evolution of the local civilization may be followed on the basis of the ceramic reminiscences discovered at Hudum-Botoșani, consisting of materials found in the 12th, 13th and 14th centuries³⁴ and the first half of the 15th century. The ceramic fragments discovered here come from vases of medium size especially bowls of brown paste worked on the wheel at medium speed of rotation, being analogous with ceramic pieces in other towns and vilages in the last decades of the 14th century³⁵ and the beginning of the 15th century. In a reduced proportion there were found vases worked on the wheel by oxidizing colour of archaic nature³⁵.

For the 15th and 17th centuries, that is the intermediary phase of the developed feudalism no archaeological diggings have been performed. As a consequence of some soundings there have been made some discoveries for this period, too³⁷. These discoveries have been completed after investigations carried out for the archaeological repertoire of the county of Botoșani³⁸ with new sites (Brăiești, Concești, Cristești, Albești, Baluseni, Botoșani, etc).

The discovered rural ceramic pieces of brown and dark red colour of the 15th and 16th centuries have some common features with urban pieces. Besides this ceramics it was discovered another species of fine urban ceramics and some reminiscences of tiles³⁹.

There were also found fragments of pots with slightly enlarged rims as well as fragments of dishes and trays. The decoration is formed of deepened horizontal strips, standard motives on the shoulders of the vases. It is a time when the number of the pottery centres in the rural milieu is highly increased.

For the 16th and 17th centuries the rural pottery art is discovered in some places with reminiscences of ceramics of urban or Ottoman origin and fragments of tiles or decorative plates⁴⁰ (Brăești, Cristești, Durnești, Ghireni, Hănești, etc). Here there were discovered fragments of pots, jugs, dishes, trays, pans and lids made of brown-reddish paste decorated with waved or straight stripes and imprints applied with a notched ring, green, yellow or white enamel.

The later phase of feudalism is well known by numerous discoveries⁴¹. There have been found both ceramic reminiscences of rural character and urban or imported ones. The general aspect of these vases is similar with the present vases.

FOLK POTTERY IN BOTOȘANI AREA in 19th CENTURY

The investigation of the ceramics in various epochs of history proved not only the oldness of pottery art on the territory of the area under investigation but also the continuity of certain shapes and decorative elements until nowadays. The development of the pottery art supposes the existence of the raw material, it implies a continuous improvement of the manner of producing the pieces, in order to secure a surplus meant for the market change. For the area of Botoșani one can recall some other factors which contributed to the development of this art — the scarcity of good agricultural land in some parts of the area (Radeni, Poiana, etc). as well as the existence of fair possibilities secured by a network of organized market in small towns. These factors determined the settlement of numerous centres of pottery artisans in the 19th century. At the same time it could reach more rapidly a phase of industrialization of ceramic production than in some other parts of the country by the foundation of many “pottery mills“ mentioned in various written documents in the 19th century. Thus, in the “Geographic Dictionary of the County of Botoșani“ it is mentioned the existence in this county of 16 pottery mills in 1891⁴² without mentioning the places where they could be found but it is given the number of 22 pottery artisans in the town of Botoșani⁴³, and it is also said that in the commune Poiana Lunga (today Vorona) “a part of the inhabitants are occupied with agriculture, and another part with pottery making which is well developed here“⁴⁴. Further on in this Dictionary are mentioned the villages of Radeni (Commune Frumușica), Unsa (Frumușica today) and Poiana (in the county of Iași) in which a part of the inhabitants dealt with pottery making. Besides these centres, in the 19th century on the area of Botoșani there were some others which are not mentioned in the documents. Among them we remind those in Mihăileni, Ștefănești, Sulița, Fundu-Herței (commune Cristești) Smardan (com. Suharau), Lișna (com Suharau), Piriu Negru (com. Mihăileni); Tudora, Darabani, Vlădeni (com. Frumușica), Hudești, Rădăuți-Prut.

In some of these centres the production of ceramics developed into a local industry, the artisans being concentrated into workshops changed gradually into mills as it was the case of the pottery mills in Mihăileni, Botoșani and Ștefănești.

The industrial phase of pottery making marked the beginning of a period of decay of ceramics both as regards the continuity of the traditional elements and the artistic value of such products. Of the above mentioned centres, today only eight are still active — Mihăileni, Botoșani, Ștefănești, Frumușica, Sulița, Hudești, Lișna and Fundu-Herței.

MIHĂILENI. The fair-town of Mihăileni which played the most important role among all the centres of ceramics in the area of Botoșani has got a long tradition of this art. Having much raw material

a available (clay of good quality) and a market already secured (Mihăileni had been a fair since 1702) there were thus conditions for the development of pottery making.

In this way it is explained the fact that this centre concentrated the largest number of artisans during the 15th century (about 100—150). The potters of Mihăileni produced both black ceramics and especially red enameled and simple ceramics well known for its qualities. (Pl. 1). These potters worked individually until the end of the 19th century when a number of them were organized into workshops with three to ten workers. (Pl. 2).

In 1913 there were seven workshops like that — the workshop of Iosif Visinevschi with 4 workers, of Franz Visinevschi with 4 workers, of Iteu Braier with 10 workers, of Strul Reghenstraf with 6 workers, of Ion Manole with 3 workers and that of Iorgu Solinschi with 3 workers⁴⁵.

The large number of potters as well as the other factors mentioned above led to the foundation in Mihăileni of a ceramic mill in 1921. This mill concentrated potters from Mihăileni, Pîriu-Negru (a village belonging to the commune Mihăileni), Rădăuți-Prut and even from Cernauti. In this factory it was used only the hand working until 1934 when it was endowed with modern equipments for moulding the clay, various motos etc. The clay was still worked in the usual manner — it was wet, moulded, cleaned and changed into a paste and then modelled on the wheel into various vases (dishes, pots, vases, cups, etc). Not all the potters from Mihăileni were at the same time workers for that factory. There were many workshops that produced pottery in parallel and some others appeared afterwards. In 1921 the Prefect of Dorohoi mentioned the existence in Mihăileni of eight pottery mills⁴⁶ meaning by these the workshops.

The number of the potters from Mihăileni increased after the first world war. In 1938 there were here 11 small workshops among which some mentioned above and the others founded on the way. These workshops belonged to Ion Ungureanu, Ilie Hortopar, Vasile Manole, Franz Visinevschi, Iorgu Solinschi, Strul Reghenstreif, Ion Manole, Toader Solinschi, Mihai Solinschi, Mihai Petroiu and Ion Ibreciuc⁴⁷.

The number of individual potters which existed always in parallel with the small workshops and the mill began decreasing after the second world war as the potters could not stand the competition of industrial production. Gradually the potters gave up their individual workshops and went as workers into the factory. Today in Mihăileni there is no individual potter all being integrated in the factory „Granitul“ which produces ceramics which maintain only partially the traditional shapes. (Pl. 3, 4).

From this powerful pottery centre there went many potters during the 19th and 20th centuries to other villages of this area as well as other parts of Moldavia (Roman).

Many potters established themselves in Botoșani being attracted here by the existence of a good clay in the very outskirts of the town (Teasc barrier), by the near forests and by the possibility to sell their goods in advantageous conditions⁴⁸ in the Town's market or at the weekly Fair. These potters formed a potters' district of the town known under the name „Hirbaria“ (Potsherd)

In 1891, in the „Archaeologic Dictionary of the County of Botoșani“ there were mentioned the names of 22 potters who lived in this town. In Botoșani it was produced both black ceramics (until about 1920) and red ceramics. Besides Mihăileni, the town of Botoșani was one of the most powerful pottery centres of the area with an ancient tradition⁴⁹. (Pl. 5).

Here the pottery art developed continuously reaching in the end a phase of industrialization marked in 1906 by a large workshop with eight kilns and 15 wheels for modelling the pottery.

There were 25 workers. The scale of the products was varied — pots, dishes, cups, jugs, containers for victuals, bowls with a production of about 800 000 pieces per year worth 40 000 lei at the value of the time. The pieces were sold in Bacău, Roman, Brăila, Vaslui, Iași Podu-Iloaiei⁵². In parallel with this large shop there were small workshops run by individual potters together with the members of their families. They were Dumitru Pomarleanu, Mihai Vasiliu, Anton Lupașcu, N. Loghin, Gheorghe Vizitiu, Ilie Vizitiu, Vasile Buterchi a.o.⁵¹.

The number of the potters remains somewhat constant in the following years, thus in 1915 there were eight workshops⁵² including the large workshop of Ostfeld Wittal Steinberg. Among them in 1915 there were only some existent in 1906, for example, the workshops of Mihai Vasiliu (4, Crinilor street), Dumitru Pomarleanu (73, St. Neculai street), Anton Lupașcu (1, Furtuna street) There also appeared some others like those of Adolf Polak (23 Liceum street) Adam Sandric (52, Lahovari street), Iosub Olariu (54, Lahovari street), Anton Bratfeld (260, Calea Natională street).

Gradually, as the clay pottery were less used the ceramic industry oriented itself to some other products such as — bricks, used in urban buildings, terra-cotta, for the stoves in urban rooms. As early as 1915 there were two workshops which produced terra-cotta besides pottery.

In a document on the county of Botoșani in 1922—1923, the Prefect of the county mentioned the existence of 33 workshops for pottery, bricks and terra-cotta⁵³.

Due to certain special conditions — among which we mention the competition between the large ceramics workshops — at the beginning of the second half of the 20th century, the individual potters gradually give up practicing this art. The pottery art starts thus decaying in the town of Botoșani also due to the fact that the ceramic pieces are no longer solicited by the market. The number of the potters decreases, some change their jobs, others will be integrated in the cooperative „Progresul“ (the Progress) which has a workshop producing ceramic pottery and terra-cotta. (Pl. 6).

Nowadays in the town of Botoșani there is no longer any individual potter.

ȘTEFĂNEȘTI Another traditional centre of pottery making is that in Ștefănești. This one concentrated in the 19th century a large number of potters who had much good clay available on the plain in front of the locality and the opportunity to sell their goods, Ștefănești being a Fair with a weekly market.

These factors led also in this place like in the other centres mentioned above to the settlement of an industry which concentrated a part of the local potters, as employed by Pincu Rivinsohn, who in 1915 owned a pottery mill — a fact mentioned in a document of the Prefect of Botoșani⁵⁴.

Here it was produced both black ceramics and red ceramics. This mill had almost 40 workers. Gradually their number decreased, many of them getting more profitable jobs. Today, in Ștefănești there remained only one potter, Petcovschi Gh. Constantin aged 58 who knows the job from his father and his grandfather. (Pl. 7, 8).

SULIȚA. According to the information gathered in Sulița there were potters starting with 1900. One cannot say it was a powerful pottery centre as there were one or two potters in the course of time. For example after 1900 it was only Gheorghe Cantoreanu until 1940. After him Constantin Petroschi came from Mihăileani, a potter still working nowadays. Today they work only red ceramics. (Pl. 9).

FRUMUȘICA. Frumușica is an old ceramic centre in whose pieces one feels the influence of the centre of Botoșani. They worked only red enameled and unenameled ceramics. Today there is only one potter, Pomârleanu Constantin who learned this art from his father, Pomârleanu Dumitru from Botoșani. (Pl. 10).

HUDEȘTI Another pottery centre is Hudești in whose production one can feel the influence of the centre of Mihăileni. In Hudești there have been one to three potters starting with 1900. Here they produced and still produce both black and red ceramics. Today, here there is only one potter, Grigore V. Cramaniuc established here since 1937. He learned this art from his father. He worked for a while in the workshop of Spiridon Vasilovschi together with two other apprentices after which he built his own workshop in 1945. He has a workshop with three kilns. (Pl. 11, 12).

FUNDU-HERȚII In Fundu-Herții (com. Cristești) it is only Airinei S. Gheorghe who works pottery; he learned his art in Darabani and works only black ceramics. (Pl. 13).

LIȘNA. In the village of Lișna, in 1945 the potter Camic Mihai settled; he is now 76 years old and he still works black and red unenameled ceramics. (Pl. 14).

Disappeared centres

Among the above mentioned ceramic centres some disappeared. Many centres such Corni, Cotu-Ruși, Tudora, Chiscovata, (Today com. Vorona), Rădeni (com. Frumușica), Vlădeni (com. Frumușica), Rădăuți-Prut, Smîrdan, Darabani, etc. are inactive due to several motives among which the fact that starting with the first half of the 20th century, many of the potters of the area could hardly stand the competition of the factory products which appeared on the market.

On the other hand starting with the same period, the products of ceramic are no longer solicited in the market but at a lesser extent and thus the art of pottery starts being non-profitable. The potters oriented themselves to other professions. With time the young people engaged themselves in a smaller number to be trained for the pottery making profession so that many centres extinguished by being either deserted by potters or their own disappearance. (Smîrdan, Corni Cotu-Ruși, Cristinești, etc).

This process lasted for several years starting with the second half of the 19th century (Corni, Cotu-Ruși, Cristinești, Tudora) continuing with the first half of the 20th century, when one can mention the centres of Chiscovata (today com. Vorona), Protopopeni (com. Poiana), Vlădeni (com. Frumușica) and Rădeni.

Among the centres that recently became inactive one can mention the ones of Darabani, Rădăuți-Prut, Pîriu-Negru and Smîrdan.

In the above mentioned centres they worked both red and black ceramics except those of Pîriu-Negru and Smîrdan where they produced only black pottery.

Raw materials

The somewhat uniform spreading of the centres of pottery making on the whole area points out accurately the existence of the raw material of a good quality. The clay for the pots must have some qualities: to have in its composition certain necessary elements which are able to

secure the possibility of vases making. Thus the holes in the clay for the pots consist in many layers rich in silicon, aluminium oxide and some oxides of several chemical elements among which there are the feric and ferrous oxides. This thing is confirmed by the potters themselves who point out some differences between the quality of the clays in various places. There is usually clay of two main qualities, dark blue to blue, fat, greasy, impermeable, and a clay of a yellow colour less impermeable. The dark-blue clay contains a higher percentage of iron in contrast with the yellow clay, the dark blue clay being far better for the unenameled red and black pots, and the yellow one is good for the enameled pots. In this area these two qualities of the clay were found usually in all pottery centres.

In a table containing the names of all the potters of this area — a table sketched in 1915 — among other things it is indicated the place where they would take out the clay for their pots.

Comparing the situation in those times with today's situation, one can easily see that today the clay good for pots is extracted from the same places as in old times. This means that the exploitation of some layers „seams“ of clay good for pottery lasted many times years and years until their exhaustion.

Thus it is also today that the potters of Botosani take the clay from the neighbourhood of the town, from the place called „Teasc Barier“ mentioned in the above mentioned table.

The Potters of Poiana — Commune Radeni (today in the county of Iasi) took the clay especially good for black ceramic from a place named „Beyond the Viniard“ („Dupa via“). Today Poiana still remained a powerful centre of potters who produce black ceramics which maintain unaltered traditional shapes. The raw material is taken from the place mentioned in 1915.

In Frumusica the clay good for pottery may be found in the plain before entering the village. The same is in Stefanesti, and in Sulita it is taken from the east limit of the village. In Fundu-Hertii and Hudesti the clay for pottery may be found in the same plain of the village. The potters from Mihaileni take the raw material from a place named „La Humarie“ (At the clay-place).

Tools

In the process of making pottery they use several tools which may be found in all the work shops of this area :

- the wooden hammer for moulding the clay made of beech wood. (Fig. 1).
- the long knife for cutting the clay to be clean (Fig. 2).
- the potter's wheel consisting of a large and a narrow wheel joined together by means of an axis named „spindle“. In the area of Botosani the narrow wheel is also named „ragalia“ (in Stefanesti) and „veresnic“ (in Hudesti) and the large wheel is also named „talpa“ (Hudesti and Paltinis). (Fig. 3).
- „fichesul“ is a triangular small spade made of wood used to smooth the vases during their proceeding. (Fig. 4).
- „Sirma“ (the wire) used to disjoint the pot freshly worked.
- „Hirbul“ — a bucket for water. (Fig. 5).
- „Lavitza“ — the table used to mould the clay. (Fig. 6).
- „Risniza“ — used to ground the colours for ornaments it is formed of a wooden support („butuc“) in which there is a hole for two mill stones. (Fig. 7).

On the support in the potter's workshop there are also : a brush made of pig hairs, the horn used for the ornaments, small and large spoons used to pour the colours and paints. (Fig. 8, 11).

In the area of Botoșani like on the whole territory of our country the proceeding of the clay has the same phases.

The clay is deposited in holes or basins specially dug out with various dimensions where the clay is wetted and left to get the composition of a paste for several days 2 days (in Fundu-Hertii, Rădeni) 3—4 days (in Hudești, Mihăileni), 4—5 weeks according to the quality and the composition of the respective clay. When the clay gets the consistency of a dough it is taken out of the basin and spread on a board platform where it is trodden upon by the potter in order to get well mixed and homogenous (sometimes for this action they used the wooden hammer).

After this stage the clay is gathered under the shape of moulds of various sizes and then the impurities are removed with the long knife. This tool under the form of a long blade was in earlier times of the steel taken from the peasant's scythe and prepared by the iron smiths of the villages and today it may be bought from any iron shop. Out of the clay prepared in this manner the potter takes the mould and tempers it on the bench which is in fact the long table in his workshop with the back of his palms. It is then divided into other moulds which are small or large according to the pot to be made on the wheel.

THE WHEEL The technique of modelling the pots consists of some steps. First of all the mould is stuck to the center of the large disc of the potter's wheel, and with his right foot he rotates the whole system of the wheel. The rotation is contrary to the rotation of the hands of a clock. With the thumb of the right hand the potter makes a hole in the middle of the mould. The hole is gradually enlarged by pressing the finger to the exterior of it.

As the wheel rotates the potter gives the shape of the pot by extending the clay with his both palms and the walls of the pot get thinner and thinner gradually. The circular movement of the pot gives an equal roundness to it. (Pl. 15).

The potter's hand contributes to shape the shoulders of the pot, and to achieve all its other parts during the continuous rotation of the wheel. When the pot is already shaped its outer walls are smoothed with the „fiches“. The last step is when the handle is attached to the pot. (Pl. 16).

The dishes and the trays need a reduced modelling operation in comparison with the pots; and high vases (jugs, bowls and other containers for victuals). When the pot is ready it is disjoined from the disc with the help of the wire and carefully placed on wooden shelves to get dried (in winter they are dried inside the workshop and in summer they are placed outside in shade).

DRYING AND BURNING OF CERAMICS. For a good drying it is necessary a constant temperature of about 25—30°C. The drying lasts for 3—4 weeks in winter and 4—5 days in summer according to the quality of the clay.

When they are dried, the pots are burnt in special kilns. While the process of moulding, shaping and drying are the same for the black and red ceramics, the process of burning is different,

For red pots, the vases (especially meant for keeping milk and some jugs) are today no longer placed into the kiln where the small pots are put in the middle and the large ones are on the side of it.

In burning the pots the fire is made with wood of soft essence (poplar, willow, fir) which gives strong flames named „large and clean“ by the Romanian potters. After burning for about

ten hours at a temperature of 700–800°C the pots are left in the kiln to cool and then are taken out. The red colour of this ceramics is obtained under the flames with a stream of air the kiln having its door open. The air stream oxidises the iron content in the clay. The gas produced by the wood fire is rapidly evacuated and the iron salts and oxides are reduced to ferrous oxide. This is the so called oxidizing burning which is different from the reducing burning used for the black ceramics.

The enamelled pots is twice burnt; once for burning the colour and the body of the pot and the second time for burning the enamel.

When the pots are dried they are painted with kaolin „ghileala“ – as it is called by potters – which is a white porcelain earth brought from Miercurea Ciuc for Botoşani and from Sinicolaul Mare for Ştefăneşti. This earth is well grounded and mixed with water until it is obtained a thin paste like milk. Sometimes the pot is introduced into a large container with „ghileala“ and other times it is poured over the pot.

Upon the kaolin the pot is decorated with various geometric or floral ornaments both inside and outside of it. These ornaments were made in old times with colours obtained from earth metals or industrial products. The most frequent colours were in the area of Botoşani white, green, blue, black and red.

The manner of preparing the colours is different according to the tint and to the available material. The green colour is prepared in the following way; a piece of red copper (lead oxide) is introduced into salted water and left there to get stained. Then it is burned at a temperature of about 1 200°C, is taken out and the stain is removed from the metal. This is the essence which is mixed with kaolin in various proportions (e.g. 100 gr in 1 kgr) and when grounded for three or four times it is obtained a solution of green colour.

The black colour is also obtained from metal. A piece of iron sheet was burnt and then grounded a black colour being thus obtained.

The red colour was obtained from a sort of earth rich in iron and manganese a large proportion of the latter mineral giving a nicer tint. The earth was burnt and then grounded and mixed with water (half crude and half burnt).

The blue colour with cobalt oxide was rather expensive and usually imported from Germany. That is why it was rare in the ornaments of the ceramics of this area.

The variety of the tints within the same colour were obtained by the mixture with kaolin.

After the first burning the vases are decorated and painted with enamel – a thin transparent crust obtained from lead oxide named „liarga“ or „glazura“. This oxide was grounded for two or three times and then mixed with quartz 50% and water. (Ştefăneşti)

The enamel was obtained from lead (red powder) which was grounded and then mixed with sand rich in quartz which could be found in Cacica. The proportion were the following – for 15 Kgr of enamel they used 4 kgr of sand. It is grounded in mixture and water is added until it is obtained a solution like thick milk. The container is rotated while the enamel is poured by means of a large spoon. The enamel from inside is much thinner than the one used on the exterior walls. (Pl. 17).

The enamelled pots were left to get dried after which they were introduced into the kiln again at a temperature of about 1 000°C for app. ten hours. They were left to get cool and then taken from the kiln.

The enamel on the pot to be introduced into the kiln adheres to the surface of the pot by melting becoming hard and transparent.

During the burning process in the enamel there occur certain chemical reactions which result in making the walls of the pot very resistant. The enamel (the red lead oxide) formed of red square crystals resulted from the lead warmed at temperatures of over 480°C obtain an increased hardness of 9 to 27 and it is named „litarga“; it is hardly soluble in water (1/7000) and has a melting point at 884°C.

The burning of the enamel under good conditions must be done at a temperature of over 900 °C. In this case the enamel will be shiny. Whenever this temperature cannot be reached the enamel remains opaque.

In Botoșani, as an isolated proceeding reported by a potter Pomarleanu Dumitru, aged 78, we encountered the burning of the enamel for two times. The first time at the temperature of 300–500° for ten hours. The vases are then taken out from the kiln, are reenamelled and are burnt for 12 hours at a temperature of 950–100°C.

After two burnings the enamel could not be removed when kept in wet conditions being very resistant. This procedure is not encountered in the rest of the area for various reasons; it saves time, material, fuel, etc.

TYPES OF KILNS. After archaeological diggings in Trușești and Botoșani (Gatamarastilor Hill) there were discovered kilns from the 3rd century o.e. (Sintana on Mureș culture — Cerneahov)⁶⁵. The kiln was formed of two rooms one upon the other; in the lower room the fire was done and in the upper one the pots were burnt. Both of them were joined with clay. Between the fire room and the burning room there was a grill. It was formed of several lines of stuck clay sustained by some woven wooden sticks (Botoșani). At the kiln nr. 1 in Trușești the grill was preserved and it was formed of natural earth covered with a thick layer of clay; it was supported by a central column and the grill of the kiln nr. 2 was placed against a middle wall⁶⁶. (Pl. 18). (Fig 12, 13).

For the case of Botoșani kiln the grill was supported by a middle wall⁶⁷. The same shape of the grill appears also in this place but the supporting system is different.

According to the shape of the kiln and the kind of the hearth the present kilns for ceramics in the area of Botoșani are divided into two categories⁶⁸;

- 1. kilns in the shape of a truncated cone,
- 2. semi-spheroid-ovoid kilns.

The kilns in the shape of a truncated cone are divided into kilns without a well organized hearth; to this category there belong the following kilns — the ground-hole to burn clay vase used for black ceramic pieces (this sort of kiln is also encountered in some other south-east parts of Europe⁶⁹). It is a ground-hole dug out in the earth 1.50 deep with a diameter at the base of 2.50 and 1 m at its mouth. It has only one fireplace (50 × 40 cm) made in the groove. It is the most simple sort of a kiln. In Botoșani area we encountered it only in Ștefănești. (Pl. 19, 20). (Fig 14).

The second type of this category is given by the kiln with organized hearth⁶⁰ to be found in Botoșani area in Hudești, Frumușica, Radeni. In Hudești there is a kiln in the shape of a truncated cone on the surface of the earth with a base diameter of 1.60 m and 1.10 m at its top. It has two lateral mouths; through one the vases are introduced into the kiln (42 × 82 cm) and a fireplace (60 × 40) through which the fuel is introduced. At its top there is a furnace. Inside four rooms are made of bricks on one side and three on the other. On the lateral sides of the kiln two „trestles“ are placed. (Fig. 15).

In the same category of kilns one can also find the so-called „the kiln with horses“⁶¹. This one can be found in Radeni, Frumușica. It consists of a ground-hole 1.50 m deep with a base diameter of 2 m and the top diameter of 0.60 m with a hearth meant as a support for the arrangement of the vases. It is built of bricks and with a path in the middle. (Fig. 16).

The most frequent types of kilns in the investigated area are those in the second category i.e. the semi-spheroid-ovoid kilns which are divided into kilns with and without furnace, according to the way in which the smoke is oriented⁶².

In the area of Botoșani we encounter kilns with furnace in Hudești, Frumușica and without furnace in Lisna, Radauți-Prut, Darabani, Fundu-Hertii, Smardan and Sulita. (Pl. 21 a, b).

The semi-spheroid-ovoid kiln without furnace appears as a knoll and it looks very much like an egg in a cross section⁶³.

Let us see the way they are built. First of all the place must be prepared on the surface of the ground on which the hearth is placed, then the walls are built of the same material. Sometimes the kiln is partially buried into the ground (Lisna). These ones have as it was mentioned before the shape of a lying egg with two lateral mouths — one for fire and one through which the vases are introduced into the kiln. At a variable distance (50—60 cm) from the fire mouth a trestle is placed. The trestle is built of bricks at the front part of the kiln. The basis of it is made of one and a half brick and its body is gradually thickened to two bricks. It usually has two arms formed by two bricks stuck with clay. (Fig. 17, 18).

At both sides of the trestle at the fire mouth two paths for the fire are prepared on both sides along the kiln. When the kilns are with furnace this one is placed in the middle⁶⁴. (Fig. 19).

At the kilns in Darabani and Hudesti the arms of the trestle are absent. Which is the role played by the trestle? The fire made at the mouth of the kiln gives a warmth that must be distributed as uniformly as possible in the inside of it, without the flames to reach the vases⁶⁵.

A type of advanced kiln is encountered in the Potters' District of Botosani⁶⁶. This one is very much like the kiln with a trestle or with grill and furnace. It is built at the surface and has two fire-mouths and a furnace. As a distinct part of the kiln found in the area of Botosani is the wall, the grill with holes and legs named trestle or „stender“. The warm air gets inside the kiln through the grill. By its characteristics it is a kiln with reverberation⁶⁷. (Fig. 18). Out of the study of the kiln for ceramics to be found in Botoșani area we can draw the conclusion that these ones keep in the way they are built some elements that may be observed at the kilns built in the epoch of migrations discovered in Trusesti and Dealul Caramidariei (Botosani)⁶⁸ which enframe themselves in the category of the kilns with hearth. (Fig. 20).

Categories and features of the pots

The ceramic pieces in the investigated area are found under a large diversity of shapes based on their usage. All of them are used in the household for preserving, preparing and the transport of the victuals. In this area they do not use to make certain objects meant for decoration of the houses. Determined by their practical usage these pieces are divided into; containers for preserving victuals; vases for the preparation of the food; vases to serve the food in; vases for food transport; vases to keep the drinks; pots to serve the drinks.

The category of the pots for keeping victuals consists of — pots named „gavanoase“, „chiupuri“ and „hargaile“ with a large volume (15—20 kg) and the shape appropriate to the function they have. Thus, the „gavanoas“ in which the fat was preserved was smaller than the „chiup“ with an ovoid shape with a large mouth, short neck and the base very narrow.

The „chiup“ used for preserving the pickles and sometimes to keep the fats is ovoid in shape with raised shoulders to which two perpendicular handles are attached which are specific for Moldavian ceramics. This pot gets narrower to the base. The large mouth belongs also to the Moldavian type. (Pl. 22).

Due to the function fulfilled by these pots they are usually enamelled and without ornaments (the „chiup“ is of a reddish colour and the „gavanoas“ are usually green and very rarely orned with floral motives). (Pl. 23).

„Hargaul“ is a cylindrical pot with two lateral handles and it may contain 15 kg. Its shape has its origin in pre-historical times („hargaul“ being identical with a pot from the Dacian archaeological spot in Tecuci-Poenesti as it is mentioned by Fl. V. Florescu in „Ceramica neagră de la Marginea“ ESPLA, 1958. (Pl. 24)

The best represented category of pots is that of the pots used for the preparation of the food. These pots have almost the same shape as the „chiup“ which is deeply traditional in this area, maintaining all the characteristic of such kind of pots, i.e. raised shoulders, large mouth, narrow base etc. They have only a small handle attached to the lip (margin). This pot is enamelled both inside and outside and most of the times it lacks any ornaments. (Pl. 25).

The pots for „sarmals“ (mixed meat enveloped in cabbage leaves) with ovoid shape with two small handles and narrow base have the following dimensions — 30 cm high, 15 cm the diameter of the mouth, 1 m the largest diameter. It was ever present in the kitchen of the women and was used for festivals and other domestic occasions — weddings, etc. (Pl. 26).

„Marcotetul“ is another pot that falls in the same category of the pots used for food preparation (usually for grinding the poppy), „durusleagul“ is used for preparing the „coltunasul“ (meat or cheese enveloped in dough), „ravarul“ used to prepare the dough and the pots for milk processing.

„Marcotetul“ was made only in Mihaileni and Hudesti till some 30—40 years ago. Its shape is in the form of a truncated cone its margin is straight and the base is smooth with the following dimensions — 15 cm high, mouth diameter 34 cm and the base diameter is about 15 cm. (Pl. 27).

They are not enamelled inside, some rough surfaces of the walls inside being kept like this voluntarily so that the poppy could be better grounded. They are not decorated.

„Durusleagul“ is used to prepare the „coltunasul“ and has the same shape with the only distinction that its whole body is perforated so that the water could get through. They are enamelled inside and lack ornaments. The dimensions are exactly like the ones of the pot described above. (Pl. 28).

„Ravarul“ are large pots for preparing the dough. They can contain to 15 kg. In the collection of the Museum of the county of Botoşani there is such a „ravar“ which was made in 1903 by a potter named Pomarleanu Dumitru. It has a shape in the form of a truncated cone with straight margins and base enamelled inside and it is beautifully orned with vegetal motives. Its dimensions are — 23 cm high, mouth diameter 60 cm, base diameter 23 cm. (Pl. 29).

One of the pots specific for Moldavian ceramics is the milk jug, named also „puișor“ (chicken) (pl. 30) which is black or red with the same characteristic narrow base, (with elongated neck and large mouth—, „usna“ — to which a „girlici“ or „vrana“ is attached. Here another characteristic element appears — the handle named „pipca“ according to the volume of the pot. Dimensions — 37 cm high, 15 cm mouth diameter, base diameter about 12 cm. These pots are enamelled and without ornaments. The category of the containers for victuals is represented by „bitca“. (Fig. 21).

This pot was made only by the potters in Mihăileni. It was used to transport the „ciorba“ (a characteristic Romanian soup) or „borș“ to the field. It is a sort of a cup with straight wide base, with a very narrow neck and a small handle. „Ciorba“ was poured in and it was plugged with „mamaliga“ (Romanian sort of porridge) and in this way it could be carried long distances. It was enamelled and without ornaments.

For the preservation of the drinks (wine, water, brandy) „ulciorul“ was used which is still produced today. It can contain 15–20 kg with a spheroid characteristic shape, with raised shoulders and a collar round the mouth on which the small handle is attached the large neck and the margin outside and with a very narrow base. Dimensions — 35 cm. high, 45 cm the mouth diameter, 11 cm the base diameter.

These pots were enamelled and beautifully orned. (Pl. 31, 32).

To take the wine from the spigot of the barrel cups with wide bases were used. Their necks were small and narrow with small handles („girlici“, „pipca“) with a capacity of 3–5 kg. These cups were named „tapcani“ and were made only in Mihăileni. (Pl. 33).

In the category of the pots used to serve the food there are „strachina“ and „talgerul“.

In the shape of a truncated cone with straight margin („usna“), with a straight base these pots of the area are characterized by larger dimensions than the pots in other places (Muntenia, Banat, etc). They have the following dimensions — 5–7 cm high, 20 cm the mouth diameter, 8 cm, the base diameter, and the margin was 2 cm. wide. Usually they were enamelled and orned (Pl. 34).

„Castroanele“ („talgere“) were of the same shape as the previous pots described here except their dimensions which are larger. They were also enamelled and orned. (Pl. 35).

The cup used to drink water is smaller with a large mouth as to its whole volume and a narrow base and a small handle. Its dimensions are — 9 cm. high, mouth. diameter 9 cm, and base diameter about 5 cm. These cups were also named „filigeni“ in the area of Mihăileni. (Pl. 36).

Studying the shapes of the pots made in the area of Botoșani one can notice the preservation of the tradition which appears in the ovoid line with high shoulders (in „chiup“ and other pots), with narrow upper margins, large mouth and small handle.

The generally small handle appear in „chiup“ in a vertical position a fact that constitutes a characteristic feature of the traditional Moldavian pottery. The same local character is noticed in the shape of the plates, of the „marcotetelor“ and „duruslegunilor“ that is the shape of a truncated cone, the straight base and high margins.

The black ceramic pieces produced in this area (pots, cups, plates, „hircac“) maintain pre-historical shapes⁶⁹.

The pots used for cloddy milk of elongated shape have analogies with Dacian Ceramics⁷⁰. The variety of the shapes found here is not as rich as in some other areas (Banat, Oltenia, etc) but there is however a diversity which is enframed in the typological unity characteristic for Mol-

davia and may be easily noticed. This diversity is more to be seen in Mihăileni and Botoșani where in time there were accumulated more categories of pots which are not encountered in the other parts of the country (Fig. 22). For example the „ravarul“ was made only in Botoșani and „marcotetul“ only in Mihăileni and it is also here they used to make „filigene“ and „bitci“.

In the shape and the line of some pots made in this area we discover some specific features. This is the case of the plates in the shape of a truncated cone which in old times had a peculiarity worth mentioning, that is the presence of a „small chair“ (an interrupted line which usually gives the habitual line of the plate).

The plate with the „chair“ additionally stresses upon the inheritance of a tradition which is still to be found in the ceramics of this area. (Fig. 23).

There can be also noticed differences which appear from a ceramic centre to another. For example, in Mihaileni they made cups with one leg and in Botosany the cups were without it. (Fig. 24, 25).

In general, one can say that the shapes of the ceramic pieces from the area under investigation are adapted to the function they have to fulfil each detail corresponding to certain practical needs.

If in the process of pottery making the man played the main role, as it was a hard work which needs both skill and physical power, the women worked the ornaments which require talent and imagination.

To orn the pots they used tools well known all over the country — the horn and the brush.

The horn is taken from the cattle and it is used as a container ended at its point with a goose feather.

The brush is made of some hairs (taken from a calf's tail) and tied at the point of a thin and small stick.

After the pots were painted with „ghileala“ they were „angobate“ and left to get dried and then they started orning them. The horn and the brush were used both together or separated.

Another technique encountered only in Mihăileni was „sgrafitti“. For this they used a metal point (a nail) with which the „angoaba“ of the pot was scratched so that on the background colour it appeared the motives drawn. It seems that this manner was borrowed from Bucovina or Maramureş only by the potters of Mihăileni as it has not been used by the potters in other areas.

To sprinkle or to let the colour be drained are ways of ornamenting the pots belonging to a decorative technique which is rather new (the 20th century). (Pl. 37).

The pottery in the area of Botoşani is distinguished by a distinct temperate ornament as compared with the ceramics of other parts of the country (Horezu, Oboga, Negreşli-Oaş, etc). It is quiet, well dozed, without excesses, in agreement with the unitary Moldavian ornaments through the scale of the motives their characteristic and through its own way of interpreting them.

A characteristic note of the ceramics of Moldavia is the white background on which the motives are drawn, each of them having its own personality. (Pl. 38).

In general, in the old ornaments we meet a varied scale of geometric motives especially based on straight and waved lines. The winding line is called in local terms either simple „colbec“ or double „colbec“. The zigg-zagged line which is drawn above some parallel lines is known in the area under the name of „strai“ or „wet zigg-zagg“. (Pl. 39). (Fig. 26-31).

Besides the line motives there are others under the form of dots. (Fig. 32-33). When they are arranged under different groups they form the motive known in the area under the name of „ochelari“ (spectacles). (Fig. 34).

The fir-tree frequently appears in the ornaments of old ceramics being it either alone or in association with other motives. (Pl. 41) (Fig. 35-36).

Among the ornamental motives of the old ceramics a distinct place was held by the cosmic ones (the star or the sun), as well as those with a symbolic character of which we mention the cross. They are stylized in a characteristic manner for the old Moldavian folk art. (Fig. 37, 38).

In a more recent phase we also find vegetal motives which are naturalistically treated. We notice among them flowers, fruits (apple, pear) as well as zoomorphous signs (bat's wings) (Pl. 42). The flowers painted on the pots do not represent a certain species although they can be identified with approximation. (Fig. 39-43).

It is frequent we meet a very successful combination of the motives — geometrical (lines or dots etc). and some newer ones as the vegetal motives are. (Pl. 43). (Fig. 44, 45).

We remark the fact that the zoomorphous motives appear but accidentally within the ornaments of the investigated area. As it has been mentioned above the manner of letting the colour drain or to splash it belong to a decorating technique which is newer and it was used in Mihăileni where they obtained the so called "marbled" pots out the mixture of several colours. In this aim they used a box with several rooms full of different colours. The pot was rotated by hand while the colours drained on it mixing and producing a very pleasant colour.

It is also in a recent phase, after the second world war that the sponge bought from the shop was used to paint the pots. It was introduced in paint and then applied on the surface of the pot. Sometimes it was inserted with other motives. It resulted a pleasant motive but which no longer required the potter's imagination meaning that the result was no longer an original creation.

The temperate ornament of this area is characterized by a very economical use of the motives.

It is here the reason why there was a certain care for the placement of these motives so that they could be visible and to get into relief. There was certainly a connection between the ornament and the functional purpose of the pot created. The discrete ornament is usually placed in only one stripe which is on the upper part of the pot or on its shoulders (jugs, high pots). (Fig. 46, 47).

In the case of the plates or "strachinoaielor" they have motives drawn on the inside walls and are usually based on the combination of straight lines, zigg-zagged lines or under the form of concentric circles from the margin to the very base of the plate where there is usually a central well defined motive. (Pl. 44). (Fig. 48-50).

The cups and the pots which are less ornamented have the motives placed on the margins and on the middle part of their bodies. (Pl. 45). (Fig. 51, 52). The distribution of the motives is not crowded with large spaces in the background with nothing boring. The colours are sober and elegant. The three colours — white, brown and green are the basic colours which are the most frequent. The combination of them is always successful without harshness.

In general one can say that here as in all the other genres of folk creation the talent and the mastership of the peasant left their print.

Ceramics trade

In the "planning" of their work the potters took into account the two periods of the year — the winter and summer traditional Fairs. For this occasion they used to prepare all sorts of pots, various kinds of jugs etc.

Besides the sale on this occasion the pots were sold during all the year at periodic fairs. In 1906 there was in Botoșani a fair which lasted from 15 of September to 10 October; it had been founded in 1873⁷¹.

In Dorohoi the fair lasted yearly from 15 to 25 of August⁷².

The fair of Săveni lasted from 25 June to 5 July since 1883⁷³.

The days of a fair were — Wednesday in Botoșani, Sunday and Tuesday in Dorohoi and also on Sunday in Săveni.

A somehow situation in the area of Botoșani is the fact that the centres of pottery art were not at distances so that the pottery pieces could be sold on the spot even not far from the workshops themselves. (Botoșani, Mihăileni, Săveni, Sulița, Ștefănești, Rădăuți-Prut, Dărabani).

Sometimes the ceramic pots produced in certain centres were transported to long distances both in the area and outside it. The potters of Sulița used to go to Iași twice a year or went to Călărași, Hlipiceni and Todireni (villages of the area). The pieces produced in the centre of Hudești reached Bucovine and Bessarabia.

The ceramic pieces produced by the mills in Botoșani were sold in Roman, Brăila, Vaslui, Podu-Iloaiei, Iași⁷⁴, and those produced in Mihăileni were sold in Vaslui, Iași, Galați, Botoșani, Piatra Neamț, Bucovine (Cernăuți) and Bessarabia (Hotin and Lipiceni).

The ceramic pieces were transported by carts and the pots were sold for money or in exchange of victuals.

CONCLUSIONS

The folk ceramics of the area of Botoșani is a basic element of the folk culture in the space between the river of Siret and Prut with an ancient tradition. Conditioned and favoured by the permanence of human living along history, in the above mentioned area, the nowadays folk ceramics sum up the traditional elements, marked by adaptations and transformations imposed by life needs as well as by the taste for beauty of the people. The way of producing of folk pottery in the area preserved characteristic elements which are mainly archaic as for example the preservation of the types of the kilns for firing pottery or the way of obtaining black pottery. As to the shape of such pottery it is evidenced a great diversity in which one can recognize some which have their origins in the pre-historical times (bowls, containers for food, plates etc). With all the peculiarities of the area the folk pottery in the area of Botoșani is enframed within the large family of Romanian pottery through its typology of the shapes and ornaments as well as through their technical aspects.

- BITCA** — ceramic jug with narrow neck and small used by women to carry the soup to land labourers.
- COLBEC** — geometric motive achieved through curved lines.
- DURUŞLEAG** — ceramic vase of a shape of a truncated cone with holes for water
- FUS** — axis for the potter's wheel.
- FICHEŞ** — a small wooden spade used by potters to smooth the external part of the vases.
- FILIGENIE** — small jug with large mouth for water drinking.
- GHILEALĂ** — thin paste obtained by mixing with clay ground and water.
- GLAZURĂ** — enamel for ceramic vases obtained from lead oxide and quartz which is naturally found in sand.
- HÎRGĂU** — cylindrical vase with two marginal handles with a capacity of 10–15 liters.
- HÎRBĂRIE** — Botoşani potter's district.
- LITARGĂ** — lead oxide obtained from melting a metal in air used in ceramics.
- MARCOTET** — ceramic vase of a truncated cone shape not enamelled used for grinding.
- OCHELARI** — decorative motives encountered in the area achieved through a combination of round spots.
- PUIŞOR** — jug for milk narrow mouth, long neck made of ceramic.
- PIPCA** — local term denoting the handle of ceramic vases.
- RAVAR** — large ceramic container of truncated cone shape containing 15 liters for dough making.
- ROIRE** — the movement of potters from a place to another where to practice their jobs.
- RĂGĂLIE** — local term (Ştefăneşti) denoting the small potter's wheel.
- STRAIF** — geometric ornamental motive in this area formed of a zigzagged line over parallel lines.
- TALGER** — ceramic vases of a truncated cone shape and with small handles.
- TAPCANI** — jugs for wine with narrow small neck holding 3–5 liters.
- USNA** — the large mouth of the milk jug.
- UNCHI** — the narrow lip of the jug for milk.

Du point de vue géographique, la majorité de l'étendue de la zone de Botoșani se situe dans la dépression de la plaine du Prut moyen. Dans la direction du nord, qu'on connaît sous le nom de „dépression de la Jijia supérieure“, la zone s'étend vers l'ouest entre le plateau de Souceava, étant délimitée au nord par une bande étroite de terre du même plateau, qui se courbe en arc le long du Prut jusqu'aux environs de Horodiște¹. Vers l'est, cette plaine est délimitée par le Prout, cependant qu'au sud les collines boisées entre Copălău et Căzancea, enclosent le cadre géographique de la zone qui peut être considérée comme une région ayant l'aspect d'une steppe boisée et un relief représenté au nord par une zone de collines qui ne dépassent pas 200 m d'altitude. A l'ouest il y a des terrasses hautes sur la rive gauche du Siret, ayant une altitude d'environ 300 m, tandis que vers le sud-ouest, le prolongement nordique de la cime de Dealu Mare, atteignant un maximum d'altitude de 593 m².

Les régions basses et les plaines existant le long de la cime du Siret et la dépression de Bucecea, offrent depuis toujours des conditions propices aux établissements humains, jouant le rôle d'une porte de vive circulation humaine entre les zones de la montagne et celles de la plaine³.

Comme une conséquence des recherches archéologiques, on a découvert des vestiges de vie humaine déjà depuis le paléolithique inférieur et jusqu'à l'époque féodale.

Cet état d'habitation constante entre le Siret et le Prout est motivé par les conditions propices à la vie humaine, offertes par le relief à terrasses basses, par les cours d'eau et par les forêts peu nombreuses (région de steppe et de sylvo-steppe).

Ainsi, les restes de faune de Darabani, Mitoc, Ghireni, Ștefănești Dorohoi et Flămînzii, attestent le paléolithique par les complexes de mammouth, les outils en silex, les „ateliers“ de l'usinage du silex de Ripiceni, etc.

La céramique, les outils et les objets de culte découverts à Trușești, Drăgușeni, Corlăteni, Hănești, etc., marquent le néolithique dans ces parages, se remarquant par l'intensité de l'habitation à cette époque. A Drăgușeni, Horlăceni, Crasnaleuca, etc., la culture „Cucuteni“ est remarquablement représentée par les restes matériels riches et variés, qui mettent en évidence une ample aptitude pour la bonne administration des biens et une supérieure compréhension de l'art décoratif⁴.

Les nombreuses découvertes de l'époque du bronze (outils, céramique et autres matériaux) de Broscăuți, Ștefănești et Miorcani, parmi lesquelles le remarquable dépôt d'outils et armes en bronze d'Ilișeni, commune Santa Mare, servent à documenter le processus de formation des tribus proto-thraces. Il y a à peu-près 100 points archéologiques, parmi lesquels les établissements de Ștefănești, Dersca et Cotu-Copălău, où l'on trouve des témoignages qui illustrent la période de cristallisation de la civilisation thraco-gète de l'époque précoce du fer.

Les environs de la ville de Botoșani sont riches en matériaux appartenant au dernier siècle avant notre ère et au premier siècle de notre ère (Stîncești, Cătămărăști, Răchiți, etc.), aussi bien qu'à la période carpique qui correspond à la province romaine — la Dacie — (Cucorăni, Botoșani, Ipotești, Slăuceni).

Les nombreux établissements et nécropoles „Sîntana de Mureș“ de la zone, dont nous mentionnons : Dealu Cărămidaiei-Botoșani, Nichiteni, Hănești, Miorcani, représentent du point de vue archéologique et anthropologique, la population daco-romaine qui, après la retraite de l'empire, évolue sur toute l'étendue du territoire de l'ancienne Dacie.

Les fortifications bâties en terre des siècles VII-XI de Fundu-Herței, Baranca, Dersca, Șendriceni, Tudora, etc. — attestent la lutte acharnée du peuple contre l'invasion tardive des peuples migratoires. Relativement aux vieilles routes qui faisaient la liaison entre les régions du nord de l'Europe et la zone méditerranéenne, elles liaient également l'occident à l'orient vers le milieu du XV-ème siècle, époque qu'on suppose être le moment de la fondation de la ville de Botoșani (1439)⁵. Les recherches récentes confirment cette hypothèse par la découverte à Hudum, aux environs de Botoșani, de nombreux produits du métier des artisans de provenance citadine. Aux siècles suivants les commerçants roumains, autant que les étrangers, traverseront eux aussi les vieilles routes qui se croisaient là bas et la découverte des objets, des monnaies, ainsi que les privilèges commerciaux accordés aux commerçants de Bistrița, de la Pologne et de Brașov, en attestent cette activité. Un tel document⁶ mentionnait pour la première fois la ville de Dorohoi (1407), lieu où l'on payait la douane pour le commerce avec la Pologne, déjà du temps d'Alexandre le Bon.

Pour les siècles XVI-XVIII les documents⁷ mentionnent de nombreux établissements dans la zone étudiée.

Le XIX-ème siècle marque une nouvelle étape dans le développement des établissements de la zone.

À cette époque on constate plus de calme et de sûreté, une intensification de la production agricole, l'amélioration de la situation des paysans, le début du développement de l'industrie qui mène à l'apparition des petits bourgs et à un certain développement des bourgs déjà existants. Tout cela contribue à un essor des établissements humains, à un accroissement de leur nombre⁸.

Les occupations principales des habitants de la zone de Botoșani furent l'agriculture et l'élevage — étant données en ce sens les conditions favorables existantes.

Des témoignages en faveur de la cultivation primitive des plantes et de l'élevage, existent déjà depuis le néolithique.

HISTORIQUE. Métier d'ancienne tradition dans la zone de Botoșani, la poterie peut être suivie le long des temps à partir du néolithique, époque brillamment représentée par les établissements de Trușești⁹⁾, Drăgușeni¹⁰⁾, Corlăteni, Ibănești, Hănești, Ghireni, Todireni, etc., où l'on a découvert la splendide céramique de type Cucuteni. Représentée dans toutes ses phases de développement, avec ses traits caractéristiques, la céramique de Cucuteni découverte dans la zone de Botoșani constitue un point de départ dans la recherche de la poterie de ce côté du pays. On pourrait même mentionner l'existence de la culture pré-Cucuteni¹¹⁾ découverte dans quelques établissements, parmi lesquels nous mentionnons Belcea¹²⁾ (Leorda) et Cucorăni¹³⁾ avec une céramique de formes variées, les formes prédominantes étant celles des pots bombés, des grands pots globulaires, des pots à col court, des couvercles, des écuelles avec ou sans patte, des bols¹⁴⁾ (réalisés d'une pâte de qualité, aux parois minces), ayant imprimée une décoration combinée aux cannelures, incisions et applications pratiques

La céramique „Cucuteni“ étant réalisée d'une pâte fine, permettait la production des récipients aux parois minces et lisses, ayant des formes d'une variété remarquable, parmi lesquels nous mentionnons : vases sacrés, vases jumelles, vases à fruits, vases à couvercle, écuelles, grands récipients à provisions. Parmi ceux-ci, quelques-uns se sont perpétués jusqu'à nos jours.

L'ornementation des vases, ayant à la base la combinaison des trois couleurs (le blanc, le noir et le rouge) en variantes et motifs divers, la spirale surtout, témoignent d'une adresse sans pareil.

Le métier de la poterie peut être suivi sans interruption pendant toutes les autres époques historiques qui se succèdent. La période de transition du néolithique à l'époque du bronze, lors de la première grande division sociale du travail, fut attestée à Horodiștea (Păltiniș), Cucorăni, Hănești et Ibănești¹⁵⁾.

L'époque du bronze et notamment sa dernière phase, appartenant à la culture „Noua“, fut attestée à Trușești, Corlăteni¹⁶⁾, Cătămărăști, Dorohoi, Ghireni et Vlăsinești¹⁷⁾.

La céramique découverte à Trușești¹⁸⁾ conserve, parmi les formes mentionnées, l'écuelle au bord droit ou légèrement courbé à l'intérieur, à cannelures obliques sur le bord, ou cannelures horizontales parallèles, ainsi que la tasse au bord à facettes, décorée sur l'épaule courbée, de facettes obliques.

La céramique découverte dans l'établissement de type „cendrier“ de Trușești, aussi bien que celle de Corlăteni, présentent certains éléments de tradition de l'époque du bronze¹⁹⁾.

Pour l'époque du fer, les fouilles effectuées dans les complexes thraco-gètes de Stințești (les siècles VI—III avant notre ère²⁰⁾) ont dévoilé une céramique autochtone de tradition hallstat-

tienne — comme par exemple les récipients ayant des formes rencontrées antérieurement (écuelles, bocaux, récipients à provisions), travaillés à la main, en pâte grossière (mélangée de différents déchets broyés) couleur de cendre. La deuxième époque du fer, „La Tène“ (450 avant notre ère — I-er siècle de notre ère) est, comme l'on sait déjà, la période de l'épanouissement de la culture gétodace, dont la dernière phase fut le moment de la constitution de l'état dace.

Certains vestiges de l'habitation dace pendant la période correspondante à la province Dacie (les siècles II—III de notre ère), furent attestés à Cucorăni, Stințești, Botoșani, Dîngeni, Ștefănești²¹).

Édifiante pour cette période c'est la céramique découverte dans les établissements de Cucorăni, Medeleni, qui s'encadre dans les deux catégories typiques de la culture gétodace : la céramique rudimentaire, d'usage commun, travaillée à la main, aussi bien qu'à la roue, et la céramique fine (travaillée à la main ou à la roue du potier²²).

La couleur noire-cendrée, appartenant à la céramique dace, s'est perpétuée jusqu'à nos jours.

La catégorie de la céramique rudimentaire, caractérisée par une pâte grossière mélangée de tessons broyés, de couleur brune-cendrée, ayant la surface extérieure rêche, est représentée par des vases-bocaux de dimensions différentes, ayant les parois à peu-près verticaux ou bombés et la base tranchée-net ou évasée, décorés de bandes, de lignes incisées ou de boutons, et par des écuelles ayant la base courbée à l'intérieur²³).

La deuxième catégorie de récipients, travaillés en pâte fine, couleur de cendre, est représentée par des vases au corps riche et le col haut, avec ou sans anses, par des écuelles au corps évasé et par des vases à patte pour fruits. Tous ces récipients ont la surface extérieure polie et sont de couleur brune-cendrée²⁴).

Pour les siècles II—III de notre ère, période correspondant à la province Dacie, les fouilles archéologiques de Hănești, Liveni, Lunca, Ștefănești ont mis en évidence une céramique couleur de cendre en pâte fine travaillée à la roue, en quantité moindre que la pâte grossière. Ces récipients conservent les caractères de la céramique de la période „La Tène“, aussi bien que des éléments importés et certains emprunts romains. Les objets le plus fréquemment rencontrés sont les écuelles et les pots.

En parlant du métier du potier pendant la période de la Dacie, on peut affirmer : „Dans la culture dace des siècles II—III de notre ère, à côté de la production artisanale de la poterie, documentée par des récipients exécutés à la roue, de technique supérieure, on rencontre également une production ménagère, représentée par des récipients grossiers, façonnée à la main. La quantité importante de récipients travaillés à la main trouvés dans les établissements daces (les siècles II—III de notre ère), démontre que la production ménagère de poterie avait déjà dès cette époque-là un rôle important dans l'économie domestique. À l'encontre de la céramique mentionnée, la céramique des établissements Sîntana de Mureș, façonnée à la main, se présente sous des formes variées, exécutés d'une manière très soignée, et par cela démontrant un haut degré de spécialisation des artisans respectifs. Les nombreux fours de poterie découverts, témoignent de la présence des ouvriers-potiers dans la plupart de ces établissements — probablement même dans chacun d'entre eux. Il est possible que dans leur grande majorité ces produits fussent vendus immédiatement parmi les habitants du même établissement. On ne peut pas admettre une production „destinée uniquement aux besoins locaux“²⁵).

Dans une étape suivante (il s'agit de la fin du III-e siècle et le IV-e siècle de notre ère), par les découvertes de Albesti, Pogorăști, Corlăteni, Stințești, etc.²⁶), on a identifié des vestiges matériels de la culture Sîntana de Mureș—Cerneahov.

La céramique exécutée à la roue, en pâte grossière ou fine, couleur de cendre et polie, découverte à Trușești et Ionășeni²⁷), était d'une grande variété de formes : coupes, assiettes, écuelles, bols, tasses, cruches et pots, ressemblant beaucoup à certains récipients daces. L'ornementation de ces récipients avait à la base la ligne droite, la ligne en zig-zag, la ligne sinueuse, etc., les motifs végétaux (petits sapins, feuilles) ou géométriques (rosettes combinées aux lignes pointillées)²⁸).

La période d'entre les siècles VI—X, pendant laquelle a lieu l'achèvement du processus de formation du peuple roumain, est représentée de manière satisfaisante dans le périmètre de la zone de Botoșani. La continuité de vie de l'élément autochtone et les contacts culturels existants entre celui-ci et les éléments allogènes pendant la période de formation du peuple roumain, sont mis en évidence par les découvertes archéologiques de Lozna—Dorohoi²⁹).

La céramique autochtone et la céramique de tradition slave découvertes à Lozna—Dorohoi (la fin du VII-e siècle — le début du VIII-e siècle), la première exécutée à la roue et la seconde exécutée à la main confirment ce qu'on a argumenté plus haut. La première catégorie exécutée à la roue est représentée par des fragments de récipients type bocal, avec le bord rehaussé, courbé droit, les épaules proéminentes et le corps bombé. La décoration en est réalisée de bandes horizontales, de lignes droites ou sinueuses, stylisées, alternant sur toute la surface du récipient³⁰).

La période d'achèvement de la formation du peuple roumain sur le territoire étudié peut être suivie en étudiant les résultats des fouilles archéologiques de Horodiștea et de Fundu-Herței (commune de Criștinești)³¹), où l'on a découvert deux catégories de céramique : la céramique réalisée à la main et la céramique exécutée à la roue à tour lent et moyen. La céramique travaillée à la main est en pâte grossière, mélangée de tessons broyés. Comme formes, on rencontre les bocaux et les plateaux décorés à alvéoles et incisions. En ce qui concerne la céramique exécutée à la roue on distingue trois groupes divisés d'après les particularités techniques, représentée uniquement par bocaux³²) décorés de bandes incisées ou horizontales. D'après les caractéristiques de forme, de technique et de décoration, la céramique de ces établissements appartient à deux phases : l'une des siècles VIII—IX et l'autre des siècles IX—X. La phase ancienne est caractérisée par la prédominance de la céramique exécutée à la main, cependant que l'autre par la céramique travaillée à la roue. La céramique couleur de cendre à décoration polie appartient à cette dernière phase³³). L'évolution ascendante de la civilisation locale peut être poursuivie en étudiant les restes céramiques découverts dans l'établissement de Hudum—Botoșani, contenant des matériaux qui appartiennent aux siècles XIII—XIV³⁴) et à la première moitié du XV-e siècle. Les fragments céramiques qu'on y a découverts proviennent de certains récipients de taille moyenne, surtout de bocaux en pâte couleur de cendre exécutés à la roue à tour moyen, ayant des analogies en d'autres établissements urbains et villageois des dernières décennies du XIV-e siècle³⁵) et le début du XV-e. On y a trouvé également, mais en moindre quantité, des récipients travaillés à la main, cuits en milieu oxydant, de facture archaïque³⁶).

Pour les siècles XV-e—XVII-e, c'est-à-dire la phase moyenne de la féodalité avancée, on n'a pas fait des fouilles archéologiques dans la zone. À la suite des recherches de surface et des sondages, on a fait plusieurs découvertes pour cette période aussi³⁷). Ces découvertes furent complétées par les recherches entreprises pour l'élaboration du répertoire archéologique du district de Botoșani³⁸), élargi de nouveaux établissements découverts à Brăești, Concești, Cristești, Albești, Bălușeni, Botoșani, etc.

La céramique rurale qu'on y a découverte, de couleur cendrée ou brun-rougeâtre, des siècles XV—XVI, a certaines tangences avec les produits citadins. En dehors de cette céramique, on

a découvert également une autre espèce de céramique fine de facture citadine, ainsi que certains restes de terre cuite³⁹).

On a trouvé aussi des fragments de pots aux bords moins épais, fragments d'écuelles, d'assiettes. La décoration est représentée par des bandes entaillées horizontalement et par des motifs matricés appliqués sur les épaules des récipients. À l'époque, se multiplient les centres de poterie dans le milieu rural.

Aux siècles XVI—XVII la poterie rurale est découverte dans le périmètre de certains établissements, à côté de restes de céramique citadine ou ottomane d'importation, ainsi que certains fragments de terre cuite ou de plaques décoratives⁴⁰) (Brăești, Cristești, Durnești, Ghireni, Hănești, etc.). On y a découvert aussi des fragments de pots, tasses, bols, écuelles, assiettes, casseroles, cruches, couvercles, réalisés en pâte cendrée-rougeâtre, décorés de raies droites ou sinueuses, d'impressions appliquées à la rosette, d'émaux verts, blancs ou jaunâtres.

La phase tardive de la féodalité développée, est bien connue grâce aux nombreuses découvertes⁴¹). On a trouvé des restes céramiques à caractère rural, autant que d'autres de facture citadine ou importés. L'aspect des récipients se rapproche de l'aspect actuel.

LA CERAMIQUE POPULAIRE DE LA ZONE DE BOTOȘANI A LA FIN DU XIX-E SIECLE

L'étude de la céramique dans les diverses époques de l'histoire a démontré non seulement l'ancienneté de la poterie sur le territoire de la zone étudiée, mais aussi la perpétuation de certaines formes et éléments de décoration jusqu'à nos jours. Le développement du métier suppose l'existence de la matière première et implique le perfectionnement du mode de production pour s'assurer un excédent destiné au change. Pour la zone de Botoșani on peut mentionner aussi d'autres facteurs qui ont contribué au développement de ce métier : la pauvreté du sol, peu propice à l'agriculture dans certains endroits de la zone (Rădeni, Poiana, etc.), aussi bien que l'existence des possibilités particulières pour la vente de la marchandise, assurée par le réseau de bourgs ayant des marchés organisés. Ces facteurs ont déterminé l'existence de nombreux centres de potiers au XIX-e siècle. En même temps, dans cette zone on est arrivé plutôt qu'en d'autres, à une phase de l'industrialisation de la production céramique, concrétisée dans la création de plusieurs „fabriques“ de pots, mentionnées, pour le XIX-e siècle, en divers matériaux écrits. Ainsi, dans le „Dictionnaire géographique du district de Botoșani“, on mentionne l'existence dans le district de 16 fabriques de pots en 1891⁴²), mais sans nommer les localités où elles étaient emplacements ; de même, on indique qu'à cette date, dans la ville de Botoșani il y avaient 22 potiers⁴³) et dans la commune Poiana Lungă (aujourd'hui dans la commune Vorona) „une partie des habitants étaient occupés dans l'agriculture, tandis qu'une autre travaillaient dans les ateliers de poterie qui avait un développement remarquable dans la région“⁴⁴). Par la suite le dictionnaire mentionne aussi les localités Rădeni (commune Frumușica) et Poiana (district de Iași) dont une partie des habitants pratiquaient la poterie. À côté de ces centres, au XIX-e siècle il y en avaient dans la zone encore d'autres qui n'apparaissent pas dans les documents écrits.

Parmi ceux-ci nous mentionnons Mihăileni, Ștefănești, Sulița, Fundu-Herței (commune Cristești), Smîrdan (commune Suharău), Lișna (commune Suharău), Pîrîu Negru (commune Mihăileni), Tudora, Darabani, Vlădeni (commune Frumușica), Hudești, Rădăuți—Prut.

Dans certains de ces centres la production céramique s'est transformée en industrie locale, les potiers étant concentrés dans des ateliers petits ou grands, transformés avec le temps en fabriques de céramique, comme ce fut le cas à Mihăileni, Botoșani, Ștefănești.

Centres de potiers

MIHĂILENI. La phase industrielle du métier marque le début d'une période de décadence de la céramique, autant en ce qui concerne la perpétuation des éléments traditionnels, qu'en ce

qui soient actifs à présent : Mihăileni, Botoșani, Ștefănești, Frumușica, Sulița, Hudești, Lișna et Fundu-Herței.

Le bourg de Mihăileni qui détenait le rôle le plus important parmi les autres centres céramiques de la zone de Botoșani, avait une longue tradition du métier. Possédant la matière première (une argile de qualité) et un marché de vente assurée (Mihăileni datait comme bourg déjà depuis 1702), les conditions pour la mise en valeur de la poterie étaient favorables.

C'est ainsi qu'on explique le fait que ce centre a concentré pendant le XIX-e siècle le plus grand nombre de potiers (environ 100—150) de la zone. Les potiers de Mihăileni produisaient autant la céramique noire, que surtout la céramique rouge émaillée et non émaillée, connue pour ses qualités. (Pl. 1).

Ces potiers ont travaillé individuellement jusque vers la fin du XIX-e siècle, quand une partie en furent organisés en ateliers qui renfermaient 3 jusqu'à 10 ouvriers chacun. (Pl. 2).

En 1913 il y en avaient 7 ateliers : celui de Joseph Vișinevski avec 4 ouvriers, celui de Franz Vișinevski avec 4 ouvriers, celui de Itzco Braier avec 10 ouvriers, celui de Strul Regenstreif avec 6 ouvriers, celui de Jean Manole avec 3 ouvriers et celui de Iorgou Solinski avec 3 ouvriers⁴⁵).

Le nombre appréciable de potiers, ainsi que les autres facteurs mentionnés plus haut, menèrent à la fondation d'une fabrique de céramique à Mihăileni, en 1921. Cette fabrique concentrait les potiers de Mihăileni, Pîriu-Negru (un village qui appartenait à la commune de Mihăileni), Rădăuți-Prut et même de Czernowitz. La fabrique n'utilisait que le travail manuel jusqu'en 1934, quand on introduisit des installations modernes pour malaxer l'argile, des moteurs, etc. Cependant l'argile était travaillée d'après le procédé habituel : humectée, malaxée, nettoyée et transformée en pâte, étant modelée à l'aide de la roue en diverses formes (écuelles, pots, jarres, brocs, etc). Les potiers de Mihăileni ne travaillaient pas tous à la fabrique. Beaucoup d'ateliers existaient parallèlement à la fabrique, cependant que d'autres se constituaient chemin faisant. En 1921 le préfet de Dorohoi mentionnait l'existence à Mihăileni de huit fabriques de pots⁴⁶), y compris les ateliers existants à cette date.

Le nombre des potiers de Mihăileni augmenta après la première guerre mondiale. En 1938 on y trouvait 11 petits ateliers, parmi lesquels certains de ceux mentionnés antérieurement, à côté d'autres récemment constitués. Ces ateliers appartenaient à : Jean Ungureanu, Jules Hortopan, Basile Manole, Franz Vișinevski, Iorgou Solinski, Strul Regenstreif, Jean Manole, Michel Solinski Théodore Solinski, Michel Petroiu et Jean Ibresciuc ⁴⁷).

Le nombre des potiers individuels qui existaient depuis toujours parallèlement aux petits ateliers et à la fabrique, commença à diminuer après la seconde guerre mondiale, résistant toujours plus difficilement à la concurrence des produits de fabrique. Peu à peu les potiers renoncèrent aux ateliers individuels et s'engagèrent comme ouvriers à la fabrique. Aujourd'hui à Mihăileni il n'y a plus de potier qui travaille individuellement, tous étant encadrés à la fabrique „Le Granite“, qui produit une céramique ne conservant qu'en partie les formes traditionnelles. (Pl. 2, 4).

C'est de ce puissant centre de poterie que de nombreux potiers prirent leur essor aux siècles XIX et XX (Sulița, Ștefănești, Hudești, etc), se dirigeant vers d'autres villages de la zone, aussi bien que vers d'autres endroits de la Moldavie (Roman).

BOTOȘANI. Beaucoup de potiers se sont établis à Botoșani, y étant attirés par l'existence d'une argile de qualité qui se trouvait à la périphérie même de la ville (la barrière „Teasc“) et à l'o-

rée des bois voisins, ainsi que par la possibilité de vendre leur marchandise dans des conditions avantageuses⁴⁸), sur le marché de la ville ou à la foire hebdomadaire. Ils constituaient un quartier de potiers connu sous le nom de „Pot cascé“.

En 1891 le „Dictionnaire archéologique du district de Botoșani“ mentionnait 22 potiers qui habitaient la ville. À Botoșani on produisait autant la céramique noire (jusqu'environ l'année 1920), que la céramique rouge. La ville de Botoșani, à côté de Mihăileni, fut un des plus puissants centres de poterie de la zone, ayant une tradition très ancienne⁴⁹). (Pl. 5).

Le métier a évolué dans la zone de manière continue, arrivant à une phase d'industrialisation concrétisée par l'existence, en 1906, d'un grand atelier qui avait 8 fours pour cuire la céramique et 15 roues pour façonner la poterie. Il y avaient 25 ouvriers. La gamme des produits était variée : pots, écuelles, tasses, cruches, jattes, brocs, aproximativement 80 000 pièces par an, qui valaient à l'époque 40 000 lei. La marchandise produite était vendue à Bacău, Roman, Brăila, Vaslui, Podu Iloaei, Iași⁵⁰). Parallèlement à ce grand atelier il y avaient également des ateliers plus petits, où travaillaient des potiers individuels avec leurs membres de famille. Ils étaient : Démètre Pomirleanu, Michel Vasiliu, Antoine Lupașcu, N. Loghin, Georges Vizitiu, Jules Vizitiu, Basile Buțerchi et d'autres⁵¹).

Le nombre des potiers reste plus ou moins constant pendant les années qui suivent, ainsi qu'en 1915 il y avaient 8 ateliers⁵²) y compris le grand atelier de Ostfeld Wittal Steinberg. Parmi ceux-ci il n'y avait plus en 1915 que peu des ateliers de 1906. C'est le cas des ateliers de Michel Vizitiu (Rue des Lys no. 4), Démètre Pomirleanu (Rue St. Nicolas no.73), Antoine Lupașcu (Rue de la Tempête no. 1). D'autres ateliers surgirent : ceux d'Adolphe Polak (Rue du Lycée no. 23), d'Adam Sandric (Rue Lahovary no. 52), de Joseph Olaiu (Rue Lahovary no. 54), d'Antoine⁰ Breitenfeld (Rue Nationale no. 260).

Peu à peu à mesure que l'utilisation de la poterie est devenue moins fréquente, l'industrie de la céramique s'est orientée vers d'autres produits, comme par exemple : les briques utilisées dans les constructions citadines et la terre cuite pour la construction des poêles dans les maisons des villes. Déjà dès 1915, deux ateliers produisaient, à côté des pots, la terre cuite aussi.

Dans un compte rendu sur le district de Botoșani pour l'année 1922—1923, le préfet du district mentionnait l'existence de 33 ateliers de poterie, de briques et de terre cuite⁵³).

À cause de certaines conditions spéciales—parmi lesquelles la concurrence des grands ateliers céramiques—, au début de la seconde moitié du XX-e siècle, les potiers individuels renoncèrent peu à peu à la pratique de ce métier. La poterie de la ville de Botoșani commence à régresser aussi à cause du fait que les produits céramiques n'étaient plus sollicités sur le marché. Le nombre des potiers baisse, certains embrassant d'autres métiers, certains autres s'engageant à la coopérative „Le Progrès“ qui par son atelier, produisait des récipients de céramique et de terre cuite. (Pl. 6).

À présent, dans la ville de Botoșani il n'y a plus de potiers individuels.

ȘTEFĂNEȘTI. Un autre centre de tradition dans le métier de la poterie c'était le centre de Ștefănești, qui concentrait au XIX-e siècle un grand nombre de potiers, qui avaient à leur disposition une argile de qualité dans la plaine du bourg, et la possibilité de vendre leur marchandise, le bourg de Ștefănești ayant un marché hebdomadaire.

Ces facteurs menèrent là aussi, comme dans les autres centres mentionnés plus haut, à la constitution d'une industrie qui concentrait une partie des potiers locaux, devenus les engagés du

patron Pîncu Rivinsohd qui avait en 1915 une fabrique de pots, mentionnée dans un compte-rendu du préfet de Botoşani⁶⁴).

On y fabriquait autant la céramique noire, que la céramique rouge. Cette fabrique utilisait jusqu'à environ 40 ouvriers. Peu à peu leur nombre en diminuait, beaucoup d'entre eux se dirigeant vers d'autres métiers plus rentables. Aujourd'hui à Ştefăreşti il y a un seul potier, Petcovski Gh. Constantin, âgé de 58 ans, qui a hérité le métier de son père et de son grand-père. (Pl. 7, 8).

SULIŢA. Conformément aux informations obtenues, les potiers de Suliţa n'existent que depuis 1900. Il ne s'agit pas d'un centre puissant, mais de l'existence de 1 ou 2 potiers au cours des années. Après 1900 il n'y avait que Georges Cantoreano, jusqu'en 1940. Son successeur fut Constantin Petrovski, venu de Mihăileni, qui travaille encore à présent. Aujourd'hui on ne travaille plus que de la céramique rouge. (Pl. 9).

FRUMUŞICA, est un ancien centre céramique, dont la production est influencée par le centre de Botoşani.

On n'y travaillait que de la céramique rouge émaillée et non-émaillée. À présent il n'y a qu'un seul potier, Pomirleanu Constantin, qui a appris le métier dans l'atelier de son père, Pomirleanu Démètre de Botoşani. (Pl. 10).

HUDEŞTI, est un autre centre céramique, dont la production est influencée par le centre de Mihăileni. À Hudeşti il n'y avaient que 2—3 potiers, à partir de l'année 1900 environ. Ce centre produisait et produit encore à présent autant la céramique noire, que la céramique rouge. Aujourd'hui il y a un seul potier, Grégoire V. Gramariuc, établi là-bas en 1937. Il a appris le métier de chez son père. Pendant quelque temps il a travaillé dans l'atelier de Spiridon Vasilovski. À côté d'autres apprentis, après quoi il a organisé son propre atelier à partir de 1945. Dans son atelier il y a 3 fours. (Pl. 11, 12).

FUNDU-HERŢEI (Cristineşti). À Fundu Herţii (commune Cristineşti) il n'y a qu'un seul potier, Airinei S. Georges, âgé de 61 ans, qui a appris son métier à Darabani, et ne travaille que de la céramique noire. (Pl. 13).

LISNA. Dans ce village s'est établi en 1945 le potier Camic Michel (âgé maintenant de 76 ans) qui travaille la céramique noire non-émaillée. (Pl. 14).

Centres disparus

Un nombre des centres mentionnés n'existent déjà plus aujourd'hui. Beaucoup de centres comme Corni, Coţu-Ruşi, Tudora, Chişcovata (à présent commune Vorona), Rădeni (commune Frumuşica), Vlădeni (commune Frumuşica), Rădăuţi Siret, Smîrdan, Darabani, etc., ont cessé leur activité, entre autres parce que de nombreux potiers individuels, à partir de la première moitié du XX-e siècle n'ont pas pu résister à la concurrence des produits de fabrique présents sur le marché.

D'autre part, à partir toujours de la même période, les produits céramiques ne sont plus sollicités sur le marché comme avant, et c'est ainsi que le métier de la poterie commence à devenir non-rentable. Les potiers s'orienteront dorénavant vers d'autres métiers. À mesure que le temps

passé, la jeunesse s'apprête toujours moins à apprendre le métier du potier et c'est ainsi que beaucoup des centres existents disparaissent, soit par le départ, soit même par la mort des anciens ouvriers qualifiés qui en dirigeaient le processus de l'élaboration de la céramique (Smîrdan, Corni, Cotu-Ruși, Cristinești, etc.).

La disparition lente des centres potiers dura plusieurs années, à partir de la deuxième moitié du XIX-e siècle (Corni, Cotu-Ruși, Cristinești, Tudora) et continuant avec la première moitié du XX-e siècle, quand on peut mentionner la disparition des centres de Chișcovata (aujourd'hui commune Vorona), Protopopeni (aujourd'hui commune Poiana), Vlădeni (commune Frumușica) et Bădeni.

Parmi les centres qui devinrent inactifs récemment, on peut mentionner ceux de Darabani, Rădăuți-Prut, Pîriu-Negru et Smîrdan.

Les centres mentionnés plus haut produisaient la céramique rouge, autant que la noire, à l'exception des ateliers de Pîriu-negru et Smîrdan, où l'on ne produisait que la céramique noire.

La matière première

La diffusion plus ou moins uniforme des centres céramiques sur toute l'étendue de la zone, indique avec précision l'existence de la matière première de qualité. L'argile pour la confection des pots doit avoir certaines qualités : contenir dans sa composition certains éléments nécessaires qui puissent assurer la réalisation des vases de qualité. Les fosses d'argile pour les pots contiennent des sédiments riches en bioxyde de silicium, oxyde d'aluminium et les oxydes de plusieurs éléments chimiques, dont l'oxyde de fer et l'oxyde ferreux ne s'absentent pas. La chose est confirmée par les potiers, qui pourtant affirment qu'il y a des différences dans la qualité des diverses argiles qu'on trouve dans certains endroits. En général l'argile qu'on extrait est de deux qualités : l'argile de couleur gris tirant sur le bleu, grasse, grasseuse au toucher, imperméable, et l'argile de couleur jaune, perméable. L'argile de couleur grise a un taux plus élevé de fer, à l'encontre de l'argile jaune. L'argile grise est meilleure pour la confection des pots noirs et rouges non émaillés, tandis que l'argile jaune est meilleure pour les pots émaillés. Les deux qualités d'argile se trouvent d'habitude partout dans les centres potiers.

Un tableau contenant le nom de tous les potiers de l'ancien district de Botoșani, dressé en 1915, indique, entre autres, la source où ces potiers s'approvisionnaient de la matière première pour leurs pots.

Si l'on compare l'ancienne situation à la situation présente, on constate que le plus souvent, aujourd'hui comme autrefois, l'argile pour les pots est extraite des mêmes endroits indiqués en 1915. Cela veut dire que l'exploitation de certaines „veines“ d'argile pour les pots durait souvent de nombreuses années, jusqu'à l'épuisement complet de la couche respective.

Ainsi, aujourd'hui encore, les potiers de Botoșani extraient l'argile des environs de la ville, de l'endroit nommé „la barrière Teac“, mentionné dans le tableau susdit.

Les potiers de Poiana — commune Rădeni (aujourd'hui district de Iași) prenaient l'argile pour la céramique noire, de l'endroit nommé „derrière la vigne“. À présent aussi, Poiana reste un puissant centre de potiers qui produisent une céramique noire qui conserve non-altérées les formes traditionnelles. La matière première provient toujours du lieu mentionné en 1915.

À Frumușica on trouve l'argile adéquate pour les pots dans la plaine des environs du bourg ; de même à Ștefănești, cependant qu'à Sulița on prend à la périphérie-est du bourg. À Fundu-Herței et Hudești l'argile pour les pots se trouve dans les pâturages du village. Les potiers de Mihăileni prennent la matière première de l'endroit nommé „à la terre glaise“.

Outils

Dans le processus de la fabrication des récipients de céramique on emploie plusieurs outils, qu'on trouve dans tous les ateliers de la zone :

- Le maillet pour battre l'argile, en bois de hêtre. (Fig. 1).
- La plane pour trancher l'argile et la rettoyer d'impuretés. (Fig. 2).
- La roue du potier, composée de la grande roue et la petite roue, unies entre elles par un axe de transmission, l'essieu. Dans la zone de Botoșani la petite roue s'appelle aussi „răgălie“ (à Ștefănești) et „vereșnic“ (à Hudești), la grande roue s'appelant „talpă“ (Hudești et Păltiniș). (Fig. 3).
- „Ficheșul“, une truelle trapézoïdale en bois, utilisée pour le lissage des pots pendant le travail. (Fig. 4).
- Le fil de fer, utilisé pour le détachement du pot fixé à la roue.
- Le têt — un récipient pour l'eau. (Fig. 5).
- Le banc ou la table pour pétrir l'argile. (Fig. 6).
- Le moulin à bras, utilisé à la mouture des colorants pour les „engobes“ („ghileală“) et pour l'ornementation ; il est formé d'un support en bois massif (une bûche) où l'on creuse une place pour deux petites meules. (Fig. 7).

Sur l'étagère de l'atelier du potier on trouve également un pinceau en soie, le corne pour faire les ornements, la cuillère et le cuiller pour verser les couleurs. (Fig. 8—11).

Les phases de l'usinage de la matière première

Dans la zone de Botoșani, comme d'ailleurs sur tout le territoire de notre pays, l'usinage de l'argile subit les mêmes procédés.

On met l'argile dans les fosses ou bassins spéciaux ayant des dimensions et des capacités différentes ; là elle est humectée et laissée quelques jours pour s'imbiber d'eau (deux jours à Fundu-Herței, Rădeni), 3—4 jours à Hudești, Mihăileni et même jusqu'à 4—5 semaines, d'après la qualité et la composition de l'argile respective.

Quand l'argile acquiert la consistance d'une pâte, elle est retirée de la fosse et mise sur une plateforme en bois où elle est fortement foulée pour la mélanger et devenir homogène (on utilise parfois dans ce but, le maillet).

Après cette opération, la terre glaise est ramassée „en moules“ de dimensions variées, après-quoi, à l'aide de la plane on élimine les impuretés. Cet outil ayant la forme d'une lame, était autrefois confectionné en acier de faux par les forgerons des villages ; à présent elle est achetée au magasin. De cette pâte ainsi mélangée et nettoyée, on en prend une boule qu'on pétrit de nouveau „au banc“ (longue table qui se trouve dans l'atelier du potier), avec le revers des mains. La boule est

divisée ensuite en boulettes, plus grandes ou plus petites, conformément à la forme et au volume des pots à confectionner à la roue.

LA ROUE DU POTIER. La technique du modelage des récipients comprend quelques étapes. On attache d'abord la boule d'argile au centre du grand disque de la roue du potier à l'aide du pied droit. La rotation doit s'exécuter dans le sens inverse des aiguilles de la montre. À l'aide du pouce de la main droite le potier fait un orifice au milieu de cette boule d'argile. Cet orifice s'élargit graduellement par la pression du pouce vers l'extérieur.

Tout en tournant la roue, le potier façonne le récipient, rehaussant l'argile à l'aide de la main, les parois du récipient s'amincissant graduellement. Le mouvement circulaire du disque de la roue donne au récipient une rondeur égale. (Pl. 15).

La main du potier contribue à la formation des épaules, du col et du bord du récipient, tout cela se réalisant par le circuit continu de la roue. Chemin faisant, les parois du récipient deviennent lisses à l'aide de la truelle. La dernière opération consiste dans la fixation de l'anse (au cas des pots et des cruches). (Pl. 16).

Les écuelles et les bols nécessitent un modelage plus simple par comparaison aux récipients aux parois hauts (cruches, jattes, jarres, etc.).

Le récipient ainsi formé, est détaché du disque à l'aide du fil de fer et posé soigneusement sur les étagères en bois, pour sécher (durant l'hiver, dans l'atelier du potier ; pendant l'été, dehors à l'ombre).

LE SÉCHAGE ET LA CALCINATION DES RÉCIFIENTS. Une condition pour un bon séchage c'est la température constante d'environ 25–30°. Pendant l'hiver le séchage dure jusqu'à 3–4 semaines, tandis qu'en été, 4–5 jours sont suffisants (en fonction de la qualité de l'argile).

Après le séchage suit la calcination des récipients dans les fours spéciaux. Si le processus présenté jusqu'ici est le même autant pour la céramique noire, que pour la céramique rouge, la calcination en est différente.

Au cas de la céramique rouge, on tient compte de l'arrangement des récipients dans le four, surtout en ce qui concerne les pots pour le lait et les tasses, ayant soin que les petits soient au milieu, protégés contre le feu, et les grands vers la marge du four.

Pour la calcination des pots on utilise du bois mou (peuplier, saule, sapin, etc.) qui assure une flamme puissante, „grande“ et „pure“. Après une combustion d'environ 10 heures, à une température de 700–800°, on laisse les pots refroidir, puis on les retire du four. La couleur rouge de la céramique est obtenue par l'oxygénation continuelle du four pendant la cuisson, le four ayant „la gueule ouverte“. L'oxygène de l'air oxyde le fer contenu dans les parois des récipients. Les gas produits par la combustion du bois sont rapidement évacués, cependant que les sels et les oxydes de fer sont réduits en oxyde ferrique. C'est la combustion oxydante qui diffère de la combustion réductrice rencontrée dans le cas de la céramique noire.

La céramique émaillée doit être cuite deux fois. Une fois pour l'obtention de la couleur et du corps des récipients et une seconde fois pour l'obtention de l'émail.

Après le séchage les pots sont mouillés dans du Kaolin, „engobe“, matière terreuse blanche apportée à Botoșani de Miercurea-Ciuc et à Ștefănești, de Sinnicolaul Mare. L'engobe est moulue et mélangée ensuite avec de l'eau, jusqu'à ce qu'on obtienne une pâte délayée, comme un lait dense. On introduit le vase dans ce mélange ou, parfois, on verse l'engobe sur le corps du pot. (Pl. 17).

En dessus de l'engobage le vase est ornémenté de divers motifs géométriques ou floraux, disposés sur l'épaule ou sur le ventre, à l'intérieur ou à l'extérieur. Ces motifs sont exécutés avec divers colorants, obtenus de la terre, du métal ou par voie industrielle. Les couleurs rencontrées le plus souvent dans la zone de Botoșani sont : le blanc, le vert, le bleu, le noir et le rouge.

Le procédé pour la préparation des couleurs est différent en fonction de la nuance et de la matière première dont on dispose. Le vert est ainsi préparé : un morceau de cuivre (oxyde de plomb) est mouillé dans de l'eau salée et laissé se couvrir de rouille dans un vaisseau où on l'asperge souvent à l'eau. Ensuite il est introduit dans le four à une température d'environ 1200°, après quoi on l'en retire et on détache la rouille. Ce qu'on en obtient, c'est l'essence, qu'on mélange, en proportions différentes avec le kaolin (100 gr. pour 1 kilo de kaolin) ; moulu 3—4 fois, ce mélange devient une solution de couleur verte.

La couleur noire est obtenue toujours d'un métal. On met un morceau de tôle dans le four en l'y laissant quelque temps. Le résultat est moulu et broyé ; on en obtient un noir tirant vers le brun.

Le rouge est obtenu d'une terre rouge, riche en fer et en manganèse, la proportion du dernier donnant la nuance désirée. On met cette terre au four, on moule et on mélange à l'eau (mi-cru, mi-brulé).

Le bleu de l'oxyde de cobalte est une couleur qui coûte cher, étant importé de l'Allemagne. C'est pourquoi on l'utilise avec économie dans l'ornementation de la céramique de la zone.

Les nuances du bleu on les obtient par la dilution avec du kaolin (engobe).

Après une première cuisson, les vases sont décorés et enduits d'émail (une couche mince, luisante et transparente, qu'on obtient de l'oxyde de plomb : la litharge ou la glaçure). Celle-ci est moulue 2—3 fois et mélangée de quartz et d'eau en proportion de 50% (Ștefănești).

L'émail est obtenu du plomb (poudre rouge), moulu et mélangé de sable quartzueux de Cacica dans la proportion suivante : pour 15 kg d'émail on met 4 kg de sable, on moule de nouveau le mélange et on ajoute de l'eau jusqu'à en obtenir une émulsion comme un lait plus dense.

On tourne le vase à la main, tandis que l'émail est versé à la louche. L'émail de l'intérieur des vases est plus mince que celui de l'extérieur.

Les vases émaillés sont mis à sécher, après quoi ils sont de nouveau mis au four à une température d'environ 1 000—1 200°, pendant à peu près 10 heures. On les retire du four quand ils sont refroidis.

Durant les 10 heures qu'ils restent au four, l'émail adhère par fusion à la surface des vases, devenant dur et incolore.

Pendant la cuisson des pots pour la fixation de l'émail, des réactions chimiques ont lieu, qui donnent de la résistance aux parois des vases. L'émail (oxyde de plomb rouge), formé de cristaux rouges carrés, provenant du plomb réchauffé à une température dépassant 480°C, acquiert une dureté accrue (9,27) et s'appelle litharge — difficilement soluble à l'eau (1/7 000) ; l'émail (la litharge) peut atteindre le point de fusion même à la température de 884°.

La condition optimale pour la cuisson de l'émail c'est une température dépassant 900°C. Dans ce cas on obtient un émail luisant. Toutes les fois qu'on n'arrive pas à cette température, l'émail reste sans éclat.

À Botoșani, comme procédé isolé relaté par le potier Pomirleanu Démètre âgé de 78 ans, on rencontre la double cuisson de l'émail. La première fois à une température de 300—500° pendant 10 heures. Après cet espace de temps, on retire les vases du four, on les enduit encore une fois avec

de l'émail et on les met une seconde fois au four pendant 12 heures, à une température de 950 — 1 000°C.

Comme résultat de cette double opération, l'émail ne s'écaille plus à l'humidité, devenant très résistant. Ce procédé n'est pas rencontré dans le reste de la zone, pour divers motifs : économie de temps, de matériaux, de bois, etc.

TYPES DE FOURS À la suite des fouilles archéologiques, on a découvert à Truşeşti et Botoşani (la colline de Cătămărăşti), des fours pour la poterie appartenant au troisième siècle de notre ère (culture Sintana-de-Mureş-Cerniaşov)⁵⁶). Le four proprement dit était formé de deux chambres superposées ; dans la chambre d'en bas on allumait le feu et dans l'autre on brûlait les pots. Les deux étaient enduites de terre glaise. Entre la chambre du feu et la chambre de cuisson il y avait une grille perforée. La grille était faite de plusieurs couches de terre glaise soutenues à l'aide de plusieurs verges de bois entrelacées (Botoşani). Au four no. 1 de Truşeşti la grille était dressée en terre naturelle, au-dessus de laquelle on avait appliqué une couche épaisse de terre glaise, ayant un pilier central de soutènement ; la grille du four no. 2 était appuyée à un mur médian⁵⁶). La même grille apparaît à ce four également, mais avec un autre système de soutènement⁵⁷). (Pl. 18) (Fig. 12, 13).

D'après leur forme et le type de l'âtre, les fours actuels pour la céramique de la zone de Botoşani sont de deux catégories⁵⁸).

1. Fours ayant la forme d'un tronc de cône

2. Fours sémi-sphéroïdaux-ovoïdes.

Les fours en forme de tronc de cône se divisent à leur tour en fours en forme de tronc de cône sans âtre organisé qui consiste en une fosse pour la cuisson des vases d'argile, utilisée à la calcination de la céramique noire, qu'on rencontre également en d'autres zones du sud-est de l'Europe⁵⁹); il s'agit d'une fosse creusée dans la terre, ayant une profondeur de 1,50 m avec un diamètre de 2,50 m qui se rétrécit vers la gueule jusqu'à 1 m. Il a une seule bouche à feu (50 × 40 cm) creusée dans le fossé d'accès. C'est la plus simple forme de four. Dans la zone de Botoşani, on ne le rencontre qu'à Ştefăneşti. (Pl. 19, 20). (Fig. 14).

Le deuxième type de four en forme de tronc de cône est représenté par le four ayant l'âtre organisé⁶⁰), rencontré dans la zone de Botoşani à Hudeşti, Frumuşica, Rădeni. À Hudeşti il s'agit d'un four en forme de tronc de cône, construit à la surface du sol, ayant un diamètre de 1,60 à la base et de 1,10 m en haut. Il a deux bouches latérales, l'une pour l'introduction des vases (42 × 62 cm) et l'autre comme „bouche à feu“ (60 × 40 cm), par laquelle on introduit le bois. Au dessus il y a un tuyau droit, haut de 3 m. À l'intérieur on construit, en briques, 4 rangées de flammes d'un côté et trois de l'autre. Sur les côtés latéraux du four il y a deux constructions de forme trapézoïdale, en briques, qui peuvent avoir ou non, des bras (Fig. 15).

Toujours dans la catégorie des fours en forme de tronc de cône, à âtre organisé, entre aussi le four „à chevaux“⁶¹). On rencontre ce four à Rădeni—Frumuşica. Il s'agit d'une fosse creusée dans la terre ayant une profondeur de 1,50 m, et un diamètre de 2 m à sa base ; le diamètre de la bouche est de 0,60 m et un âtre qui sert aussi de support pour l'arrangement des vases. L'âtre est construit en briques ayant un sentier au milieu. (Fig. 16).

Les types de fours les plus répandus dans la zone recherchée sont les fours sémi-sphéroïdaux-ovoïdes, qui à leur tour se divisent en fours à tuyau et fours sans tuyau, suivant la manière dont est dirigée la fumée⁶²).

Dans la zone de Botoșani on rencontre des fours à tuyau à Hudești, Frumușica, et sans tuyau à Lișna, Rădăuți-Prut, Darabani, Fundu-Herței, Smirdan et Sulița. (Pl. 21 a, b).

Les fours sémi-sphéroïdaux-ovoïdes sans tuyau ressemblent à des amas de terre allongés, cependant qu'en section ils ont la forme d'un oeuf⁶³). Quelle en est la méthode de construction? On prépare d'abord la place sur la surface du sol, où l'on construit l'âtre en briques; on construit ensuite les murs du même matériel. Parfois le mur est partiellement enterré (Lișna). Le four a, comme on l'a déjà dit, la forme d'un oeuf renversé et deux bouches: la bouche à feu et la bouche par laquelle on introduit les vases. Les bouches sont placées aux deux extrémités. (Fig. 17, 18). À une distance variant entre 50—60cm à partir de la bouche à feu, à l'intérieur du four, on installe „la chèvre“. Elle est construite en briques, à l'extrémité antérieure du four. La base de „la chèvre“ a une longueur d'une brique et demie, son corps s'élargissant graduellement jusqu'à deux briques. „La chèvre“ a d'ordinaire deux bras, formés à leur tour de deux briques adossées au mur et enduites de terre glaise⁶⁴). (Fig. 19).

En partant de la bouche à feu, d'un côté et de l'autre de „la chèvre“, on construit, en briques, le long du four, deux sentiers pour la pénétration des flammes. Quand le four a un tuyau, il est placé au milieu.

Les fours de Darabani et Hudești ont des „chèvres“ sans bras. Quel est le rôle de „la chèvre“? Le feu mis au bord du four, dégage une chaleur qui doit être diffusée le plus uniformément possible à son intérieur, „pour que les flammes arrivent sans effort aux pots“⁶⁵).

Dans le quartier des potiers de Botoșani on rencontre un type évolué de four⁶⁶). Il est semblable au four „à chèvre“ et grille à tuyau. Il est bâti à la surface, ayant deux bouches à feu et un tuyau. Ce qui différencie le four de Botoșani des autres, c'est le mur, la grille à orifices et pieds, c'est-à-dire „la chèvre“ („stender“). L'air chaud pénètre à l'intérieur du four par la grille installée vers le fond. Par ses caractéristiques, c'est un four à réverbération⁶⁷). (Fig. 18). De l'étude de ces fours pour la céramique existants dans la zone de Botoșani, on peut tirer la conclusion qu'ils conservent dans leur construction certains éléments qu'on peut observer déjà dès l'époque des migrations, découverts à Trușești et Dealul Căramidăriei-Botoșani, qui s'encadrent eux aussi, dans la catégorie des fours à âtre⁶⁸). (Fig. 20).

Les catégories et les formes des récipients

Les récipients de céramique de la zone étudiée revêtent une diversité de formes, conformément à leur fonction utilitaire. Tous ces récipients sont utilisés dans le ménage, pour la préparation, la conservation et le transport des aliments. Des objets destinés en général à l'embellissement des habitations, n'en furent pas confectionnés dans la zone. D'après la fonction pratique qu'ils remplissent, les récipients se divisent en: récipients pour la conservation des victuailles, récipients pour la préparation de la nourriture, récipients pour servir le manger, récipients pour le transport des aliments, récipients pour conserver les boissons, récipients pour servir la boisson.

Dans la catégorie des récipients pour conserver les aliments entrent: les bocaux, les jattes et les jarres, récipients volumineux (15—20 l) et de forme adéquate à la fonction qu'ils remplissent. Ainsi le bocal où l'on conservait la graisse, était plus petit que la jatte, de forme ovoïdale, ayant le bord large, le col court et la base rétrécie.

La jatte, utilisée pour la conservation des légumes saumurés et parfois de la graisse, a une forme ovoïdale, avec les épaules rehaussées sur lesquelles il y a deux anses perpendiculaires spécifiques pour la céramique moldave. La jatte est rétrécie vers sa base, qui est petite par rapport au volume du récipient. La bouche large, avec le bord légèrement retroussé en dehors, appartient également au type moldave. (Pl. 22).

Étant donnée la fonction de ces récipients, ils sont émaillés, le plus souvent sans ornements (les jattes sont de couleur brique, les bocaux étant d'habitude colorés de vert, rarement avec des motifs floraux). (Pl. 23).

Les jarres (hîrgaie) sont des récipients de forme cylindrique, avec deux anses sur le bord, ayant une capacité de 10–15 l. La forme de ce récipient dont l'origine remonte dans la préhistoire démontre étant identique à un récipient appartenant à la Station dace Poieniști–Tecuci, ainsi que le (hîrgăul" Fl. B. Florescu dans „La céramique noire de Marginea“, E.S.P.L.A., 1958). (Pl. 24).

Le mieux représentée c'est la catégorie des récipients pour préparer la nourriture. Surprenante à ces pots c'est la même ligne des jattes, ayant un profond filon dans la tradition de la céramique locale : forme ovoïdale, épaules rehaussées, ouverture large, base rétrécie et une petite anse attachée au bord.

Le pot est émaillé à l'intérieur et à l'extérieur, le plus souvent sans ornements. (Pl. 25).

Les pots pour bouillir les boulettes de viande hachée enveloppées dans des feuilles de vigne ou de chou, de forme ovoïdale, ont deux petites anses sur le bord et la base rétrécie. Comme dimensions, ils ont 30 cm de haut et un diamètre d'environ 15 cm à la bouche et une circonférence d'environ 1 m. Autrefois ce pot était toujours présent dans la cuisine de chaque ménage et on l'utilisait aux fêtes ou autres occasions : noces, repas mortuaires, etc. (Pl. 26).

Dans la catégorie des pots pour préparer la nourriture entrent aussi les „marcotețe“ (pour la mouture des graines du pavot), les „durușleag“ (pour filtrer les pâtés farcis de fromage), „răvarul“ (grande écuelle pour pétrir la pâte) et les pots pour les dérivés du lait.

Les vases pour moudre les graines de pavot („marcotețe“) étaient exécutés à Mihăileni et Hudești il y a 30–40 ans. Ils sont en forme de tronc de cône, avec le bord droit, la base coupée net, hauts d'environ 15 cm, le diamètre de la bouche étant de 34 cm et celui de la base d'environ 15 cm. (Pl. 27).

Ces vases ne sont pas émaillés à l'intérieur, ayant même certaines irrégularités sur les parois intérieurs pour mieux réaliser le broyage des graines. Ils n'ont pas d'ornements.

Les vases pour filtrer les pâtés farcis de fromage („durușleag“) ont la même forme, à la seule différence que le corps tout entier est perforé pour laisser l'eau s'écouler. Ils sont émaillés à l'intérieur et ne sont pas ornements (dimensions : hauts d'environ 15 cm, le diamètre de la bouche d'environ 34 cm et le diamètre de la base d'environ 15 cm) (Pl. 28).

Les grandes écuelles pour pétrir la pâte („răvarele“) ont une capacité d'environ 15 l. Dans la collection du Musée du district de Botoșani il y en a un tel récipient daté de 1903, réalisé à Botoșani par le potier Pomirleanu Démètre. Il est en forme de tronc de cône, avec le bord et la base droits, émaillé à l'intérieur et joliment ornementé de motifs végétaux. Dimensions : hauteur 23 cm, diamètre de la bouche 60 cm, largeur 4 cm, diamètre de la base 23 cm. (Pl. 29).

Un des pots spécifiques à la céramique moldave c'est le pot pour le lait („puișor“), de couleur noire ou rouge, ayant la même base rétrécie caractéristique („unchi“ ou „cant“), le col allongé et la bouche large („usna“), les grands pots ayant aussi un bec („gîrlici“, „vrană“). Ce pot a lui aussi

un élément caractéristique : l'anse („pipea“) petite par rapport au volume du récipient. Dimensions : hauteur environ 27 cm, diamètre de la bouche environ 15 cm, diamètre de la base environ 12 cm. Ces pots sont émaillés et sans ornements. (Pl. 30).

La catégorie des récipients pour le transport des aliments est représentée par „bitca“. Ce pot n'était produit que par les potiers de Mihăileni. Il était utilisé pour le transport de la soupe destinée aux ouvriers agricoles. Il s'agit d'un broc à base droite, large, au col très étroit, à anse petite. On versait dedans le potage aigre, on bouchait d'un bouchon de „mamaliga“ et on pouvait ainsi le transporter facilement à grandes distances. Il était émaillé et sans ornements. (Fig. 21).

Pour la conservation des boissons (le vin, la tzuica, l'eau) on utilisait les cruches, qu'on fabrique aujourd'hui encore. Ayant une capacité de 15–20 l. de forme sphéroïdale caractéristique, avec un col autour de l'orifice, la cruche a une petite anse collée au col qui est haut et le bord un peu retroussé ; la base est très étroite. Dimensions : environ 35 cm de haut, hauteur du col 2–3 cm, diamètre du col environ 4–5 cm, diamètre de la base environ 11 cm.

Les cruches étaient émaillées et joliment ornementées. (Pl. 31, 32).

Pour extraire le vin d'un tonneau on utilisait des vases au fond large, au col petit et très étroit, avec une anse et ayant une capacité de 3 jusqu'à 5 litres. On les nommait „lapcani“. Ces vases étaient travaillés uniquement à Mihăileni. (Pl. 33).

Les vases dans lesquels on servait le manger étaient l'écuelle et le plateau.

En forme de tronc de cône, le bord („usna“) droit, la base droite, coupée net, les écuelles de la zone se caractérisent par des dimensions plus grandes que les écuelles des autres régions du pays (la Valachie, le Banat, etc.). Les dimensions en sont les suivantes : hauteur environ 5–7 cm, le diamètre de l'ouverture environ 20 cm, le diamètre de base environ 8 cm, la largeur du bord environ 2 cm. D'habitude elles sont émaillées et ornementées. (Pl. 34).

Les plateaux avaient la même forme de tronc de cône, le bord droit et la base coupée net, comme les écuelles — seulement avec des dimensions plus grandes. D'habitude ils étaient émaillés et ornementés. (Pl. 35.)

La tasse pour l'eau est plus petite, ayant la bouche large par rapport à son volume, la base étroite et l'anse petite. Dimensions : Hauteur environ 9 cm, diamètre de la bouche environ 9 cm, diamètre de la base environ 5 cm. Les tasses s'appelaient aussi „filigean“ dans la zone de Mihăileni. (Pl. 36).

En étudiant les formes de la céramique produite dans la zone de Botoșani, on observe que la tradition est respectée par la conservation de la ligne ovoïdale et les épaules hautes (les jattes et les pots), le bord étroit par rapport au corps du vase, la bouche large et l'anse petite.

En général, l'anse petite apparaît aux jattes en position verticale, constituant une note caractéristique pour la céramique traditionnelle moldave. Le même caractère local est évident également dans la ligne des écuelles, des „marcotețe“ (pots pour la mouture des graines), des „durușleag“ (filtres) ; de même la forme en tronc de cône, la base coupée net et le bord droit rehaussé.

La céramique noire produite dans la zone (pots, tasses, écuelles, „hirgaie“ (jarres de forme cylindrique), etc., maintient les formes préhistoriques⁶⁹).

Les pots pour le lait caillé, avec des formes allongées, ont des analogies dans la céramique dace⁷).

Le répertoire des formes rencontrées n'est pas aussi riche qu'en d'autres zones (Banat, Olténie, etc.), mais présente quand même une diversité qui s'encadre dans l'unité typologique caracté-

téristique à la Moldavie, qui peut être aisément saisie. Cette diversité apparaît plus évidente à Mihăileni et Botoșani, où à la longue se sont accumulées certaines catégories de récipients qu'on ne rencontre pas ailleurs. Les grandes écuelles pour pétrir la pâte („răvarele“) par exemple, n'étaient travaillées qu'à Botoșani, cependant que les vases pour moulin à grains („marcotețe“) uniquement à Mihăileni, où l'on confectionnait aussi les tasses et les „bitca“ (pour le transport des aliments liquides). (Fig. 22).

Dans la forme et la ligne de certains récipients produits dans la zone, on peut distinguer plusieurs caractéristiques spécifiques. C'est le cas de l'écuelle en forme de tronc de cône qui, dans les temps anciens avait une particularité digne à signaler pour sa forme : „la chaise“ (une interruption de la ligne qui donne le contour habituel de l'écuelle).

L'écuelle „à chaise“ accentue une fois de plus l'héritage d'une tradition perpétuée jusqu'à nos jours dans la céramique de la zone. (Fig 23).

On peut distinguer aussi certaines différences qui apparaissent d'un centre à l'autre. Ainsi par exemple, à Mihăileni on produisait des tasses à patte, tandis qu'à Botoșani ces tasses en avaient le fond aplati. (Fig. 24, 25).

En général, on peut dire que les formes de la céramique dans la zone étudiée sont parfaitement adaptées à leur fonction utilitaire, chaque détail correspondant à certaines nécessités pratiques.

L'ORNEMENTATION

Si dans le processus de la production des récipients l'homme avait le rôle primordial, le travail étant difficile et demandant autant d'entendement et d'habileté, que de force physique, pour l'ornementation des vases, où il faut du talent et de l'imagination, le travail était confié aux femmes.

Pour l'ornementation des vases on utilisait les outils connus dans le pays tout entier : le come et le pinceau.

Le come est un corne de bête utilisé comme récipient, terminé au bout par une plume d'oie.

Le pinceau est fait de quelques crins de veau attachés à un morceau de bois.

Après l'engobage et le séchage des pots, on commençait l'ornementation. Le pinceau et le come s'utilisaient ensemble ou séparément.

Une autre technique dans l'ornementation des vases rencontrée seulement à Mihăileni, c'était le sgraffite. Dans ce but on utilisait un style (un clou) avec lequel on égratignait l'engobage du vase de sorte que la couleur du fond apparaisse suivant les motifs dessinés. Il paraît que le procédé soit emprunté à la Bucovine ou au Maramouresh par les potiers de Mihăileni, les autres potiers de la zone ne l'utilisant pas. La peinture mouchetée diversement colorée, l'écoulement des couleurs, sont autant de procédés qui appartiennent à une technique décorative nouvelle (XX-e siècle). (Pl. 37).

La céramique de la zone de Botoșani se distingue par une sobriété particulière dans l'ornementation, par comparaison à la céramique des autres centres du pays (Horezu, Oboga, Negrești-Oaș, etc.). Elle est sobre, bien dosée, sans excès, sans ajouts superflus, s'encadrant dans le style unitaire de l'ornementation moldave par la gamme des motifs déployés, par le caractère et la manière propre de l'interprétation.

Une note caractéristique de la céramique moldave c'est le fond blanc sur lequel sont parsemés les motifs aérés, ayant chacun sa personnalité (Pl. 38).

En général, dans l'ancienne ornementation on rencontre une gamme variée de motifs géométriques, basée en particulier sur les lignes et les jeux de lignes. (Pl. 39). À côté de la ligne droite (raie), apparaît la ligne sinueuse. La ligne en spirale est appelée en termes locaux soit „colimaçon simple“, soit „colimaçon double“. La ligne en zig-zag, superposée sur un registre de lignes parallèles, est connue dans la zone sous le nom de „bande“ ou „zig-zag mouillé“. (Fig. 26 — 31). (Pl. 40).

En dehors des motifs linéaires, il y en a également d'autres réalisés de pois. (Fig. 32, 33). Alors qu'ils en sont groupés différemment, on forme les motifs connus dans la zone sous le nom de „lunettes“. (Fig. 34).

Le petit sapin apparaît fréquemment dans l'ornementation de la céramique ancienne, tout seul ou associé à d'autres motifs. (Pl. 41). (Fig. 35, 36).

- BÎTCĂ** — pot de céramique à col très étroit et petite anse, utilisé pour le transport de la soupe aigre aux ouvriers agricoles pendant les travaux champêtres
- COLBEC** — motif géométrique réalisé d'un jeu de lignes courbes (en colimaçon)
- DUR UȘLEAG** — vase de céramique en forme de tronc de cône, perforé, pour l'écoulement de l'eau
- FICHEȘ** — Spatule en bois de forme trapézoïdale, utilisé par les potiers pour le polissage de la poterie à l'extérieur
- FUS** — axe de transmission à la roue du potier (essieu)
- FILIGENIE** — petite tasse à ouverture large, pour boire l'eau
- GHILEALĂ** — pâte délayée obtenue par un mélange de terre blanche broyée et d'eau (engobe)
- GLASURĂ** — émail pour les vases de céramique obtenu d'un mélange d'oxyde de plomb (Pb O) et de quartz (si O₂) qu'on trouve à l'état amorphe dans le sable (glaçure)
- HÎRGĂU** — vase de forme cylindrique, à deux anses, ayant une capacité de 10—15 l
- HÎRBĂRIE** — quartier des potiers à Botoșani
- LITARGĂ** — litharge (oxyde de plomb obtenu par la fusion du métal à une température haute, utilisé dans la céramique)
- MARCOTEȚ** — vase de céramique en forme de tronc de cône, non-émaillé, utilisé à la mouture des graines de pavot
- OCHELARI** — motif décoratif rencontré sur la céramique de la zone, réalisé d'une combinaison de pois
- PIPCA** — nom local donné à l'anse des vases
- PUÎȘOR** — pot de céramique pour le lait, à base étroite, col allongé et ouverture large
- RĂGĂLIE** — nom local (Ștefănești) pour indiquer le petit disque de la roue du potier
- RĂVAR** — grand vase de céramique pour pétrir la pâte, en forme de tronc de cône, ayant une capacité de 15 l.
- ROIRE** — déplacement de certains potiers d'un centre céramique à un autre, pour pratiquer ailleurs leur métier
- STRAIF** — motif géométrique rencontré dans la zone dans l'ornementation de la céramique, réalisé d'une ligne en zig-zag superposée sur un registre de lignes parallèles
- TALGER** — vase de céramique en forme de tronc de cône (plateau), ayant la base droite, étroite et une petite anse
- ȚAPCANI** — pots de céramique pour le vin, à petit col étroit, ayant une capacité de 3—5 l.
- USNA** — l'ouverture large du pot pour le lait
- UNCHI** — la base étroite du pot pour le lait
- VEREȘNIC** — nom local (Hudești) pour le petit disque de la roue du potier

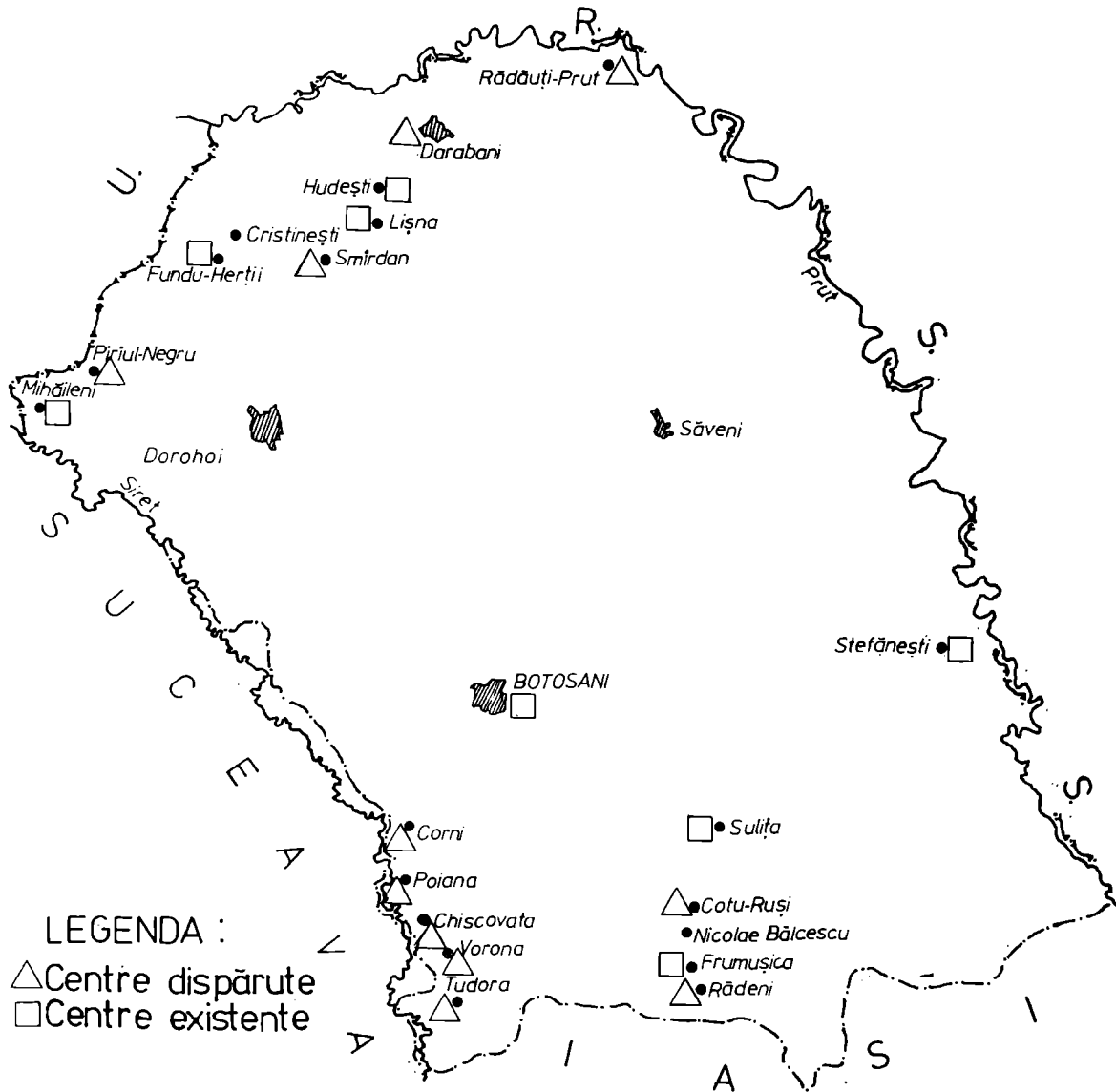

1

1

- Fig. 1. Mellot
 Fig. 2. Large knives
 Fig. 3. Potter's wheel
 Fig. 4. Fiches
 Fig. 5. Pot for water
 Fig. 6. Trunk
 Fig. 7. Grinding device
 Fig. 8. Painting brush
 Fig. 9. Horn
 Fig. 10. Spoons
 Fig. 11. Large spoon
 Fig. 12, 13. Kiln nr. 1 in Truşeşti
 Fig. 14, 15. Ground-hole for pots burning, Ştefăneşti
 Fig. 16. Kiln with "horses". Rădeni — Frumuşica
 Fig. 17, 18. Semi-spheroid-ovoidal kiln. Lişna
 Fig. 19. "Deer"
 Fig. 20. Kiln with reverberance. Botoşani
 Fig. 21. Bitca — large pot for victuals
 Fig. 22. Répertoire of the shapes for the pots in Botoşani area
 Fig. 23. Plate with "chair"
 Fig. 24. Cup with support. Mihăileni
 Fig. 25. Cup without support. Botoşani
 Fig. 26. Ornament of straight lines. Frumuşica
 Fig. 27. Ornament of waved lines. Vorona
 Fig. 28. Ornament of spiraled lines. Hudeşti
 Fig. 29. Simple "colbec" — ornament. Hudeşti
 Fig. 30. Double "colbec" — ornament. Hudeşti
 Fig. 31. Ornament entitled "zigzag on wt paste". Mihăileni
 Fig. 32, 34. Motives composed of spots. Mihăileni Hudeşti
 Fig. 35, 36. Two variants of fir-tree ornament. Suliţa, Hudeşti
 Fig. 37. Star ornament. Botoşani
 Fig. 38. Sun ornament. Mihăileni
 Fig. 39, 40. Flowers — ornaments, Frumuşica, Mihăileni
 Fig. 41. Fruits — ornaments. Botoşani
 Fig. 42, 43. Wings — ornaments. Botoşani
 Fig. 44, 45. Mixture of motives (lines, spots, flowers)
 Fig. 46, 47. Place of the ornaments on cups and pots. Mihăileni, Ştefăneşti
 Fig. 48—50. Place of the ornaments on plates
 Fig. 51, 52. Place of ornaments on cups

- Fig. 1. Maillet (marteau en bois)
 Fig. 2. Plane (du potier)
 Fig. 3. La roue du potier
 Fig. 4. Spatule en bois, de forme trapézoïdale, utilisée par les potiers pour le polissage de la poterie à l'extérieur
 Fig. 5. Vase pour l'eau
 Fig. 6. Bane
 Fig. 7. Moulin
 Fig. 8. Pinceau
 Fig. 9. Corne
 Fig. 10. Cuillères
 Fig. 11. Cuillères à pot
 Fig. 12, 13. La four no. 1 de Truşeşti
 Fig. 14, 15. La fosse pour brûler les pots. Ştefăneşti
 Fig. 16. Four à chevaux. Rădeni, Frumuşica
 Fig. 17, 18. Four semi-sphéroidal-ovoïde (Lişna)
 Fig. 19. „La chèvre"
 Fig. 20. Four à réverbération. Botoşani
 Fig. 21. Pot de céramique, au col très étroit et une petite anse, utilisé pour le transport du manger aux ouvriers agricoles pendant les travaux champêtres
 Fig. 22. Le répertoire de la forme des vases de la zone de Botoşani
 Fig. 23. L'écuelle „à chaise"
 Fig. 24. Tasse à patte. Mihăileni
 Fig. 25. Tasse sans patte. Botoşani
 Fig. 26. Ornement formé de lignes droites. Frumuşica
 Fig. 27. Ornement formé de lignes ondulées. Vorona
 Fig. 28. Ornement forme de lignes en spirale. Hudeşti
 Fig. 29. Colimaçon simple. Hudeşti
 Fig. 30. Colimaçon double. Hudeşti
 Fig. 31. Ornement „en zig-zag" exécuté sur une surface humide
 Fig. 32—34. Motifs à pois. Mihăileni, Hudeşti
 Fig. 35, 36. La petit sapin en deux variantes. Hudiţa, Hudeşti
 Fig. 37. L'étoile — ornement. Botoşani
 Fig. 38. Le soleil — ornement. Mihăileni
 Fig. 39—40. Fleurs — ornement. Frumuşica, Mihăileni
 Fig. 41. Fruits — ornement. Botoşani
 Fig. 42, 43. Ailes de chauve — sourir. Botoşani
 Fig. 44, 45. Combinaison de motifs (lignes, pois, fleurs)
 Fig. 46, 47. L'arrangement de l'ornement sur les cruches et les jarres
 Fig. 48—50. L'arrangement de l'ornement sur les écuelles
 Fig. 51, 52. L'arrangement de l'ornement sur tasses et les pots.

Harta cu centrele de ceramică din zona Botoșanilor.

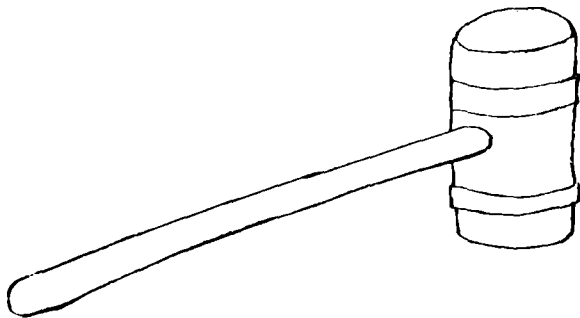

Fig. 1 — Mai pentru bătut lutul.

Fig. 2 — Cuțitoaie.

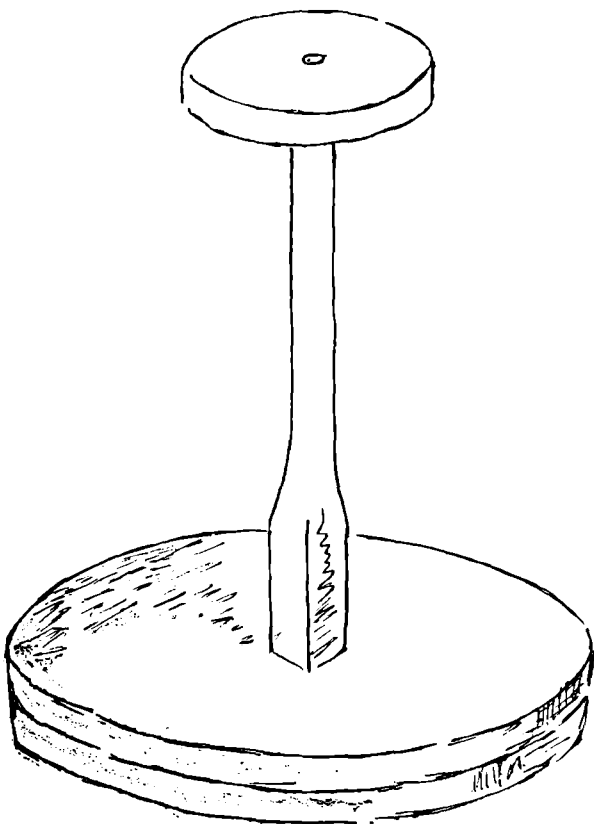

Fig. 3 — Roata olarului.

Fig. 4 — Ficheș.

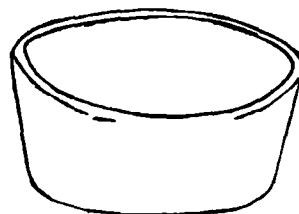

Fig. 5 — Vas pentru apă.

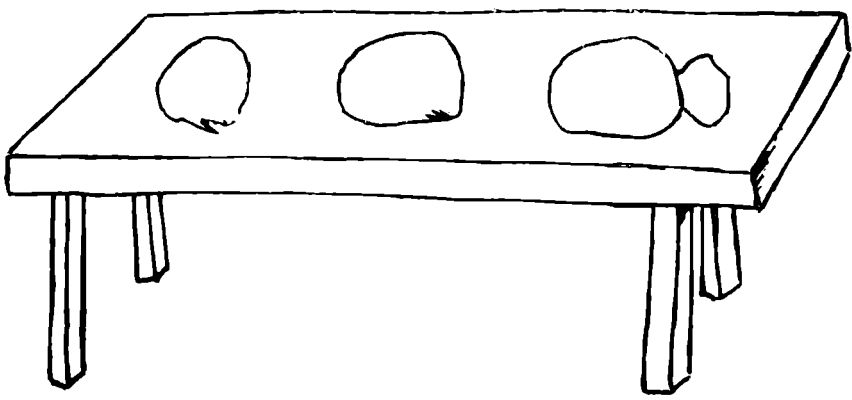

Fig. 6 — Laviță.

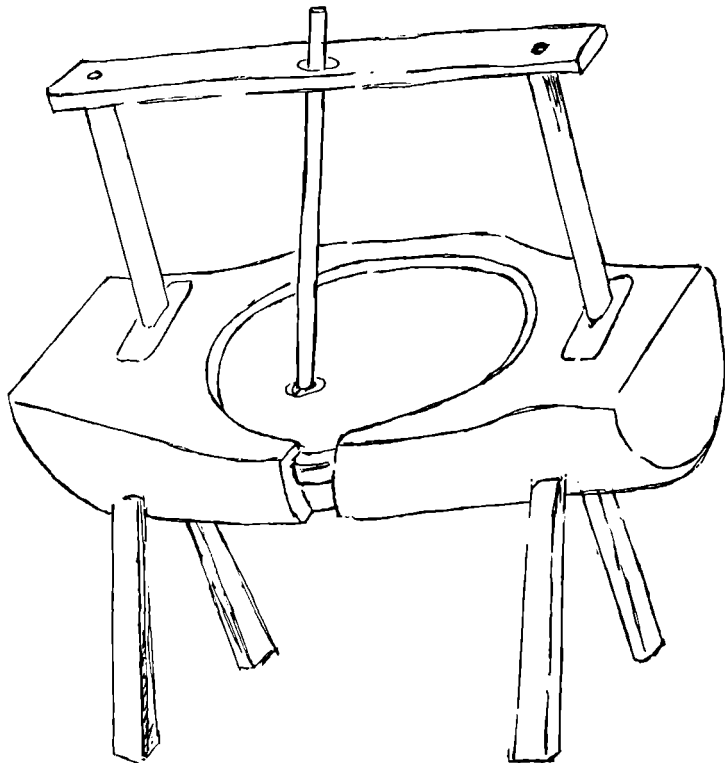

Fig. 7 — Rîșniță.

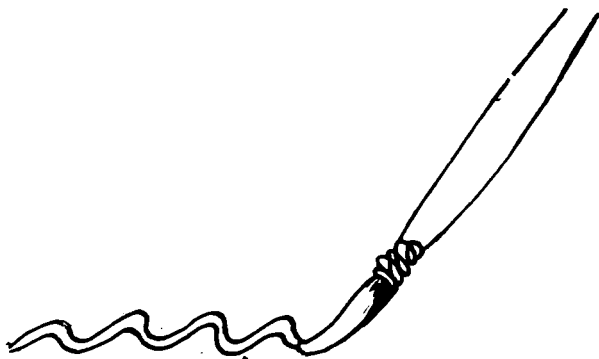

Fig. 8 — Pensulă.

Fig. 10 — Linguroi
pentru vopsea.

Fig. 11 — Lingură pentru ghileală.

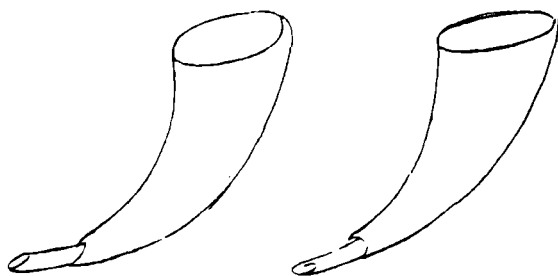

Fig. 9 -- Corn pentru înflorat.

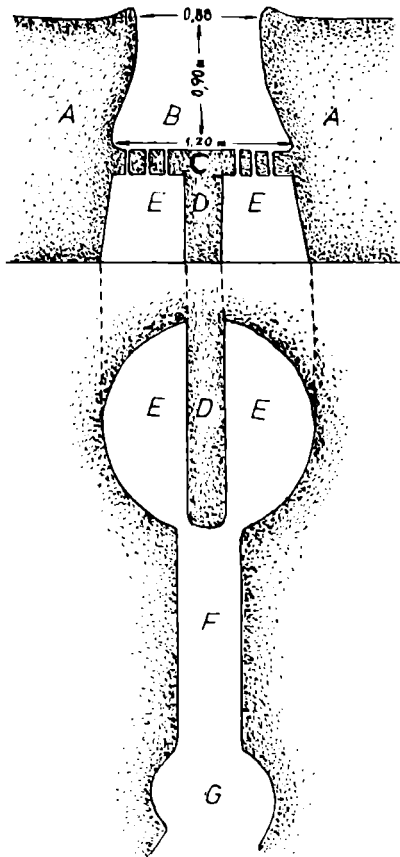

Fig. 12 — Reconstituirea cuptorului nr. 1 de la Trușești, punctul „La Cuha” (după Fl. B. Florescu și A. Nițu). Secțiunea perpendiculară pe direcția gurii de foc.

- A — perete de lut natural.
- B — colacul care împiedică prelingerea apei în cuptor.
- C — grătarul din lut crușat.
- D — peretele median de sprijin al grătarului din lut crușat.
- E, E' — focăriile.
- F — culoarul de foc.
- G — groapa de deservire.

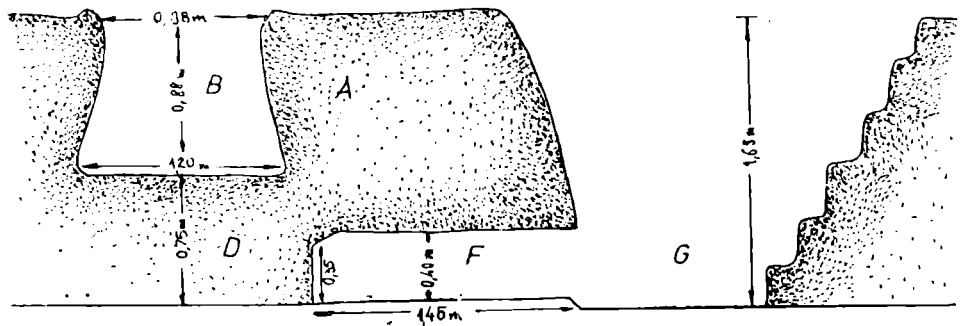

Fig. 13 — Reconstituirea cuptorului nr. 1 de la Trușești, punctul „La Cuha”, de Fl. B. Florescu și A. Nițu. Secțiune în lungul gurii de foc.

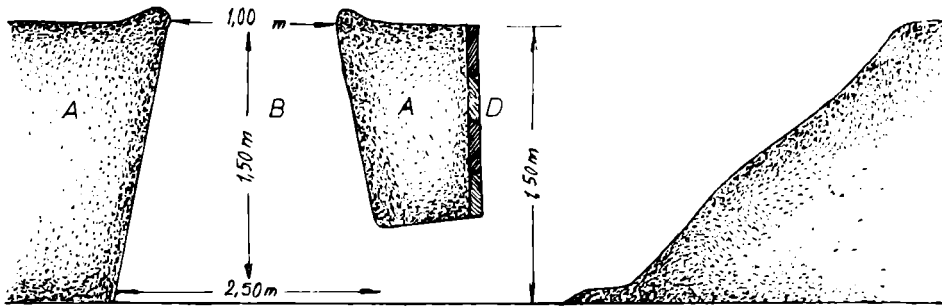

Fig. 14 — Groapa de ars vase de la Ștefănești :

- A — peretele din lut natural.
- B — interiorul.
- D — scânduri care sprijină peretele.

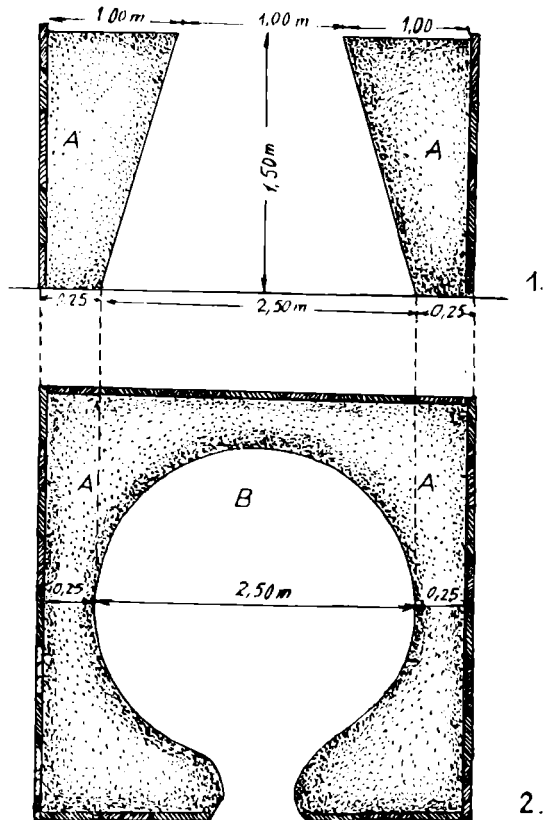

Fig. 15 — Secțiune verticală (1) și secțiune orizontală (2) prin groapa de ars vase de la Ștefănești.

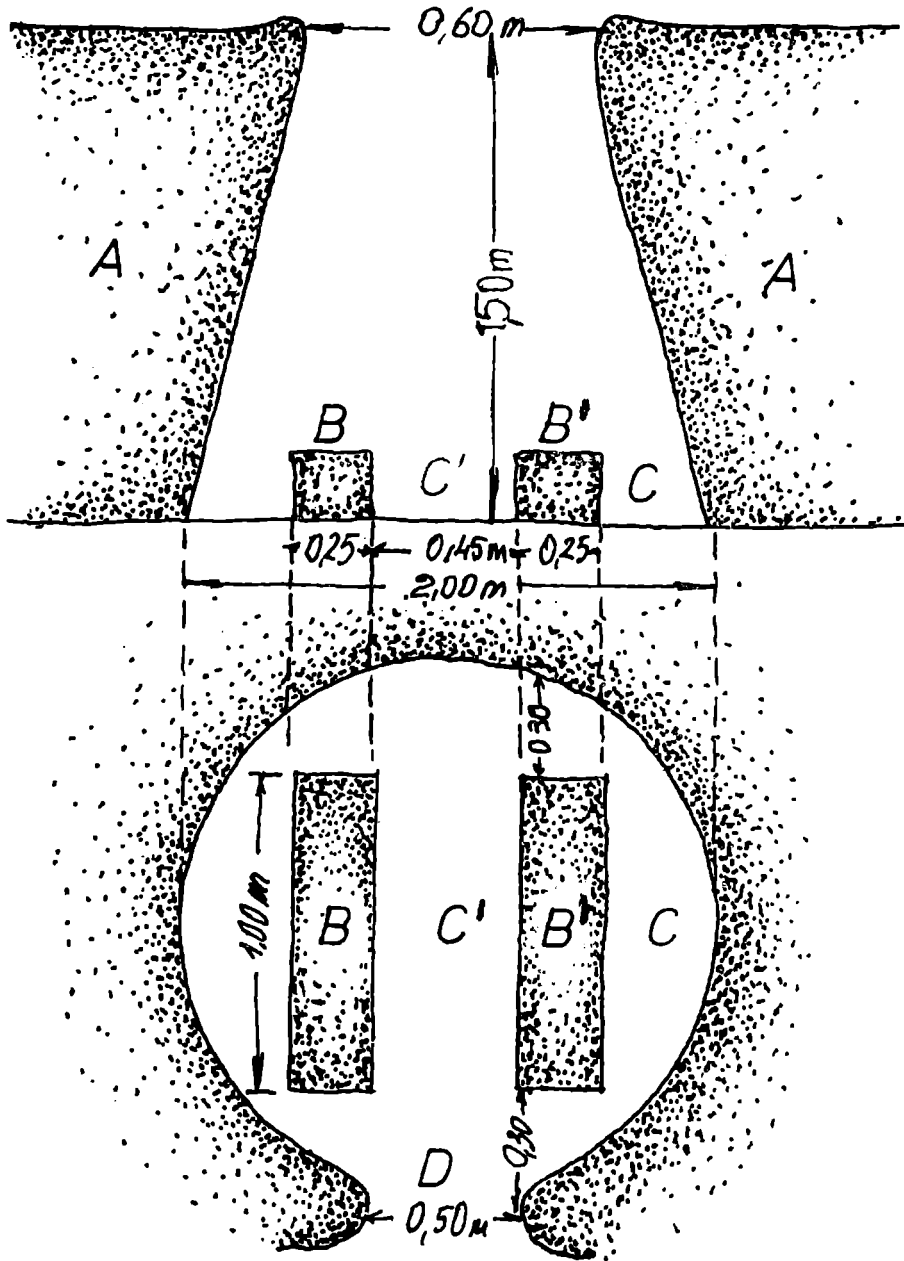

Fig. 16 — Cuptorul cu doi „cai” de la Rădeni — Frumușica (în prezent nefolosit):
 A — perete din lut natural.
 B, B' — „cai”.
 C, C' — focăria.
 D — gura de foc.

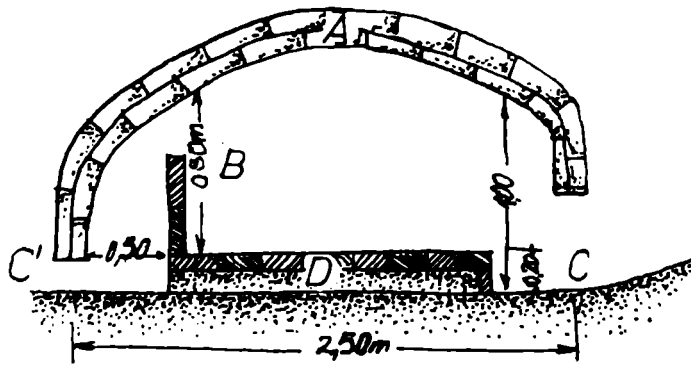

Fig. 17 — Cuptorul semisferoidal-ovoidal de la Lişna (secțiune verticală) :

- A — peretele.
- B — interiorul cuptorului.
- C — gura pe unde se introduc vasele.
- C' — gura de foc.
- D — vatra.

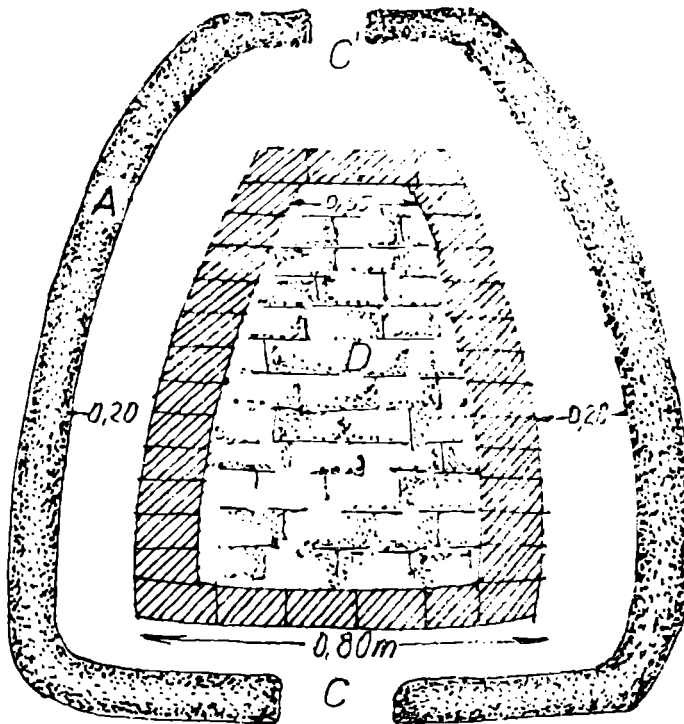

Fig. 18 — Cuptorul semisferoidal-ovoidal de la Lişna (secțiune orizontală).

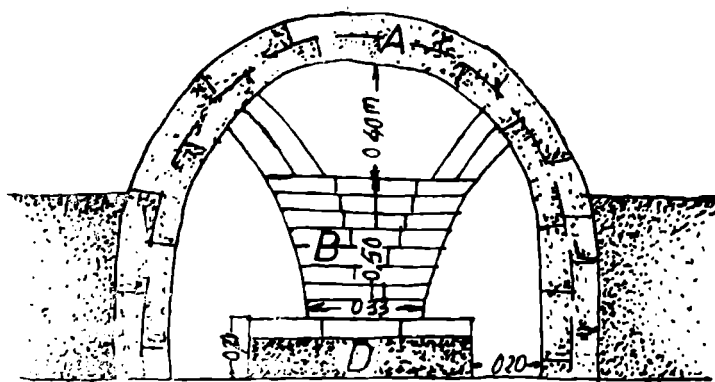

Fig. 19 — „Capra” întilnită la cuptorul de la Lișna.

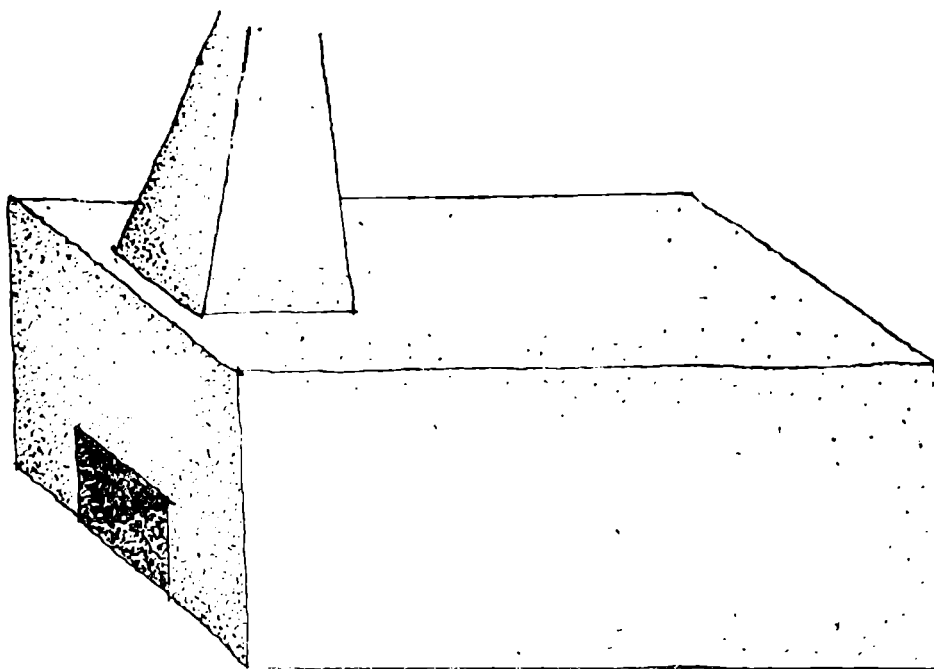

Fig. 20 — Cuptor de reverberație. Botoșani.

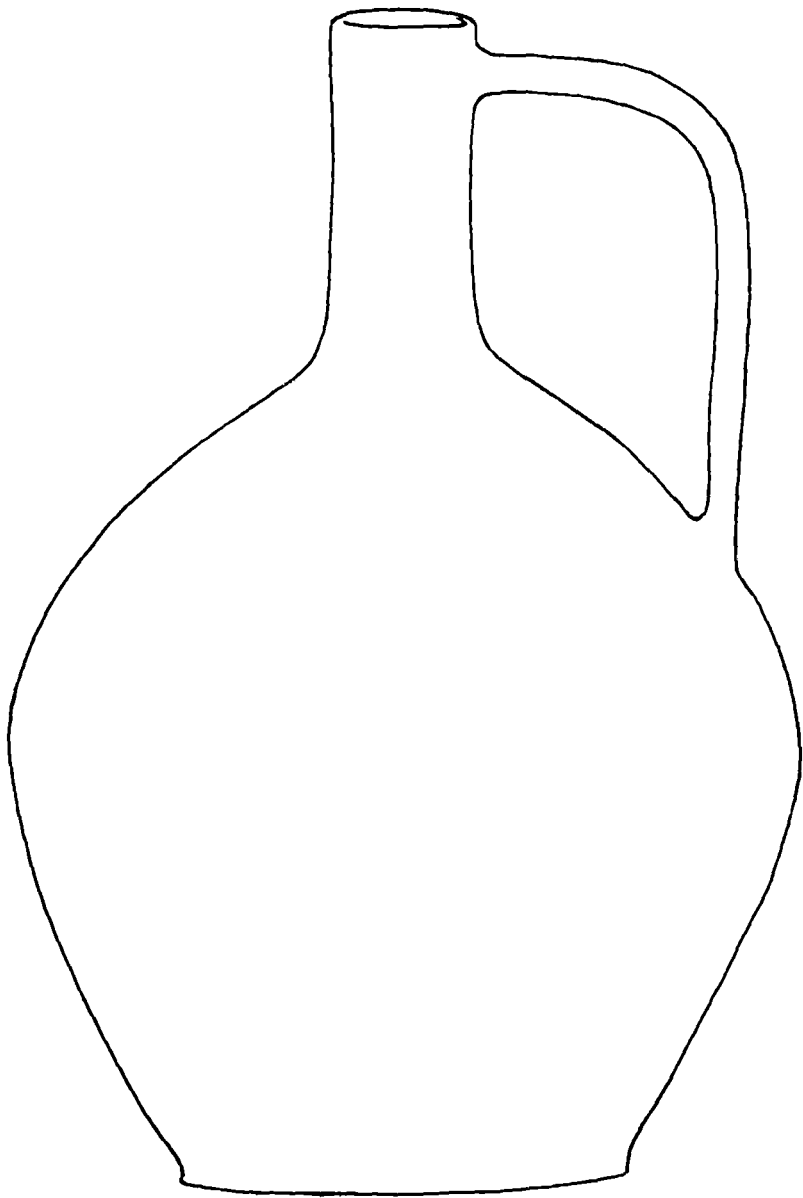

Fig. 21 — Bîtea

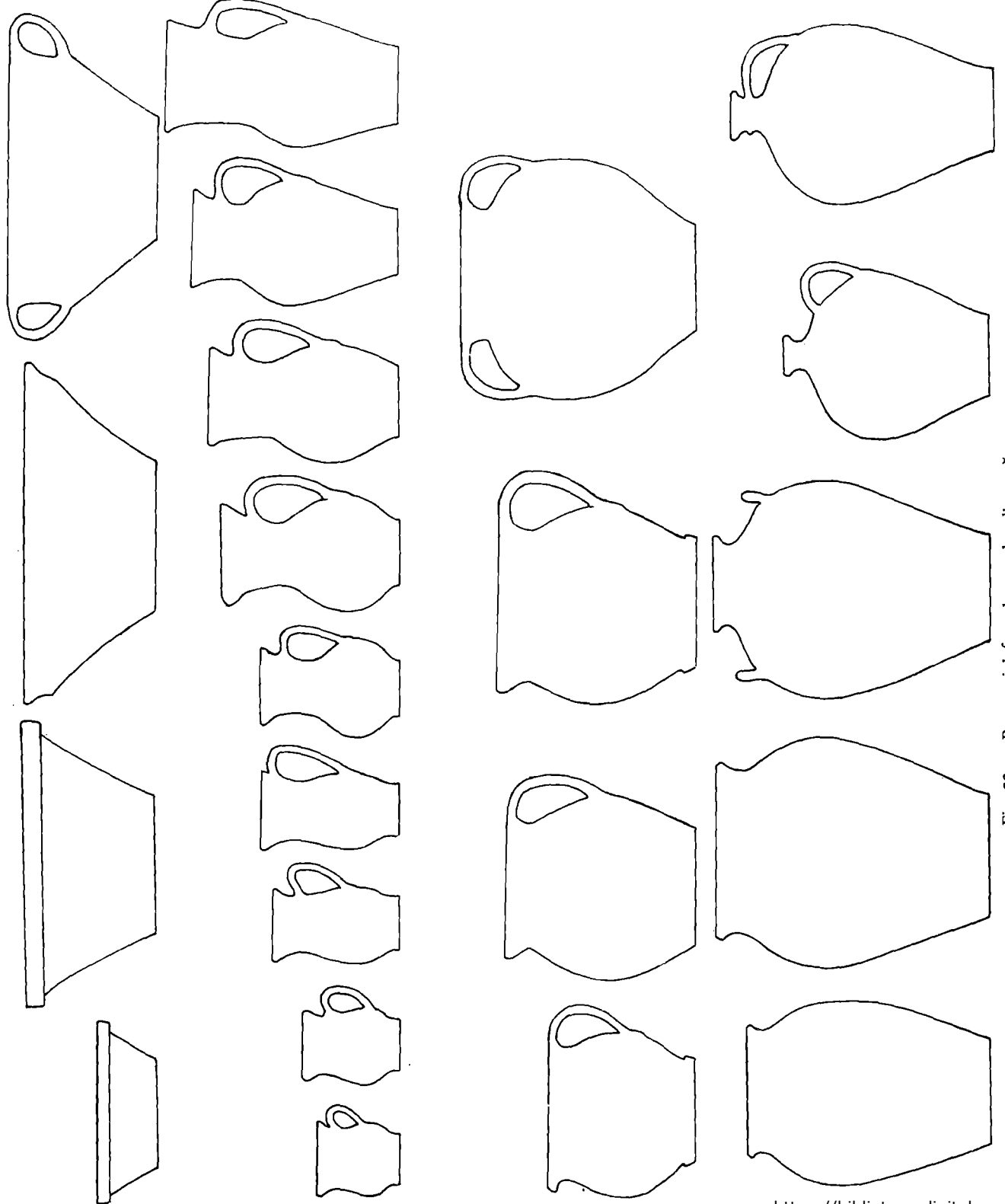

Fig. 22 — Repertoriul formelor zaselor din zonă.

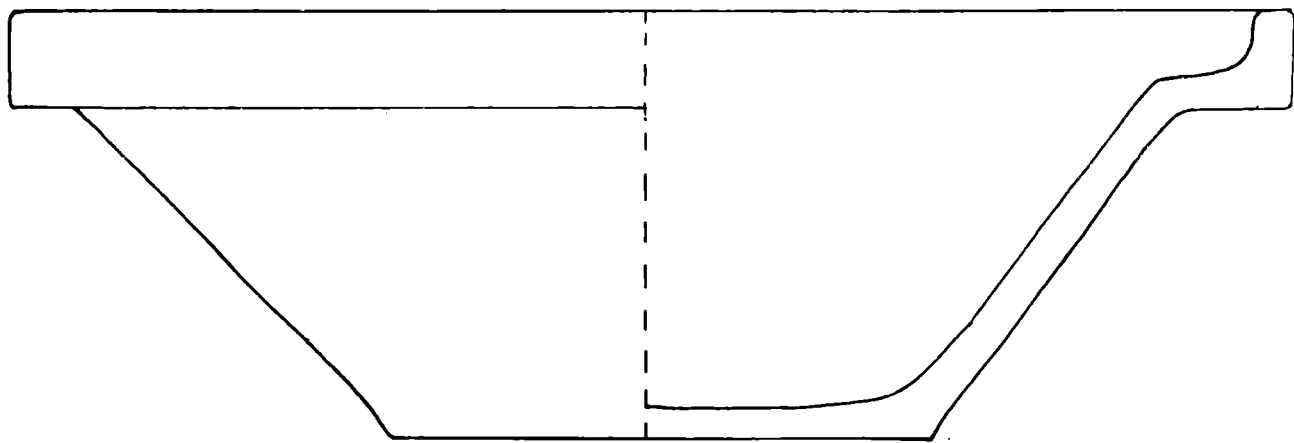

Fig. 23 — Strachină „cu scaun“.

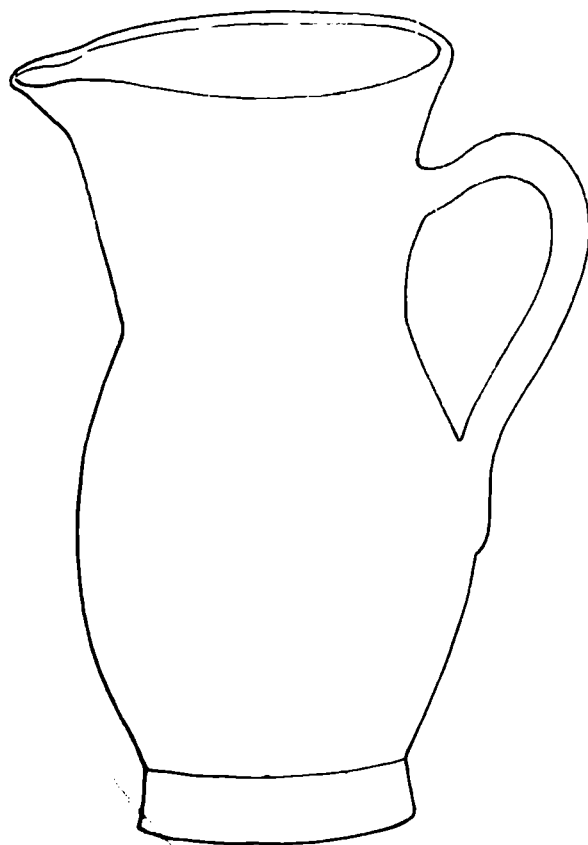

Fig. 24 — Cană cu picior. Mihăileni.

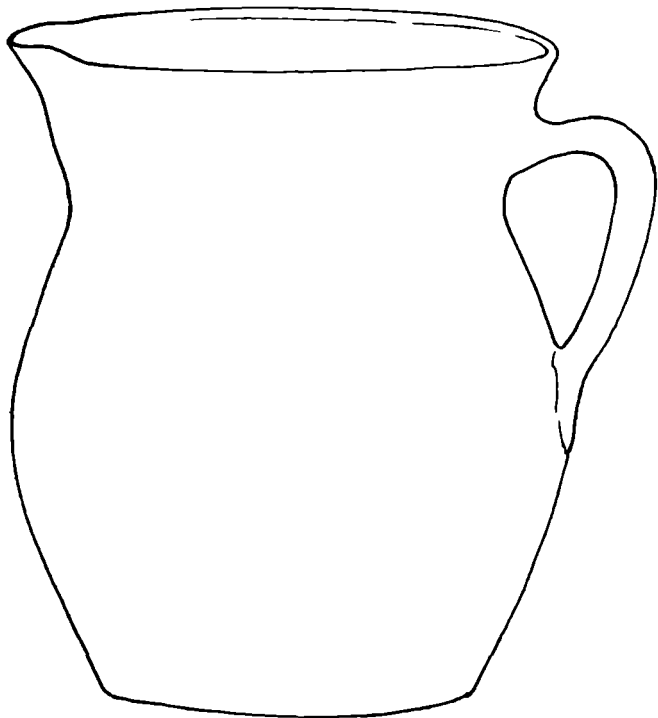

Fig. 25 — Cană cu fundul lat. Botoșani.

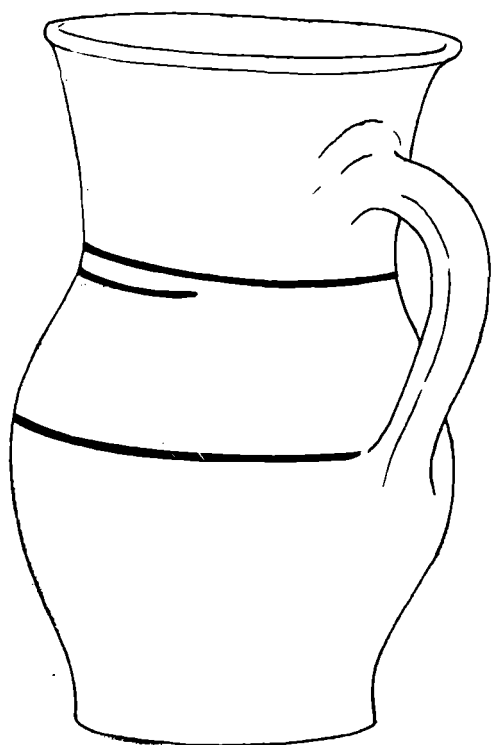
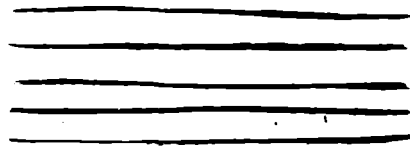

Fig. 26 — Cană cu ornament realizat din linii drepte.
Frumușica

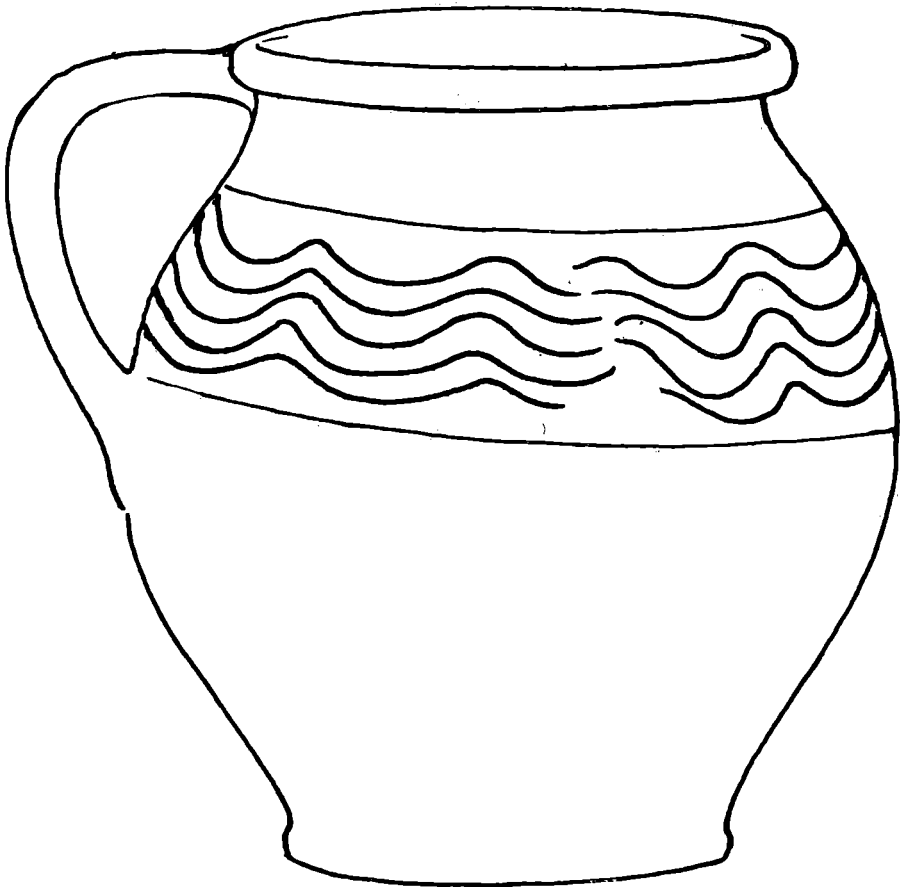

Fig. 27 — Oală de mîncare ornamentată cu linii curbe. Vorona.

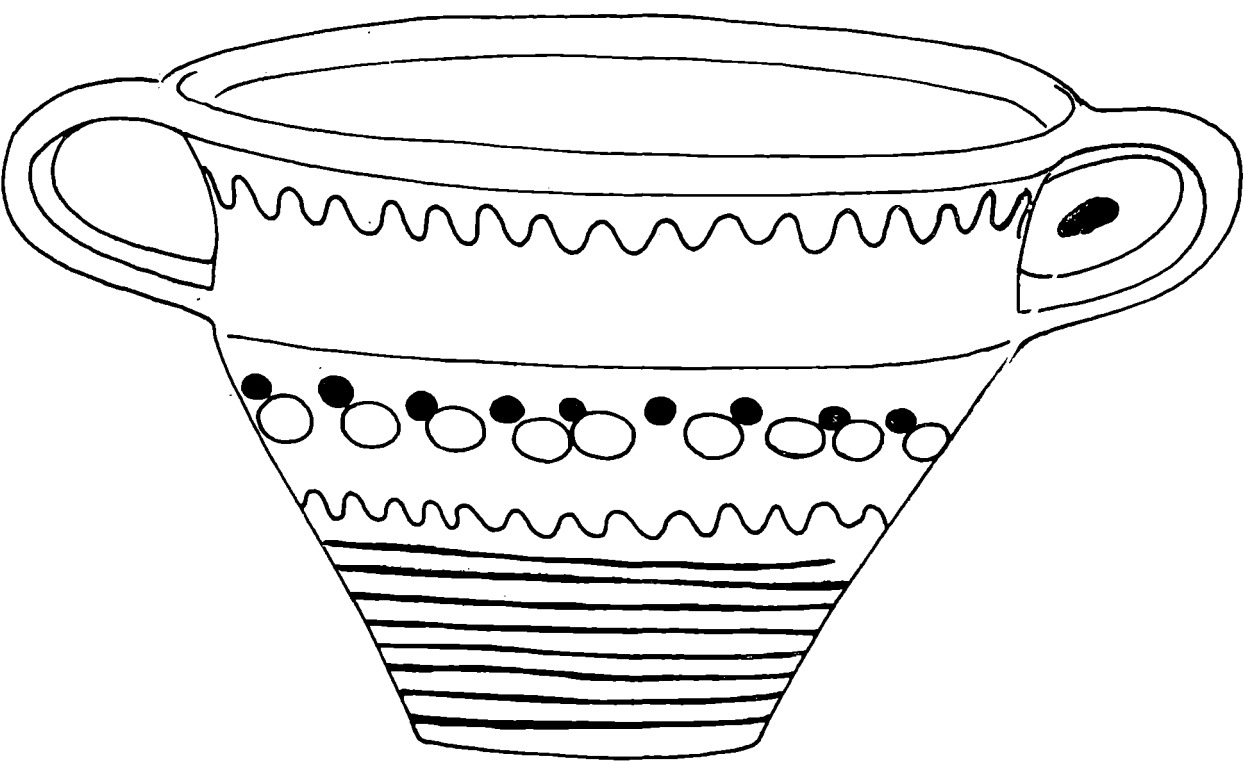
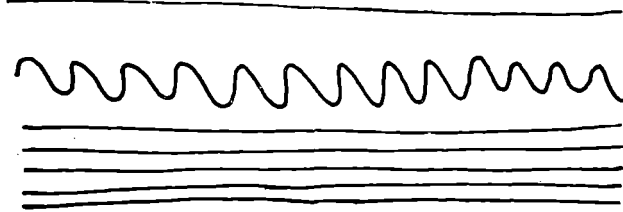

Fig. 28 — Castron ornamentat prin îmbinare de motive. Hudești.

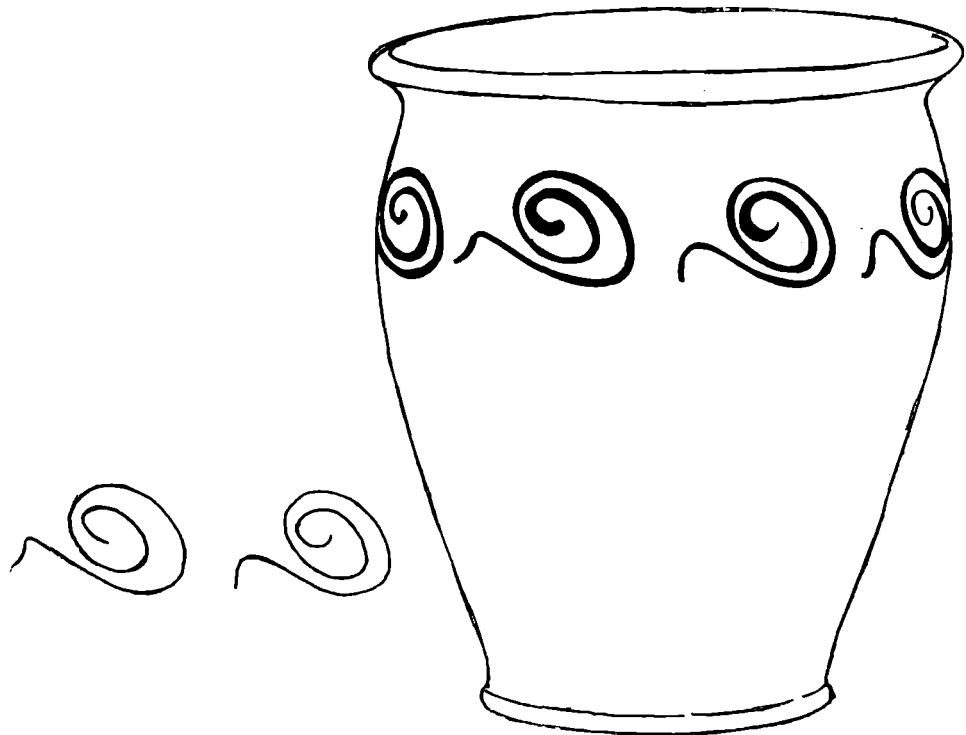

Fig. 29 — Motivul „colbec simplu“ pe un vas pentru flori. Hudești.

Fig. 30 — Motivul „colbec dublu“ pe un vas pentru flori. Hudești.

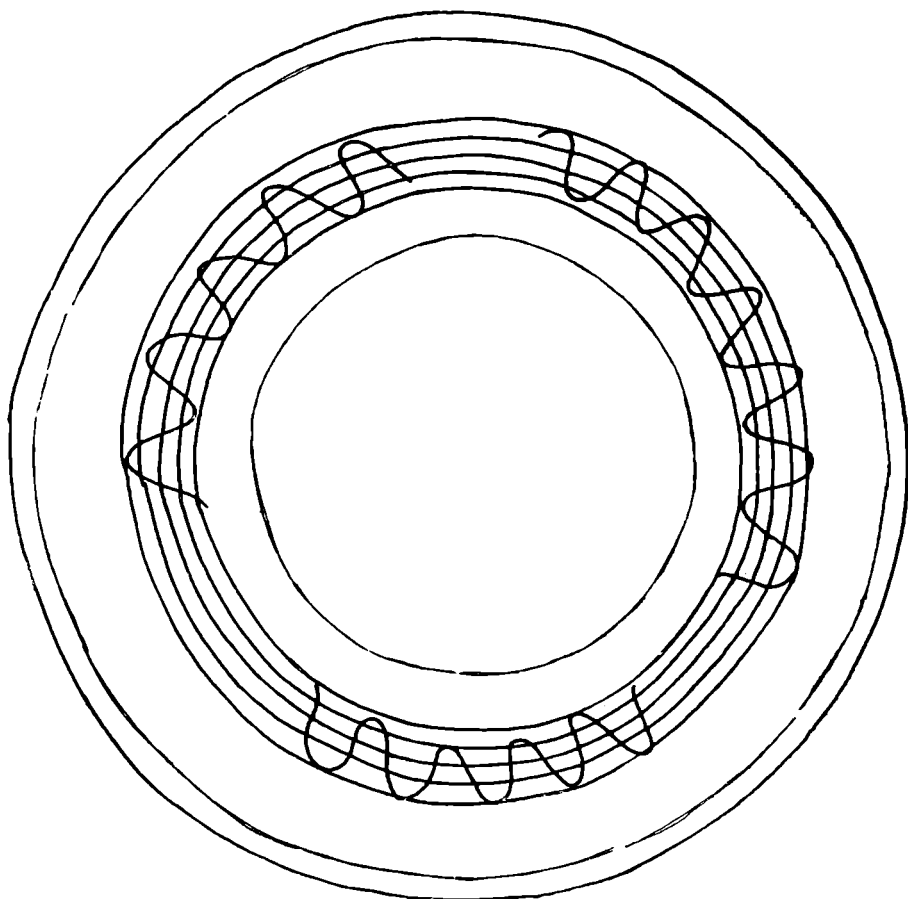
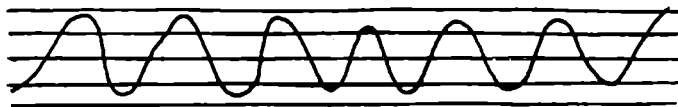

Fig. 31 — Motivul „zig-zag pe ud“ pe o strachină. Mihăileni.

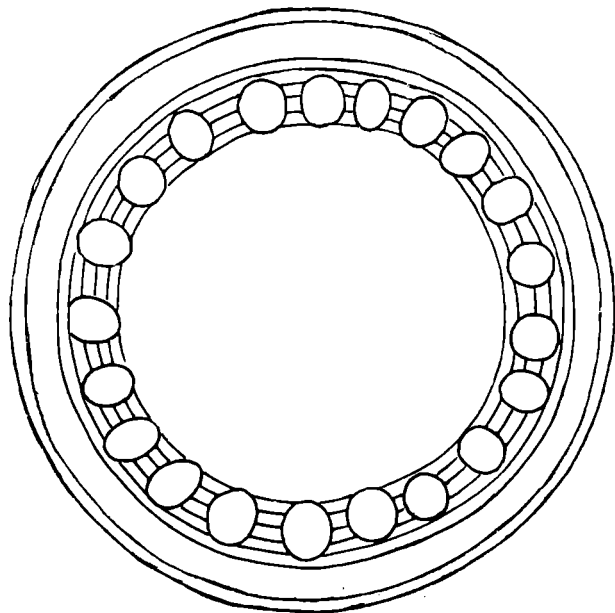

Fig. 32 — Motive realizate din buline și linii drepte, pe o strachină Mihăileni.

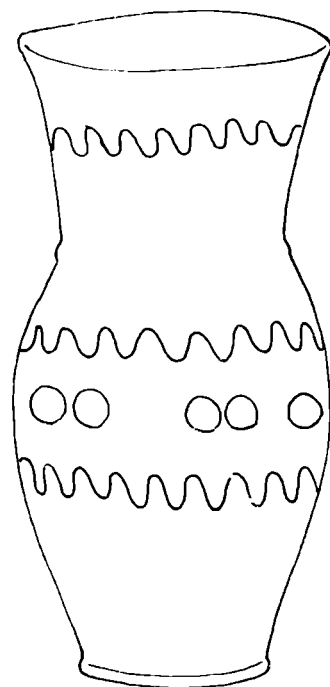

Fig. 33 — Motive din buline și linii curbe, pe o cană Hudești.

Fig. 34 — Motivul „ochelari“ pe un vas pentru flori. Hudești.

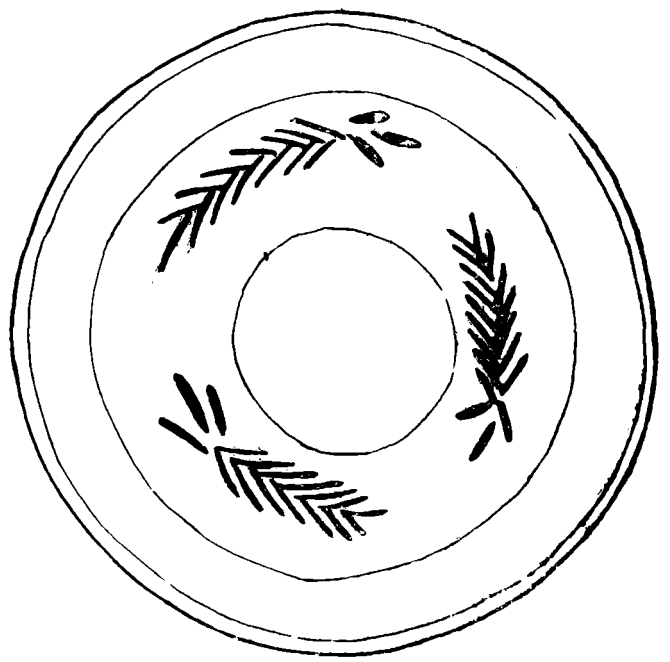

Fig. 35 — Motivul brăduț, pe o strachină. Sulița.

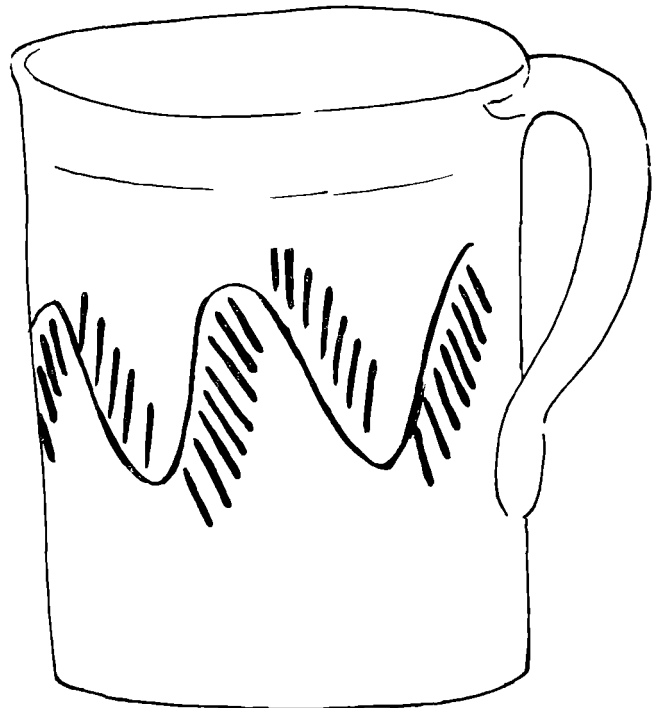

Fig. 36 — Motivul brăduț, pe o cană. Hudești.

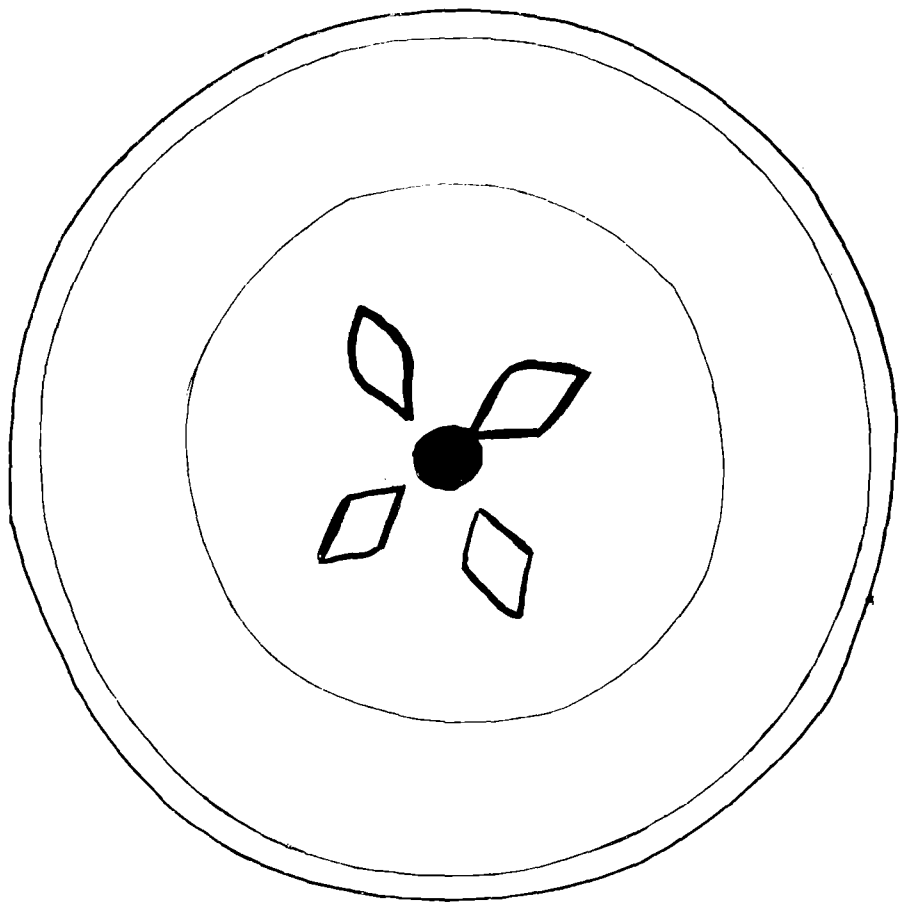
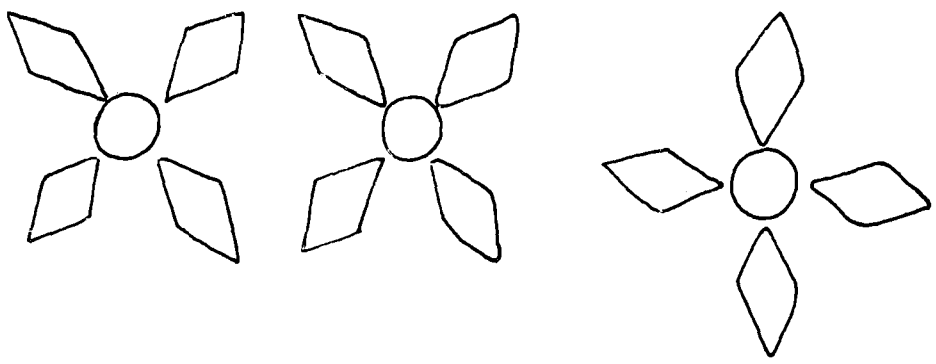

Fig. 37 — Motivul steaua, pe o strachină. Botoșani.

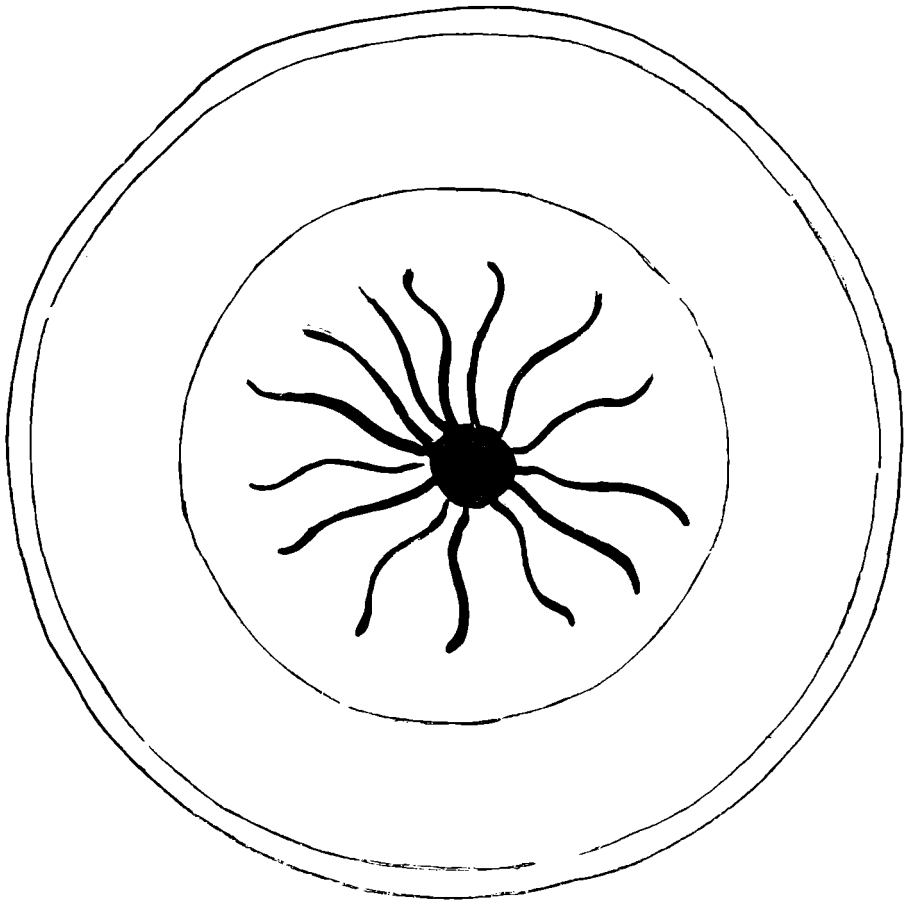
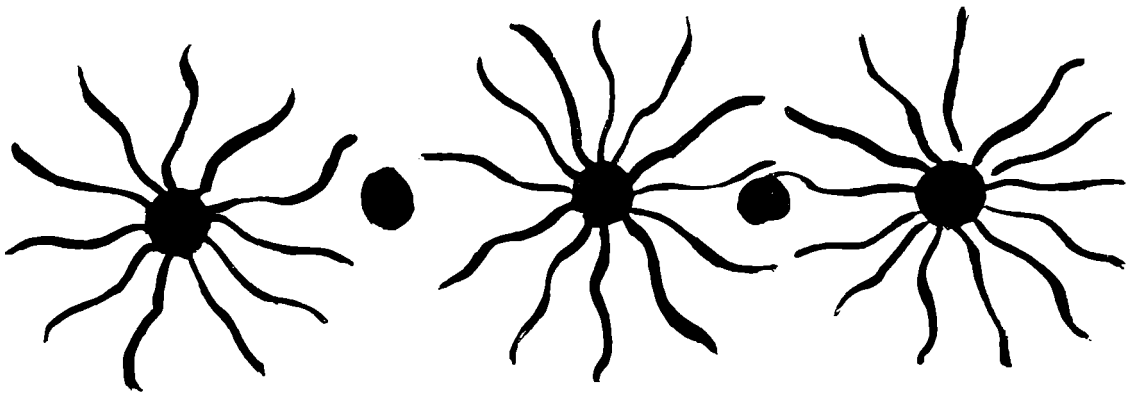

Fig. 38 — Motivul soarelui, pe o strachină. Mihăileni.

Fig. 39 — Motive vegetale pe o cană.
Frumușica.

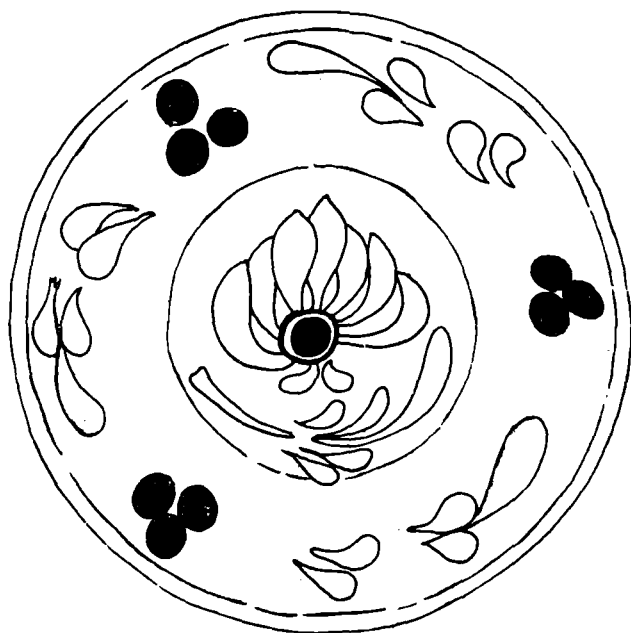

Fig. 40 — Motive vegetale pe o strachină. Mihăileni.

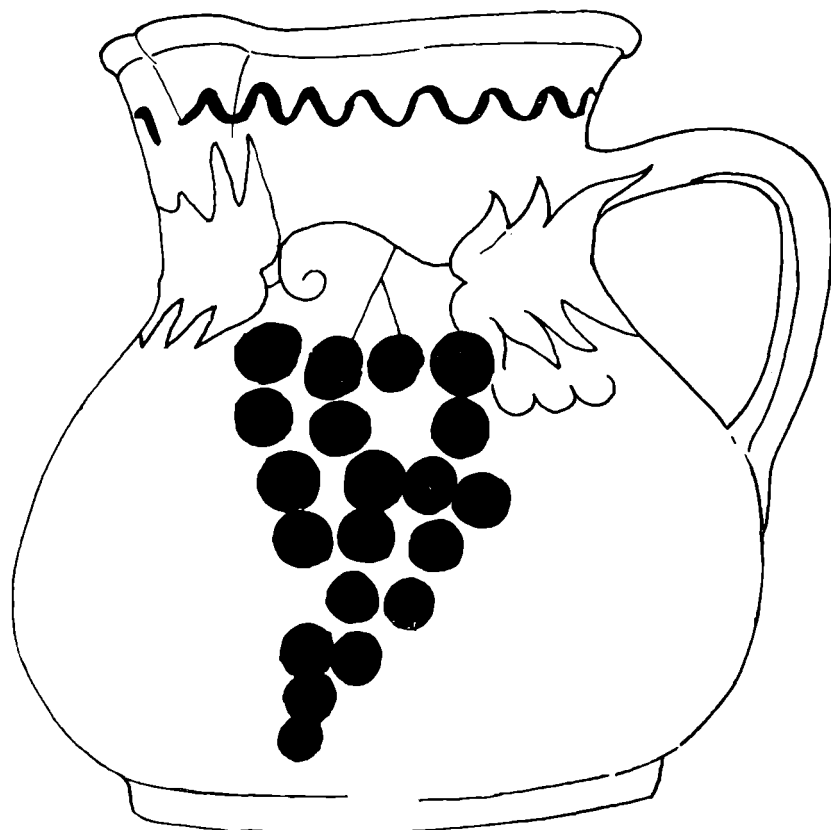
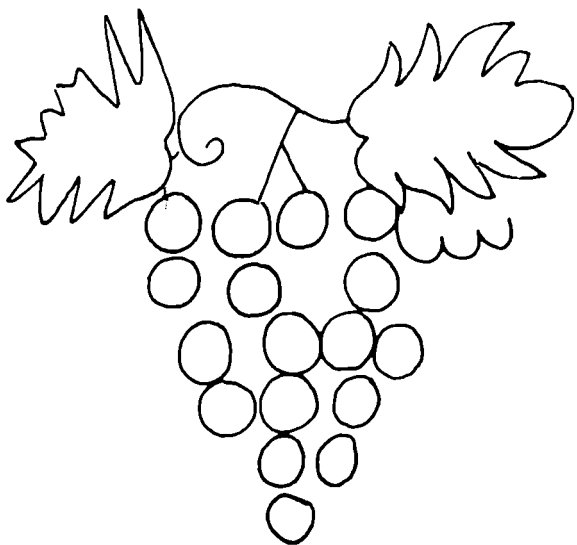

Fig. 41 — Cană decorată cu fructe. Botoșani.

Fig. 42 — Cană decorată cu motivul „aripi de liliac”, Mihăileni.

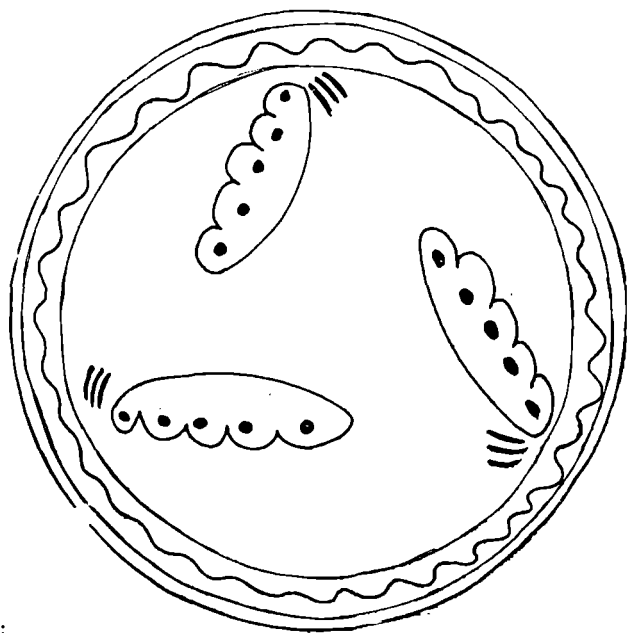

Fig. 43 — Strachină decorată cu „aripi de liliac”, Botoșani.

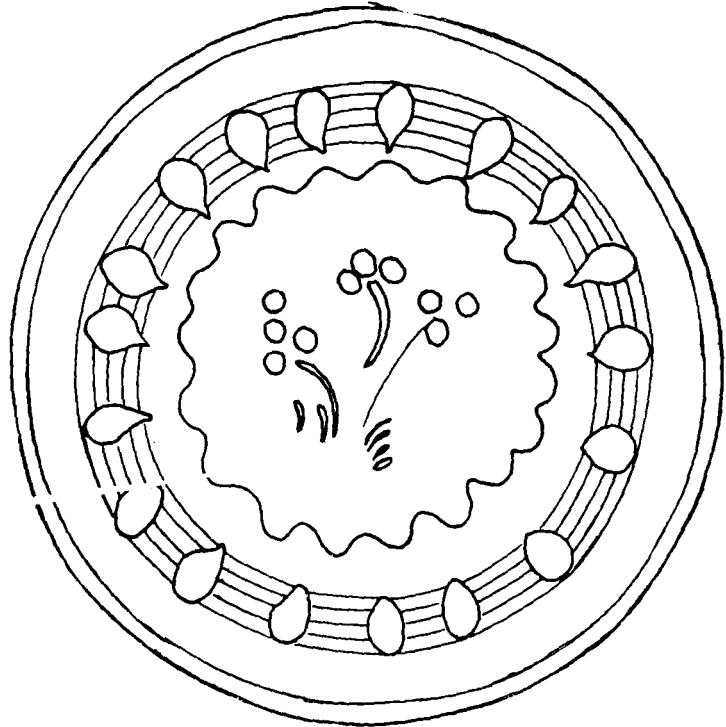

Fig. 44 — Strachină decorată prin îmbinare de motive. Mihăileni

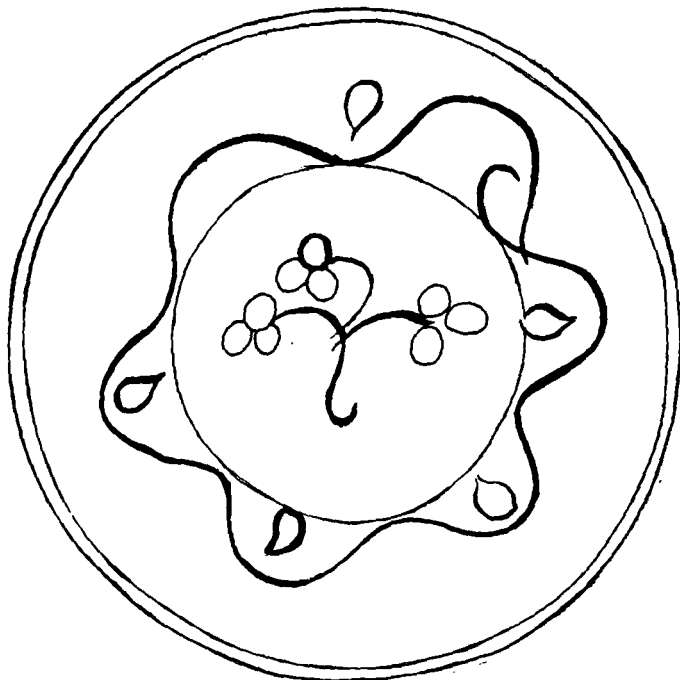

Fig. 45 — Strachină decorată prin îmbinare de motive. Sulița.

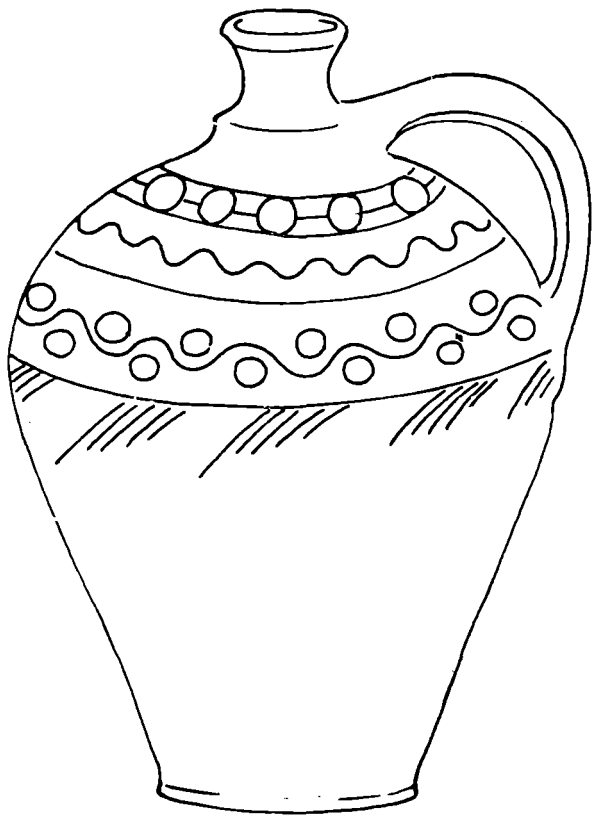

Fig. 46 — Dispunerea ornamentelor la ulcioare.

Fig. 47 — Dispunerea ornamentelor la chiu-puri.

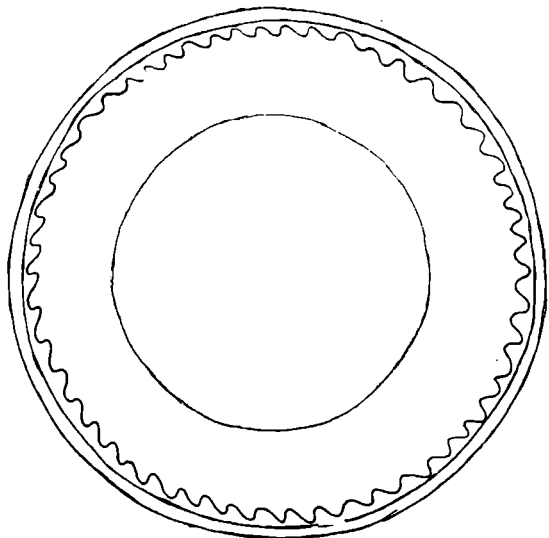

Fig. 48 — Ornament dispus pe buza străchinii

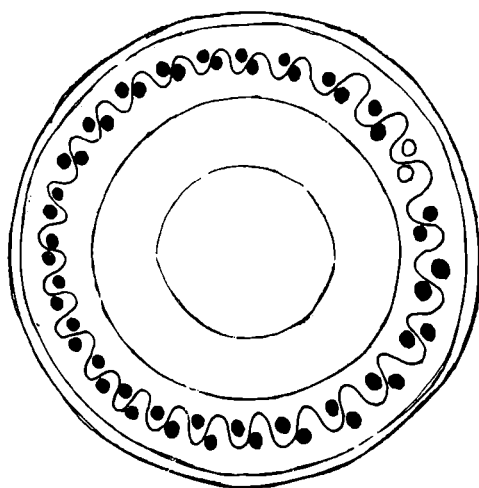

Fig. 49 — Dispunerea ornamentelor în interiorul străchinii.

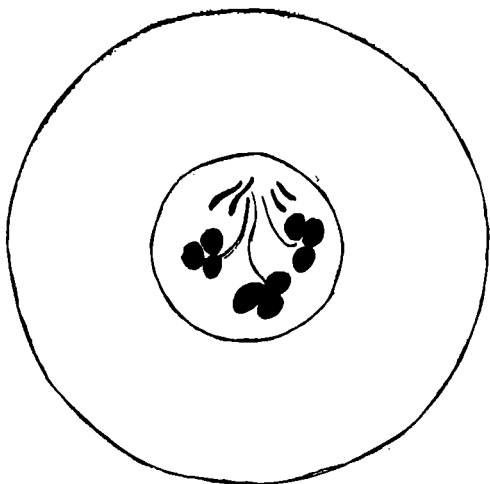

Fig. 50 — Motiv central dispus pe fundul străchinii.

Fig. 51—52 — Dispunerea diferită a ornamentelor la căni.

Pl. 1. Strachină și cană, Mihăileni.
Plate and cup, Mihăileni.
Écuelle et gobelet, Mihăileni.

Pl. 2. Atelier de olărie, Mihăileni (1 jum. a sec. al XX-lea).
Potter's workshop, Mihăileni (1st half of 20th century).
Atelier de poterie à Mihăileni.

Pl. 3—4. Străchini și căni, Mihăileni.
Plates and cups, Mihăileni.
Écuelles et gobeles, Mihăilensi.

Pl. 5 Căni și străchini, Botoșani.
Cups and plates, Botoșani.
Tasses et éciuelles, Botoșani.

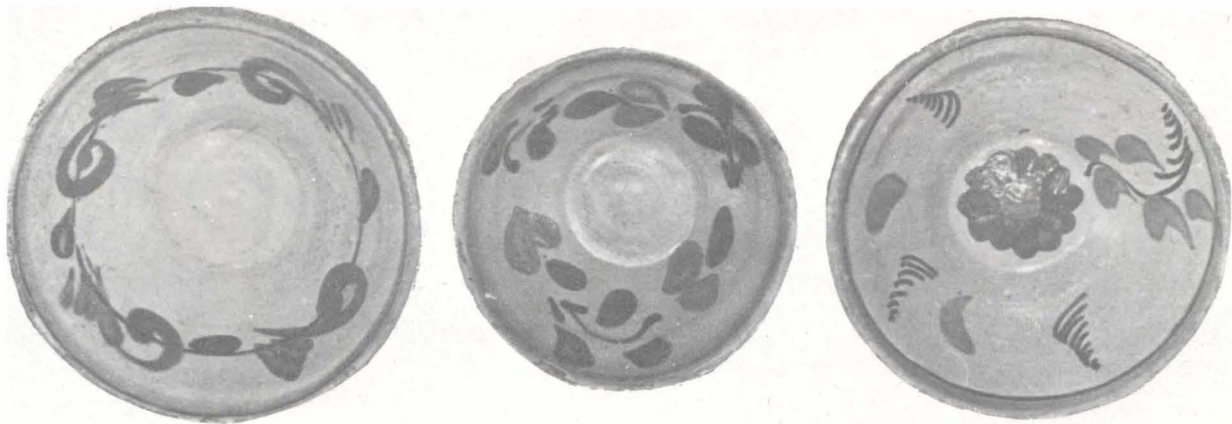
Pl. 6. Atelier de ceramică (Coop.
« Progresul » Botoșani).
Potter's Workshop (Coop.
"progresul", Botoșani).
Atelier de céramique (Coop.
« Le Progrès »), Botoșani.

Pl. 7. Căni și oale de sarmale (ceramică neagră, Ștefănești).
Cups and pans for sarmals (black ceramics), Ștefănești.
Gobelets et pots pour les boulettes de viande hachée enveloppées
dans des feuilles de chou (céramique noire), Ștefănești.

Pl. 8. Gavanoase și chiupuri, Ștefănești.
Vases and high tubs, Ștefănești.
Pot en terre émaillée et jarres, Ștefănești.

Pl. 9. Străchini, Sulița.
Bowls, Sulița.
Écuelles, Sulița.

Pl. 10. Străchinoi și cană, Frumușica.
Bowl and cup, Frumușica.
Écuelles neuves et gobelets, Frumușica.

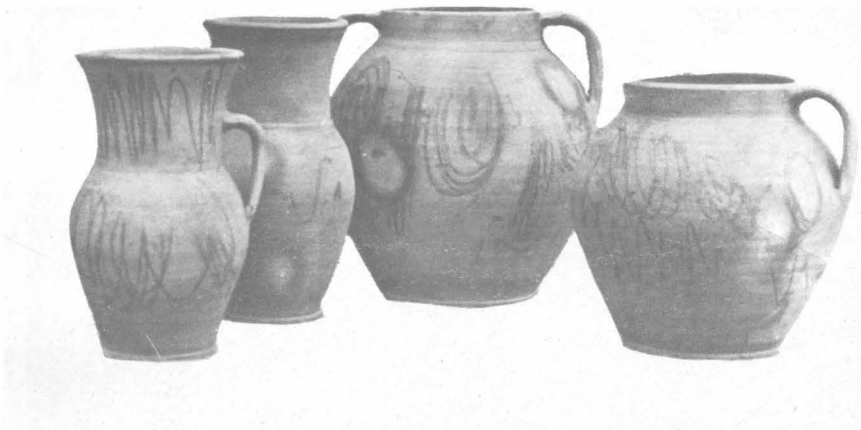

Pl. 11. Căni și strachină, Hudești.
Cups and plate, Hudești.
Tasses et écuelle, Hudești.

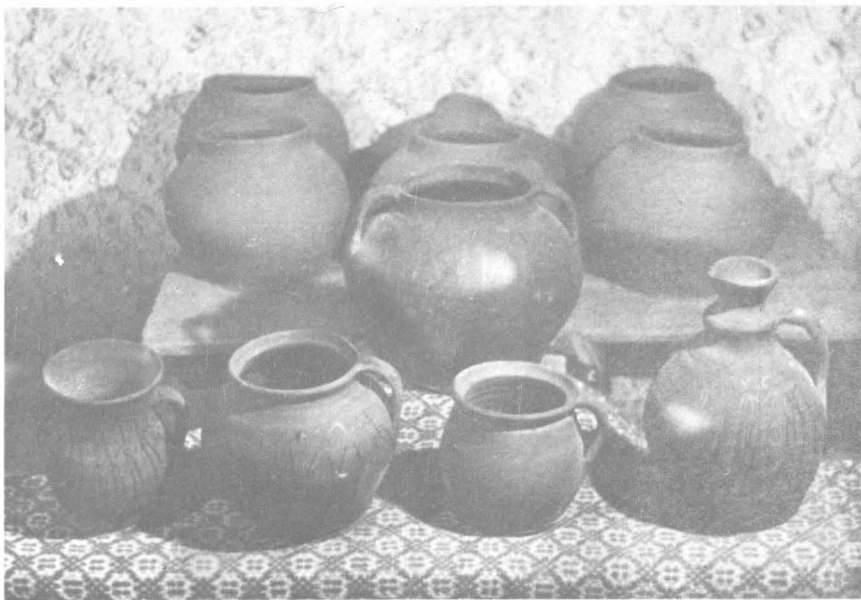

Pl. 12. Castron, Hudești.
Bowl, Hudești.
Bol, Hudești.

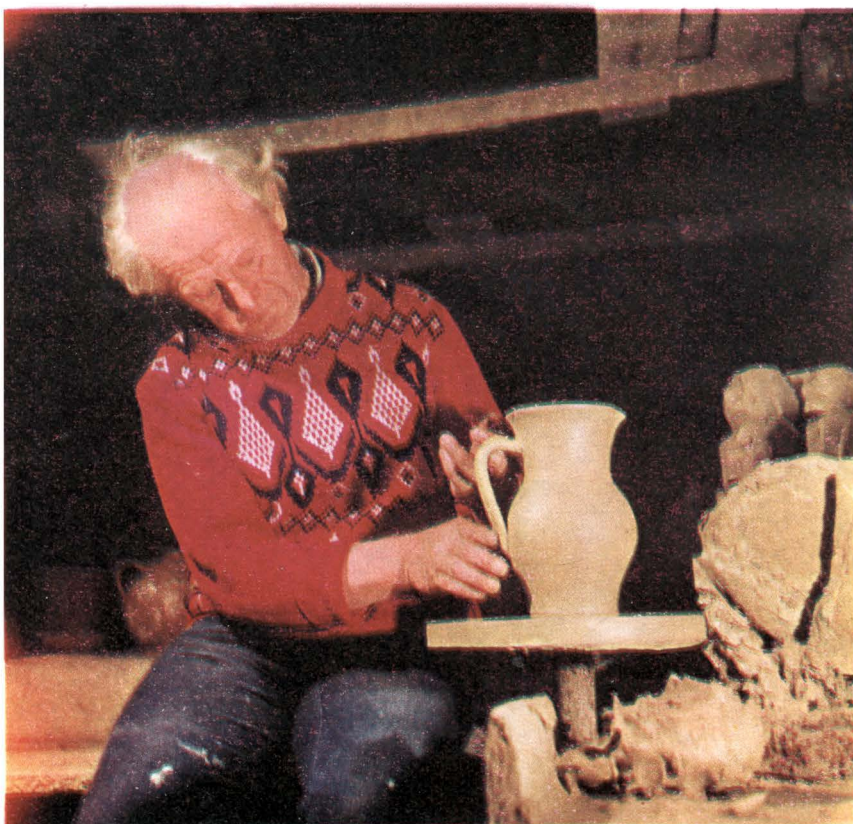
Pl. 13. Căni și oale de sarmale, Fundu — Herții.
 Cups and pans for sarmals, Fundu-Hertii.
 Gobelets et pots pour les boulettes de viande hachée, Fundu-
 Herței.

Pl. 14. Oale de sarmale, cană, oală de mincare, Lișna.
 Pans for sarmals, cup, pan for food, bowl, Lișna.
 Pot pour les boulettes de viande hachée, tasse, pot pour le manger,
 cruche, Lișna.

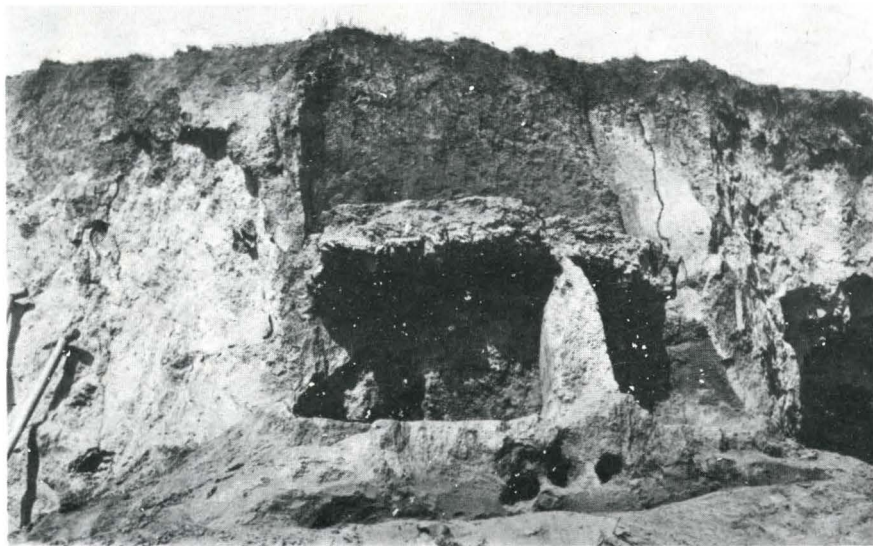

Pl. 15. Atelier de olărie, Hudești.
Potter's workshop, Hudești.
Atelier de poterie, Hudești.

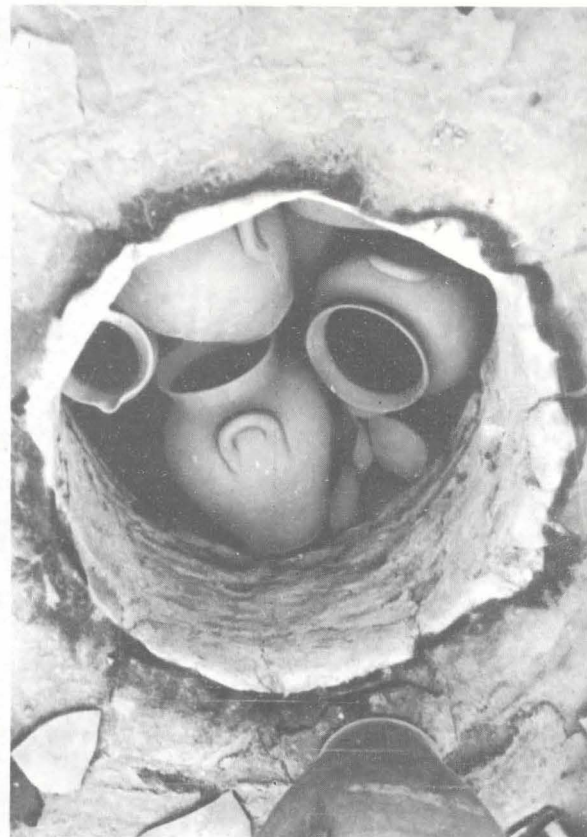
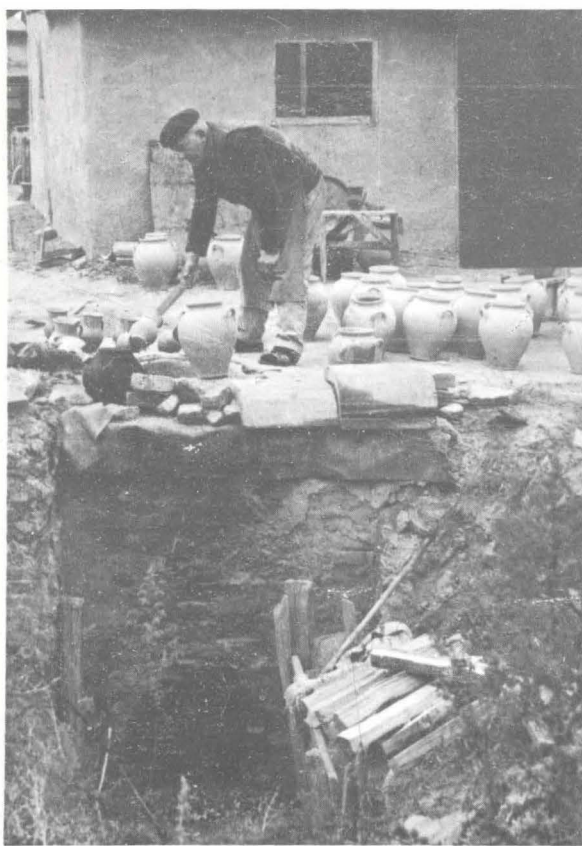
Pl. 16. Atelier de olărie, Frumușica.
Potter's workshop, Frumușica
Atelier de poterie, Frumușica.

Pl. 17. Smălțuitul vaselor, Botoșani.
Process of enamelling vases,
Botoșani.
Émaillage des vases, Botoșani.

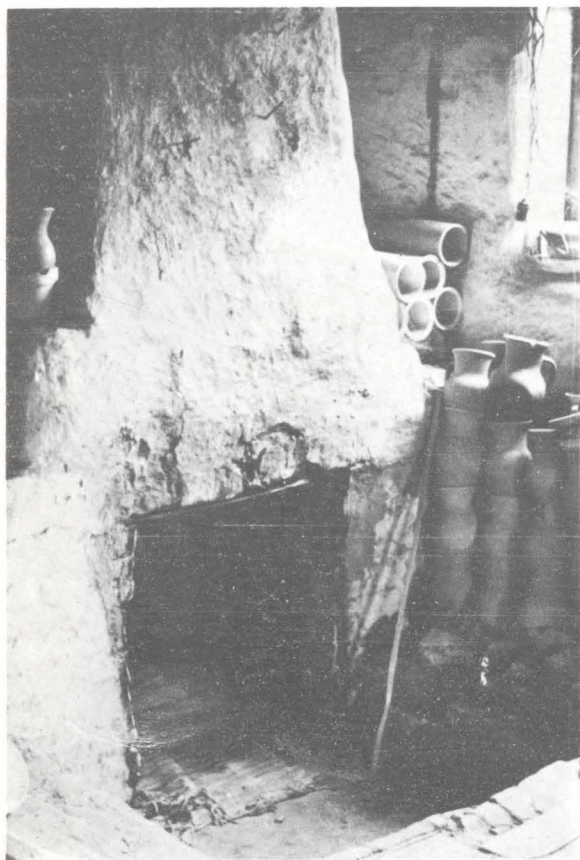
Pl. 18. Cuptor de ceramică (sec. III-IV e.n.), Dealul-Cărămidăriei, Botoșani.
Ceramics kiln (century III-IV e.n.), Caramidariei Hill, Botosani
Four pour la céramique (siècle III-IV e.n.), Dealul Cărămidăriei, Botoșani.

Pl. 19. Groapă de ars vase, Ștefănești.
Earth hole to burn vases, Ștefănești.
Fosse pour brûler les pots, Ștefănești.

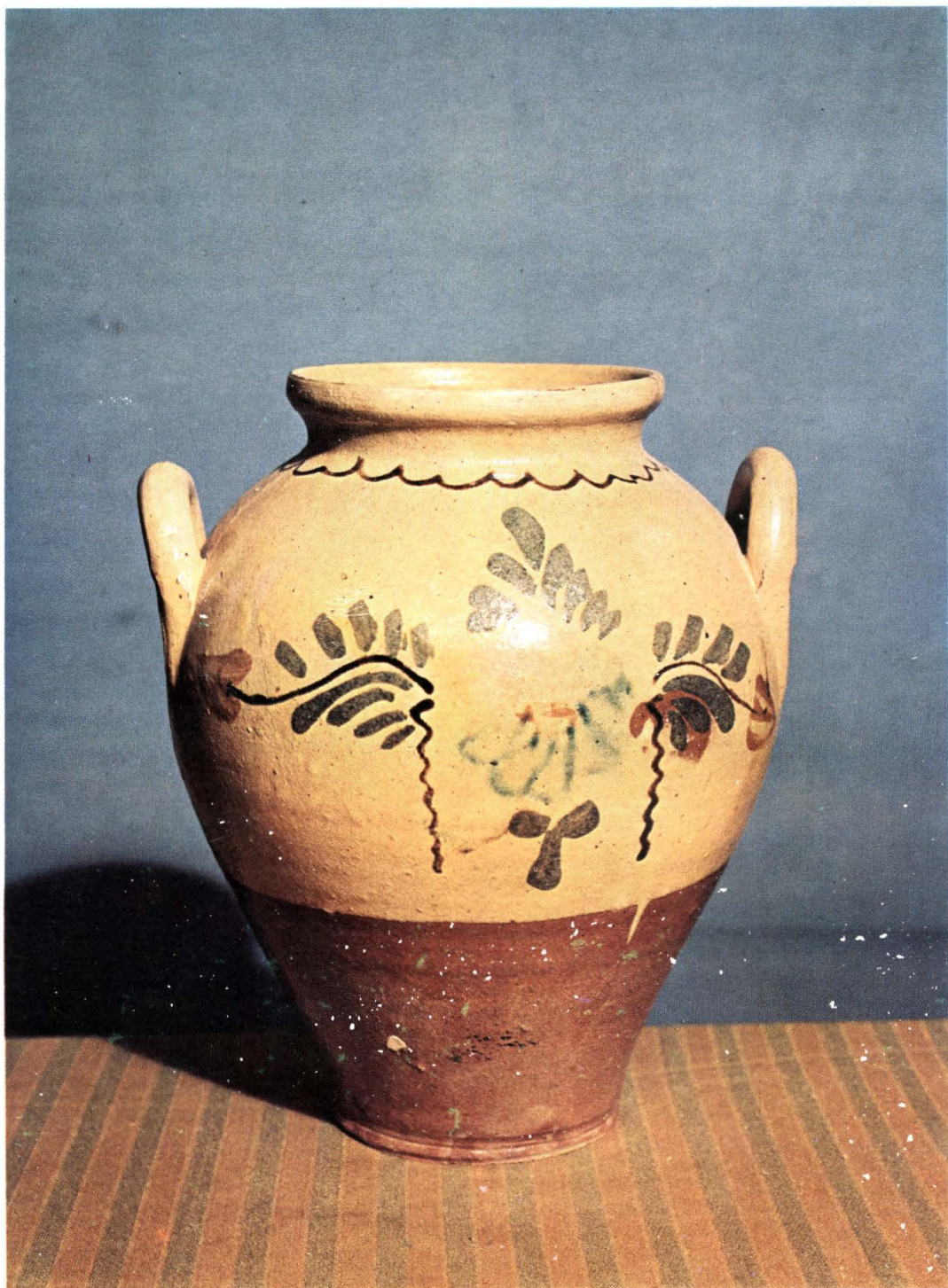

Pl. 20. Detaliu. Gura de vase a gropii, Ștefănești.
Detail. The mouth of vases of the hole, Ștefănești
Détail. La bouche de la fosse par laquelle on introduit les vases, Ștefănești.

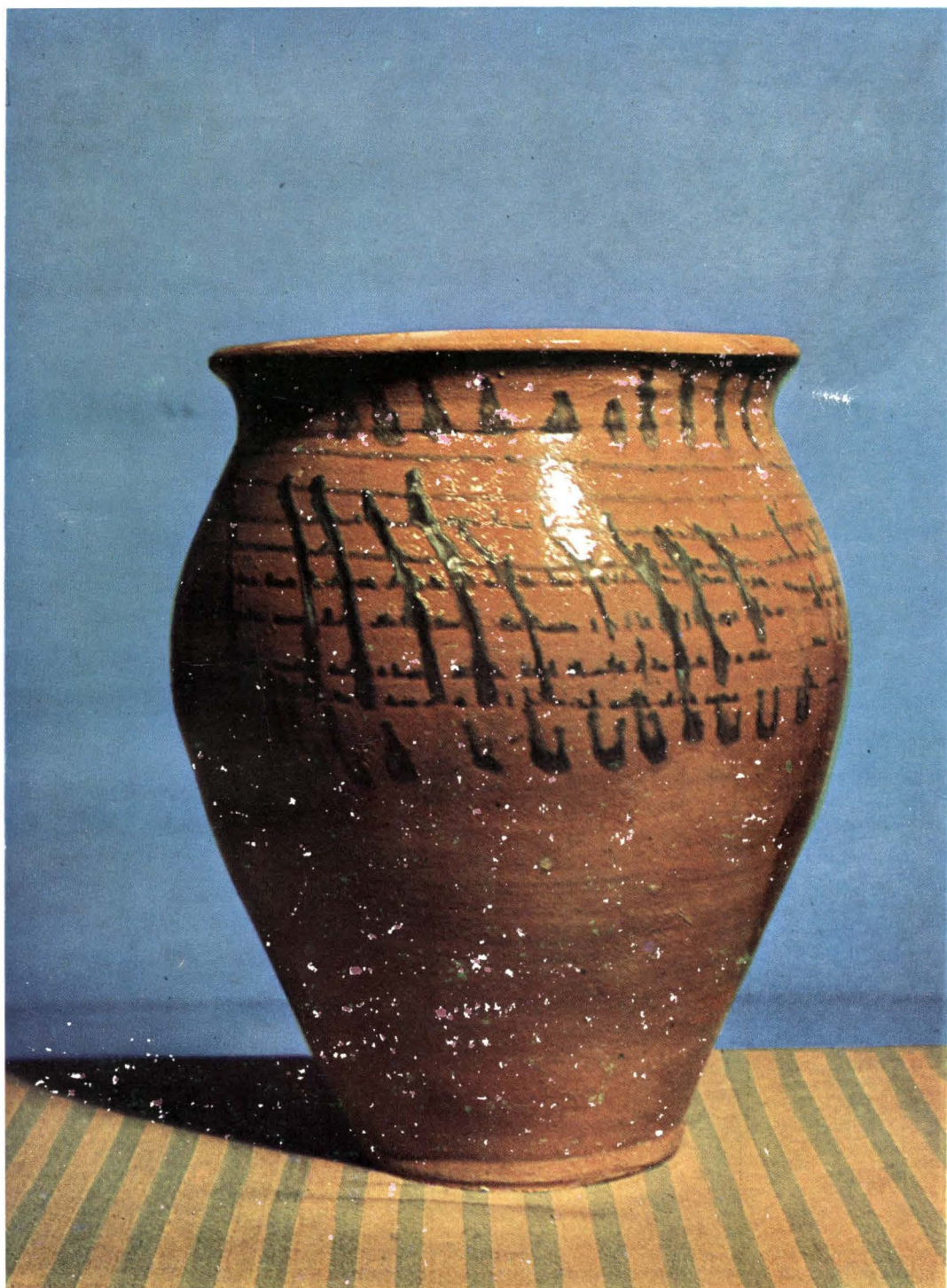
Pl. 21. a. Cuptor de ars vase, Hudești.
Kiln for burning vases, Hudești
Four pour brûler les vases, Hudești.

Pl. 21 b. Detaliu — gura cuptorului.
Detail, the mouth of the kiln.
Détail, la bouche du four.

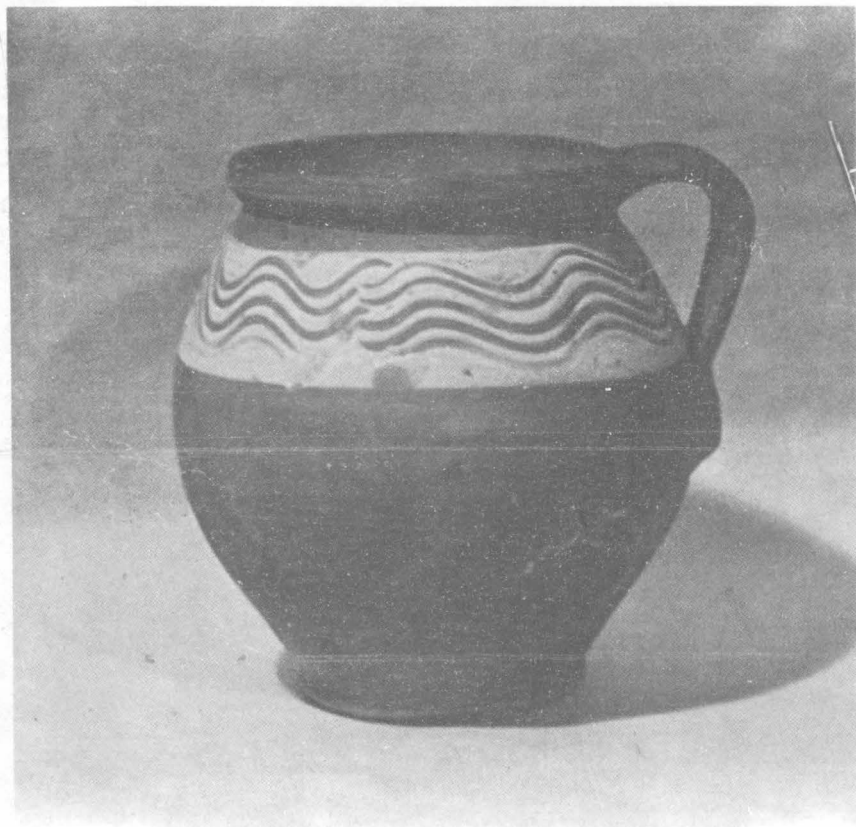
Pl. 22. Chiup, Ștefănești.
High bowl, Ștefănești.
Jarre, Ștefănești.

Pl. 23. Gavanoș, Sulița.
Vase, Sulița.
Pot, Sulița.

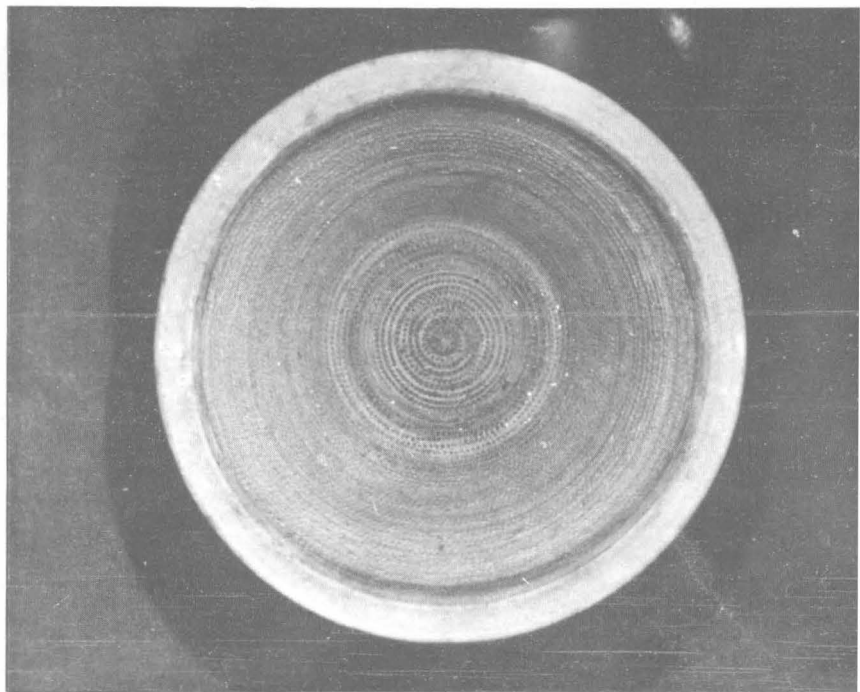
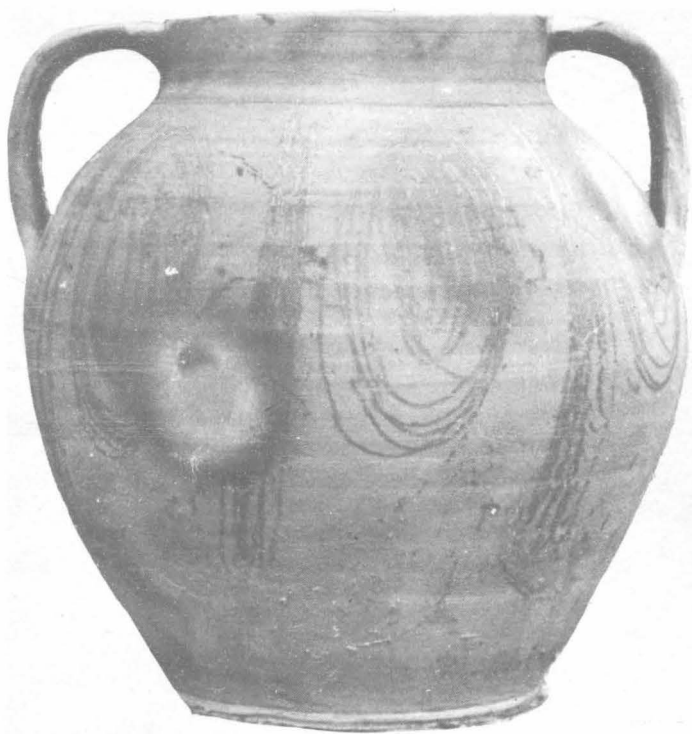
Pl. 24. Hîrgău, Lişna.
Large vase, Lişna.
Vase de forme cylindrique à
deux anses (« hîrgău »), Lişna.

Pl. 25. Oală de mîncare, Vorona
(centru dispărut).
Plate for food, Vorona (can-
tre disappeared).
Pot pour le manger, Vorona;
(centre disparu).

Pl. 26. Oală de sarmale, Lişna.
Pan for sarmals, Lişna.
Pot pour les boulettes de
viande hachée, Lişna.

Pl. 27. Marcoțet, Mihăileni,
Plate, Mihăileni.
Vase de céramique en forme
de tronc de cône, Mihăileni.

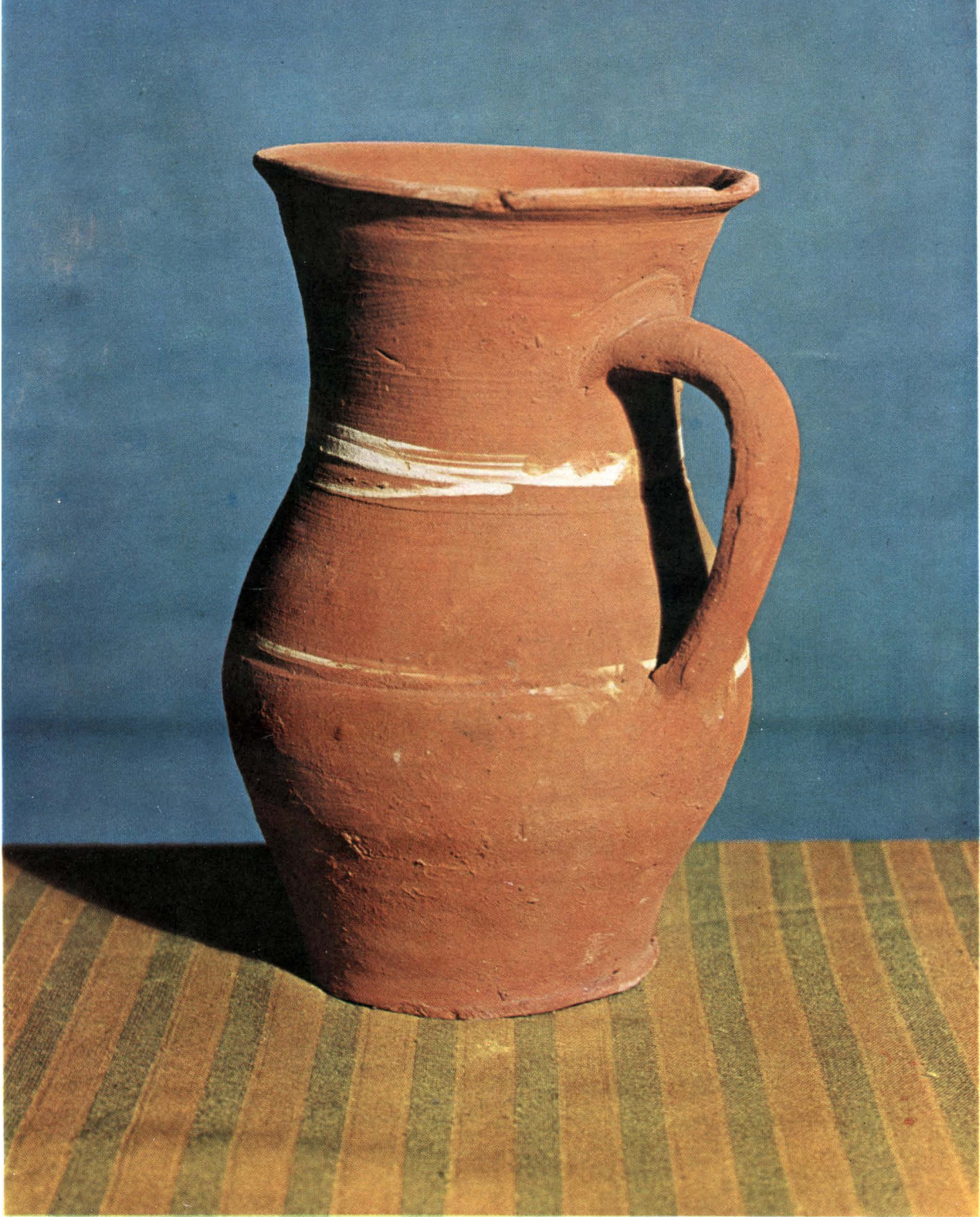

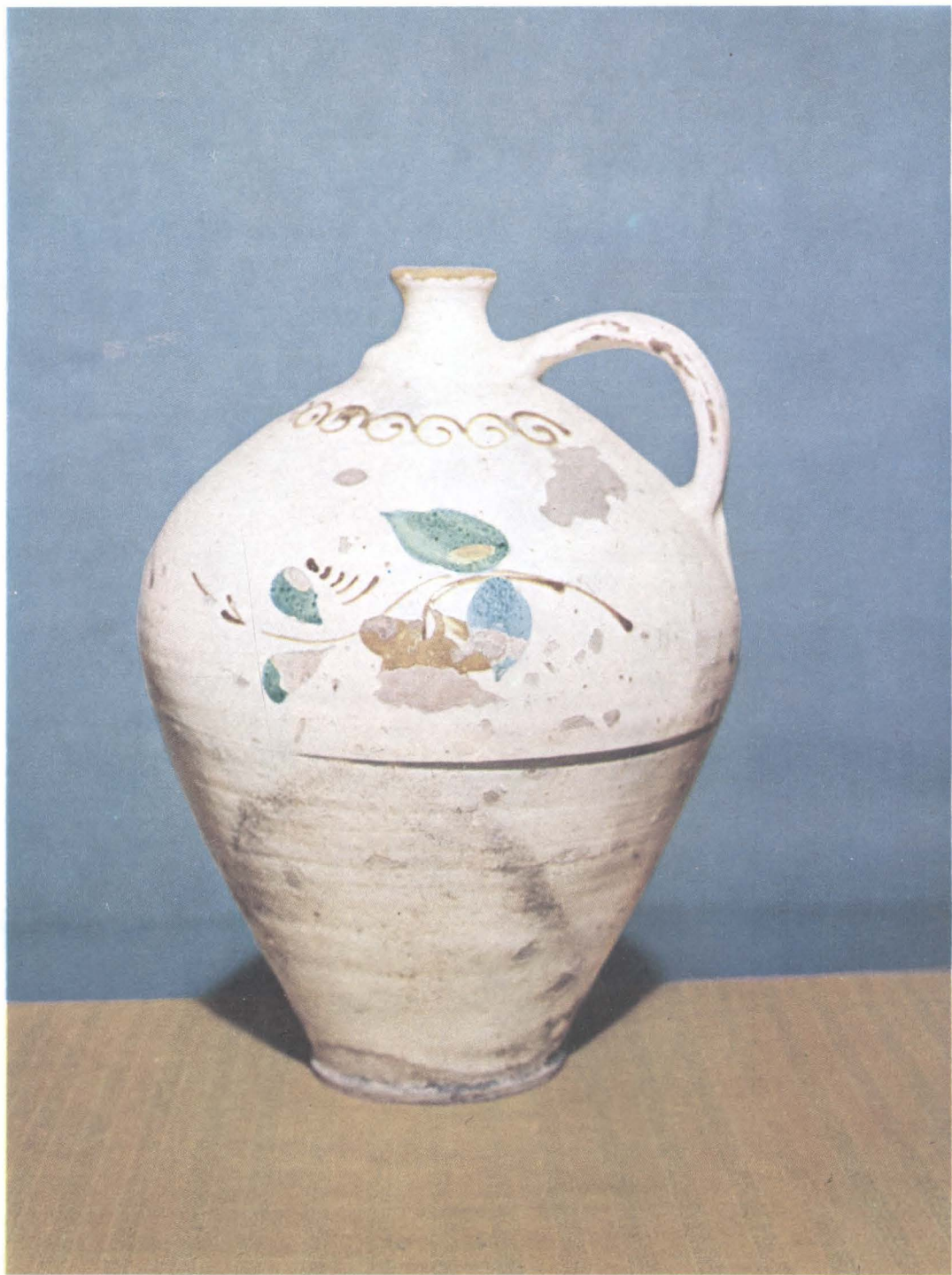
Pl. 28. Durușleag, Botoșani.
Bowl, Botoșani.
Vase de ceramică en forme
de tronc de cône, perforé,
Mihăileni.

Pl. 30. Oală de lapte, Frumușica.
Bowl for milk, Frumușica.
Pot pour le lait, Frumușica.

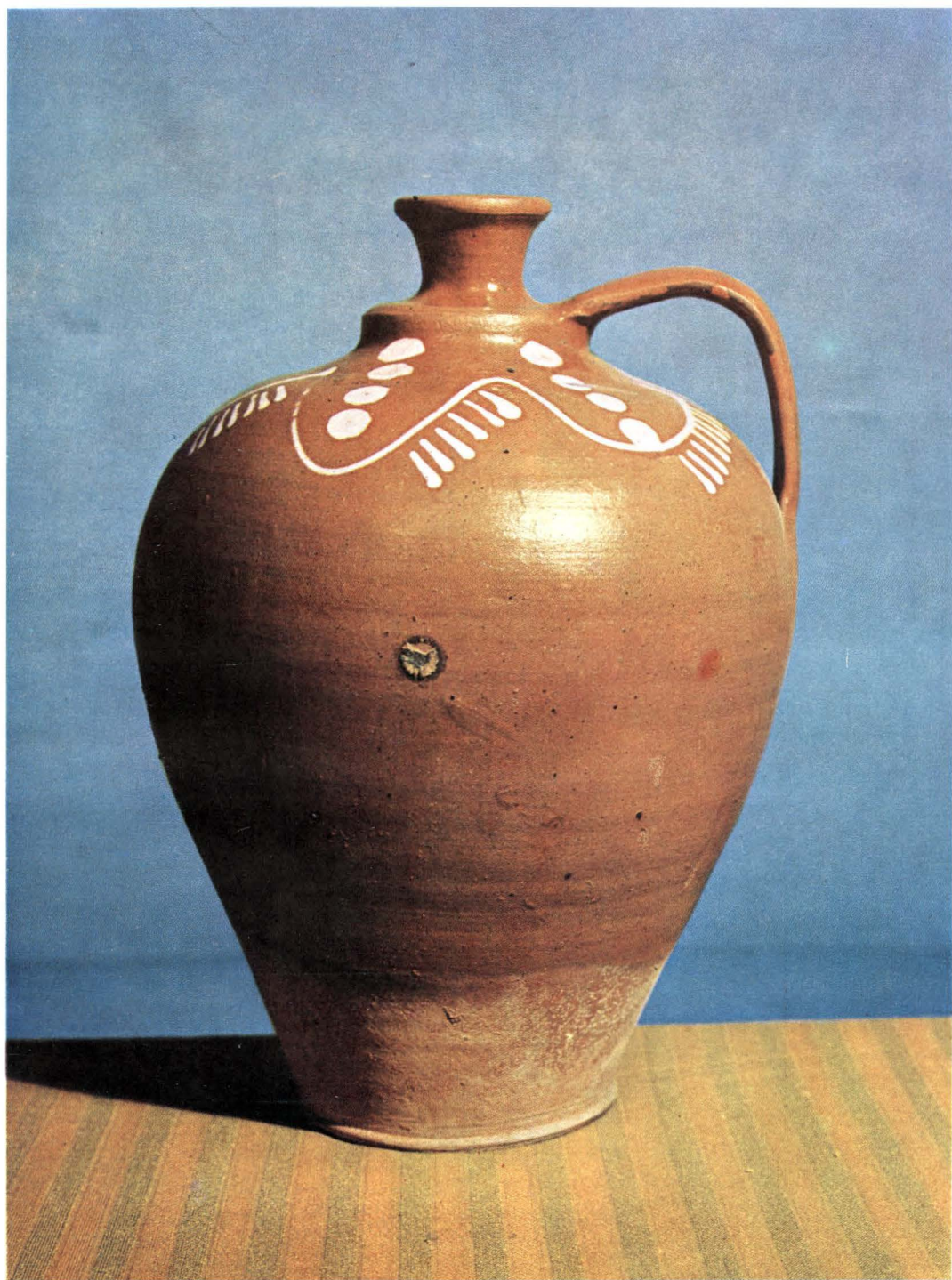

Pl. 29. Ravar, Botoșani.
Rayar, Botoșani.
Grand vase de ceramică pour
pétrir la pâte, en forme de
tronc de cône, Botoșani.

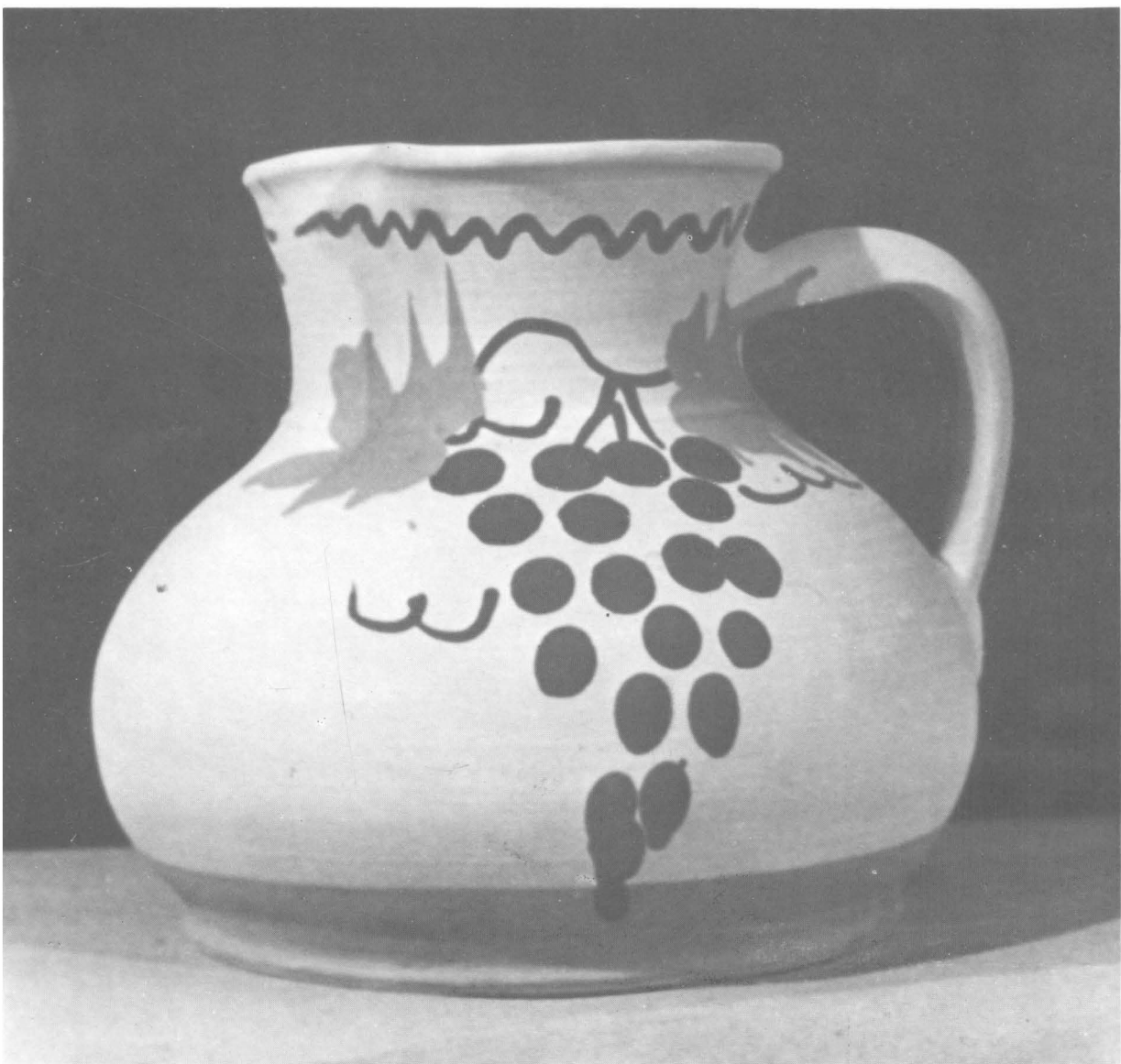

Pl. 31. Uciior, Botoșani.
Bowl, Botoșani.
Cruche, Botoșani

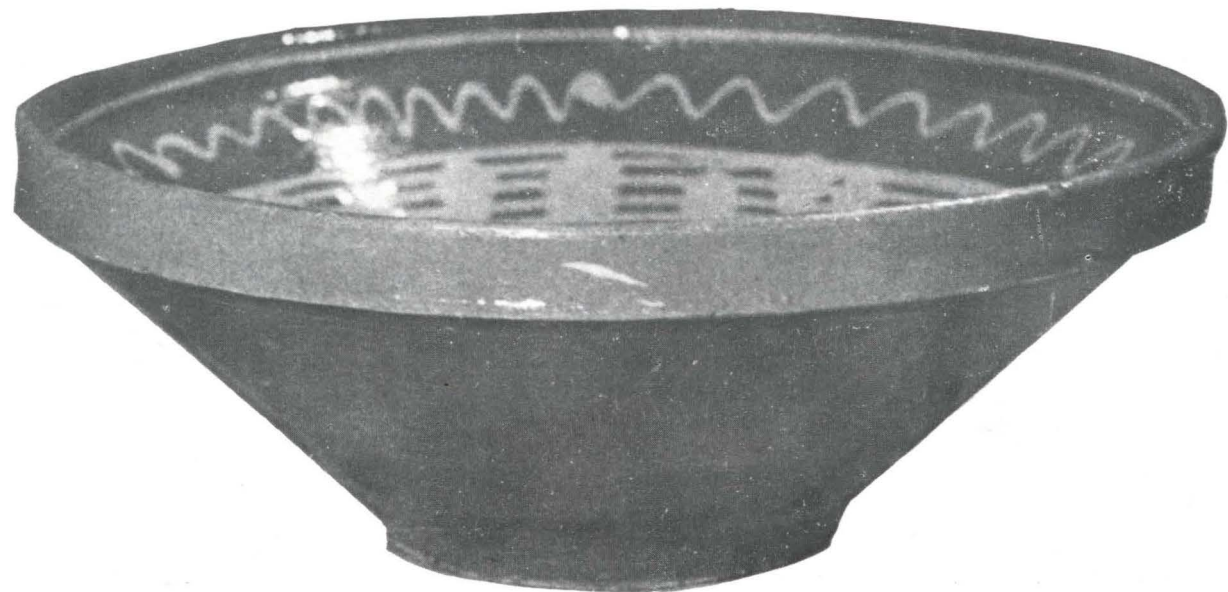
Pl. 32. Ulcior, Mihăileni.
Bowl, Mihăileni.
Cruche, Mihăileni.

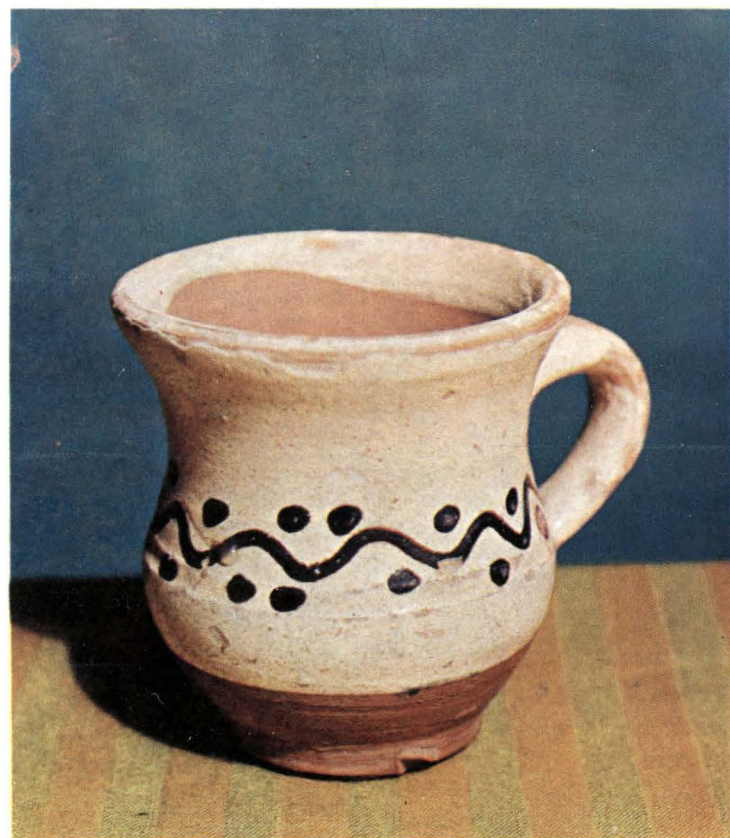
Pl. 33. Cană pentru vin, Botoșani.
Cup for wine, Botoșani.
Pot pour le vin, Botoșani.

Pl. 34. Strachină, Mihăileni.
Plate, Mihăileni.
Écuelle, Mihăileni.

Pl. 35. Castron, Mihăileni.
Deep plate, Mihăileni.
Bol, Mihăileni.

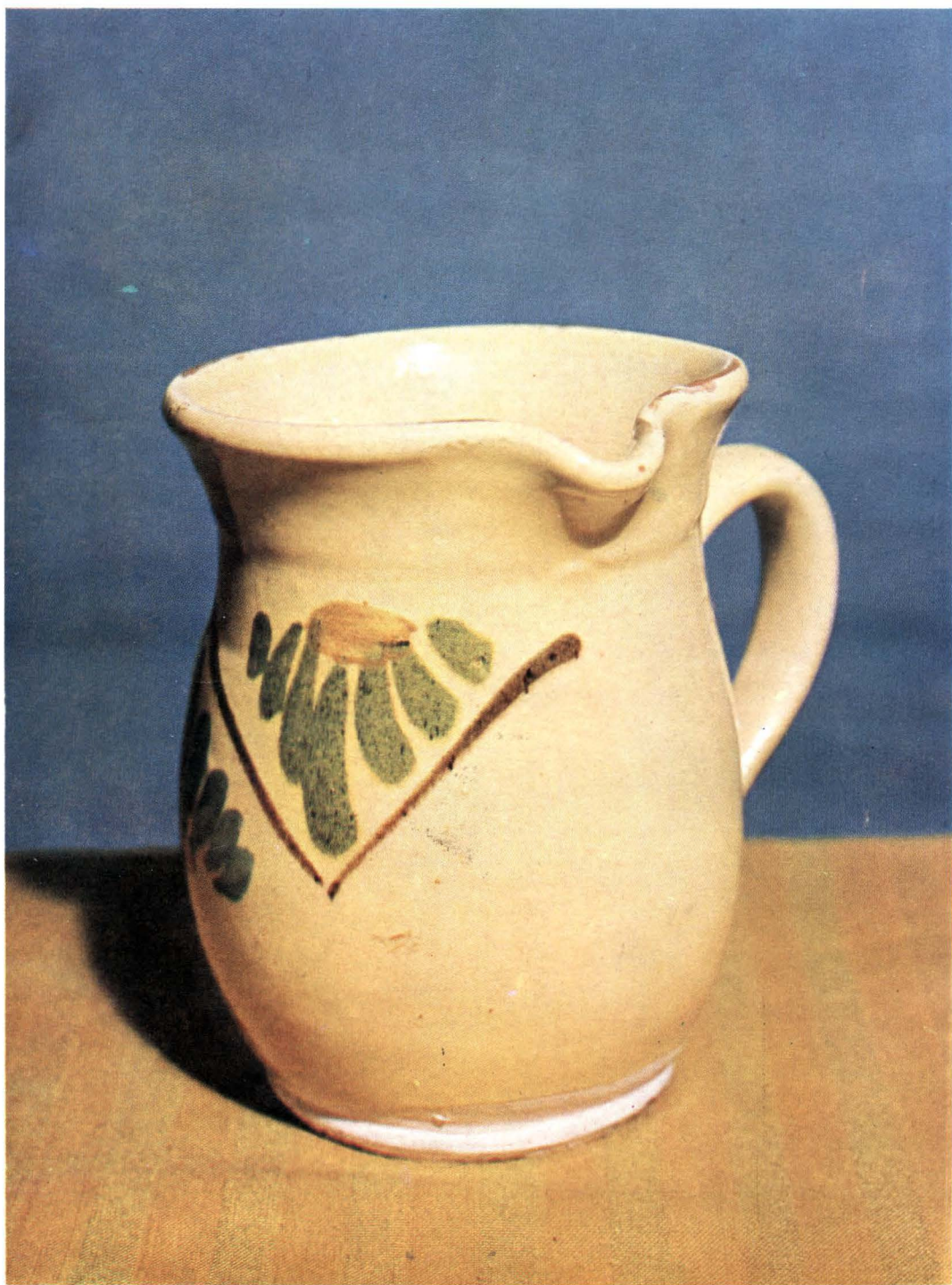

Pl. 37. Gavanoș decorat prin stropire cu
diferite culori, Ștefănești.
Bowl decorated with various colours,
Ștefănești. ▶
Pot tacheté de diverses couleurs,
Ștefănești.

Pl. 36. Căniță, Sulița.
Cup for water drinking, Sulița.
Petite tasse, Sulița.

Pl. 38. Cană, Sulița.
Cup for drinking wine, Sulița.
Tasse, Sulița.

Pl. 39. Strachină (I jum. a sec. al XX-lea), cu decor de linii drepte și spirale, Mihăileni.
Plate (1st half of 20th century) orned with straight lines and spirals.
Écuelle (I-ère moitié du XX-e siècle), décorée de lignes droites et spirales, Mihăileni.

Pl. 40. Fragment de castron decorat cu motivele « colbec simplu » și « ochelari », Hudești.
 Fragment of bowl decorated with motive entitled "simple colbec" and "spectacles"
 Fragment de bol décoré de motifs en « colimaçon simple » et lunettes.

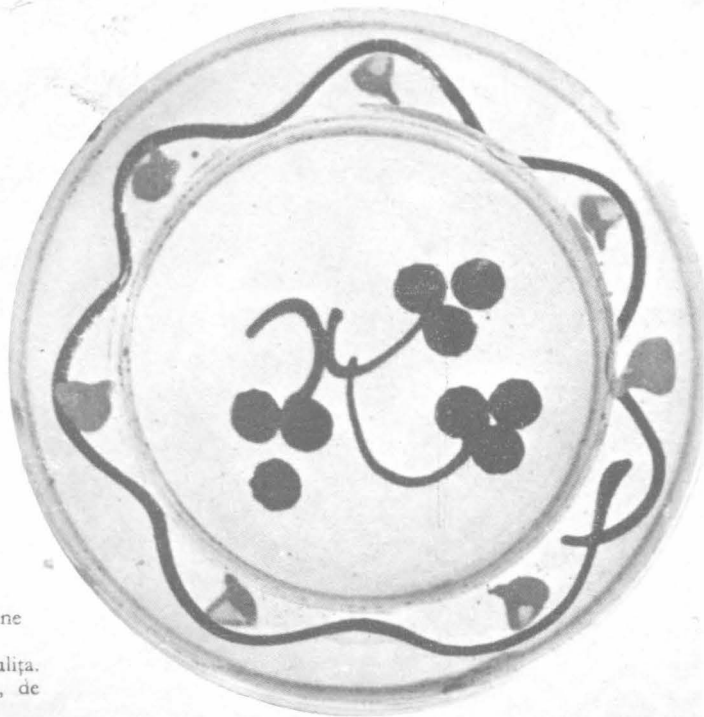

Pl. 41. Fragment de strachină, decorat cu motivul brăduțului, Botoșani.
 Fragment of bowl decorated with the motive of "fir-tree", Botoșani.
 Fragment d'écuelle décorée de petits sapins, Botoșani.

Pl. 42. Strachină decorată cu flori și « aripi de liliac », Botoșani.
Bowl decorated with floral motives entitled "wings of bats", Botoșani.
Écuelle décorée de fleurs et « d'ailes de chauve-souris », Botoșani.

Pl. 43. Strachină decorată prin îmbinare de linii, buline și flori, Sulița.
Plate decorated with lines dots and flowers, Sulița.
Écuelle décorée d'une imbrication de lignes, de pois et de fleurs, Sulița.

Pl. 44. Strachină cu motiv central, Mihăileni.
Plate with a central motive, Mihăileni.
Écuelle à motifs central, Mihăileni.

Pl. 45. Căni cu decor diferit dispus pe « git » și pe « burtă », Hudești.
Cups with different ornament placed on the neck and middle, Hudești.
Tasses à décor mélangé, disposé sur le « col » et sur le « ventre », Hudești.

Cuvint înainte	5
Zona Botoșanilor — istoric.....	7
Ceramica populară din zona Botoșanilor — istoric.....	9
Ceramica populară din zona Botoșanilor la sfârșitul sec. al XIX-lea	13
Ornamentica	27
Concluzii	30
Note	31
Bibliografie selectă	34
Glosar	35
Versiunea engleză a textului	37
Versiunea franceză a textului	61
Lista figurilor (engleză și franceză)	87
Grafică și ilustrații	88

Tehnoredactor: MIHĂESCU

Apărut 1981. Format $54 \times 84/16$.
Legate 1/1 pegamoid.

Tiparul executat la I.P. „IAȘI”.
Planșele alb negru și color
executate la I.P. „ARTA GRAFICĂ” București.

COMITETUL PENTRU CULTURĂ
ȘI EDUCAȚIE SOCIALISTĂ
AL JUDEȚULUI BOTOȘANI
MUZEUL JUDEȚEAN BOTOȘANI

„Continuitatea artistică neîntreruptă în decurs de aproape cinci mii de ani dovedește că neclintite din aceste regiuni s-au succedat, unele după altele, generațiile purcese de la tracii, pe care însuși Homer, îi laudă pentru îndeletnicirile lor artistice, pînă la urmașii lor de azi, țărani zilelor noastre“

AL. TZIGARA-SAMURCAȘ
(Inaugurarea Muzeului de Artă Națională)

